قەدىمىڭ قۇتلۇق بولسۇن ئاستانا!

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

1998 ژىل
13 - ئىيۇن
شەنبە
№13
(4100)

جۇمهۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي – سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قوشۇمچىسى 1970 – ژىلى 1 – يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

تەنتەنىلىك مەجلىستىن كۆرۈنۈش.
(قاز ئاگ)

يېڭى پايتەخت مېهمانلارنى قوبۇل قىلدى

10 - ماي كۈنى ئاستانادا قازاقستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ يېڭى پايتەختنى رەسمىي تونۇشتۇرۇشقا بېغىشلانغان تەنتەنىلىك مەجلىس بولۇپ ئۆتتى. كونگرېس زالىغا شەھەر جامائەتچىلىكىنىڭ، جۇمهۇرىيىتىمىزنىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىنىڭ ۋەكىللىرى، چەت ئەلدىن كەلگەن مېهمانلار، دىپلوماتىك كورپۇس، ژۇرنالىستلار يىغىلدى. مەجلىسنى ئاستانانىڭ ھاكىمى ئەدىلبېك ژاقسىبېكوۋ كىرىشمە سۆز بىلەن ئېچىپ، سۆزنى دۆلىتىمىزنىڭ پرېزىدېنتى ن. نازارباييۋقا بەردى.

قازاقستان رەھبىرى يېڭى پايتەختنى تونۇشتۇرۇش مەراسىمىغا كەلگەن ئەزەربەيجان پرېزىدېنتى گ. ئەلىيېۋقا، قىرغىزىستان پرېزىدېنتى ئا. ئاقايېۋقا، تۈركىيە پرېزىدېنتى س. دېمىرەلگە، ئۆزبەكىستان پرېزىدېنتى ئى. كەرىموۋقا، ئۇكرائىنا پرېزىدېنتى ل. كۇچماغا، شۇنداقلا ئەرمەنىستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ باش مىنىستىرى ئا. داربىنيان، بېلورۇس جۇمهۇرىيىتى باش مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى گ. نوۋىتسكىي، خىتاي خەلق جۇمهۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنىڭ مەخسۇس ۋەكىلى، ئالاقە مىنىستىرى خۇان چىندۇڭ، گرۇزىيە جۇمهۇرىيىتىنىڭ دۆلەت مىنىستىرى ن. كىلىشىۋىلى، مولداۋا جۇمهۇرىيىتىنىڭ باش مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى ن. ئاندرونىڭ، روسسىيە فېدېراتسىيەسى روسسىيە پرېزىدېنتىنىڭ م د ھ دىكى تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلى ئى. رىبكىن، تاجىكىستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ باش مىنىستىرى يا. ئەزىموۋ، تۈركمەنىستان جۇمهۇرىيىتى پارلامېنت مەجلىسىنىڭ رەئىسى س. مۇرادوۋ، ئىنگۇشېتىيە جۇمهۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ر. ئاۋشېۋ، ساخا جۇمهۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى م. نىكولايېۋ، تاتارىستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى م. شايمىيېۋ، م د ھ نىڭ ئىجرائىي كاتىۋاتىنىڭ كاتىۋى ب. بېرېزوۋسكىي، ئىختىسادىي ھەمكارلىق تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىۋى ئو. ئوزار، ئىسلام كونفېرېنسىيەسى تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىۋى ئىز ئاد - دىن لاراكى رەھبەرلىكىدىكى رەسمىي دېلېگاتسىيەلەرگە، موسكۋا، سانكت - پېتېربۇرگ شەھەرلىرىنىڭ ۋە كېمېروۋو ۋىلايىتىنىڭ دېلېگاتسىيەلىرىگە جۇمهۇرىيىتىمىزنىڭ يېڭى پايتەختنى تونۇشتۇرۇشقا بېغىشلانغان تەنتەنىلەرگە قاتناشقانلىقى ئۈچۈن سەمىمىي تەشەككۈر ئىزھار قىلدى ۋە چىن يۈرەكتىن مىننەتدارلىقىنى بىلدۈردى.

ن. نازارباييۋ شۇنداقلا تەنتەنىگە قاتناشقان چوڭ شىركەتلەرنىڭ ۋە فىرمىلارنىڭ رەھبەرلىرىگە، شۇنداقلا بىز ئۈچۈن تارىخىي ۋاقىە بولۇپ ھېساپلىنىدىغان مەراسىمغا ئۆزىنىڭ سەمىمىي تەبرىكلىرىنى ئەۋەتكەنلەرگە ياخشى تىلەكلەرنى ئېيتتى.

«ياخشى ئىش دوستلارنى بىرلەشتۈرىدۇ» دېگەن سۆز ھەقىقەتەنمۇ ئۆز ئىپادىسىنى تاپتى. خەلقتە «ياخشىغا ۋىراقتىكى دوستمۇ خوشال بولىدۇ، ياماندىن قېرىنداشمۇ چەتنەيدۇ» دېگەن قاناتلىق سۆز بار. ن. نازارباييۋ پۈتكۈل قازاق خەلقى، قازاقستاندا ياشاۋاتقان كۆپلىگەن خەلقلەرنىڭ ۋەكىللىرى ۋە شەخسەن ئۆزى نامىدىن بىزگە ھەقىقىي ھۆرمەت، پىكىرداشلىق، دوستلۇق ھىس تۇيغۇسىنى كۆرسەتكەن دۆلەتلەرگە، تەشكىلاتلارغا ۋە ھۆرمەتلىك مېهمانلارغا سەمىمىي تەشەككۈر ئىزھار قىلدى.

جۇمهۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى ن. نازارباييۋ يېڭى پايتەختنى تونۇشتۇرۇشقا بېغىشلانغان سۆزىنى ئاياقلاشتۇرغاندىن كېيىن مەجلىسكە قاتناشقۇچىلار ئالدىدا س. دېمىرەل، ئى. كەرىموۋ، ل. كۇچما، گ. ئەلىيېۋ، ئا. ئاقايېۋ، ئى. رىبكىن، خۇان چىندۇڭ، م. شايمىيېۋ، ب. بېرېزوۋسكىي سۆزگە چىقتى. ئۇلار زالدا ئولتارغانلارنى ۋە پۈتكۈل قازاقستان خەلقىنى يېڭى پايتەختى بىلەن سەمىمىي تەبرىكلىدى.

مەجلىس ئاخىرىدا سەنئەت ماھىرلىرىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن چوڭ بايراملىق كونسېرت كۆرسىتىلدى.

دىققەت مەركىزىدە – ئاستانا

10 - ئىيۇن كۈنى ئەتىگەنلىكى سائەت 10 دا ئاستانىدىكى سىياسىي تەقىپ قۇرۇۋانلىرى خاتىرىسىگە ئورنىتىلغان مېمورىئالنىڭ ئالدىدا يېڭى پايتەختنى تونۇشتۇرۇشقا كەلگەن دۆلەت رەھبەرلىرى ۋە پايتەختنىڭ پەخرىي مېهمانلىرى ئاللىيەگە تەنتەنىلىك تۈردە كۆچەتلەرنى تىكتى. ئۇنىڭغا جۇمهۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى ن. نازارباييۋ، گ. ئەلىيېۋ، ئا. ئاقايېۋ، س. دېمىرەل، ئى. كەرىموۋ، ل. كۇچما، س. مۇرادوۋ، ئى. رىبكىن، ب. بېرېزوۋسكىي، ئاستانانىڭ بىر قاتار ھۆرمەتلىك مېهمانلىرى قاتناشتى.

* * *

شۇ كۈنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۋ ئۆزىنىڭ رېزىدېنسىيەسىدە قازاقستاننىڭ يېڭى پايتەختنى تونۇشتۇرۇشقا كەلگەن دۆلەت رەھبەرلىرىگە «ئاستانا» مېدالىنى تاپشۇردى. «ئاستانا» مېدالى پرېزىدېنتلار: ئەزەربەيجاننىڭ – گ. ئەلىيېۋقا، قىرغىزىستاننىڭ – ئا. ئاقايېۋقا، تۈركىيەنىڭ – س. دېمىرەلگە، ئۇكرائىنىنىڭ – ل. كۇچماغا، ئۆزبەكىستاننىڭ – ئى. كەرىموۋقا، ساخا جۇمهۇرىيىتىنىڭ – م. نىكولايېۋقا ۋە تاتارىستاننىڭ – م. شەيمىيېۋقا تاپشۇرۇلدى. مۇكاپاتلانغانلار نامىدىن س. دېمىرەل سۆز سۆزلىدى. ئۇ جۇمهۇرىيىتىمىز رەھبىرىگە ئەنئەنىۋىي مىننەتدارلىق بىلدۈردى. بۇ قازاقستان تارىخىدىكى ئەڭ مۇھىم ۋاقىەلەرنىڭ بىرى دەپ تەكىتلىدى. تۈركىيە پرېزىدېنتىنىڭ ئېيتىشىچە ئالغان «ئاستانا» مېدالى چوڭ شۆھرەت، دوستلۇق سىمۋولىدۇر.

* * *

9 - ئىيۇن كۈنى يېڭى پايتەختتە قىرغىزىستان جۇمهۇرىيىتى ئەلچىخانىسى بىناسىنىڭ ئېچىلىش مەراسىمى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭدا قېرىنداش جۇمهۇرىيەتنىڭ پرېزىدېنتى ئا. ئاقايېۋ سۆز سۆزلىدى. بۇ ئاستانادا ئىشلەشكە باشلىغان چەت ئەل دۆلىتىنىڭ دەسلەپكى ۋاكالەتخانىسىدۇر. مەراسىمغا قازاقستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ دۆلەت كاتىۋى ئە. كېكىلباييۋ سۆز سۆزلىدى. ئەلچىخانىنىڭ ئېچىلىشىغا قىرغىزىستان تاشقى ئىشلار مىنىستىرى م. ئىمانالىيېۋ، جۇمهۇرىيىتىمىزنىڭ بىلىم، مەدەنىيەت ۋە سالامەتلىكنى ساقلاش مىنىستىرى ق. كۆشېرباييۋ، قىرغىزىستاننىڭ قازاقستاندىكى پەۋقۇلاددە ۋە تولۇق ھوقۇقلۇق ئەلچىسى ئا. رىسقۇلوۋ، قازاقستاننىڭ قىرغىزىستاندىكى ئەلچىسى م. شاخانوۋ قاتناشتى.

* * *

8 - ئىيۇن كۈنى ھۆكۈمەت ئۆيىدە زامانىۋىي ئالاقە ۋاسىتىلىرى بىلەن تەمىنلەنگەن مەتبۇئات مەركىزى ئېچىلدى. بۇ يەرگە ئىنتېرنېت سىستېمىسىغا كىرىشكە ئىمكانىيەت بېرىدىغان كومپيۇتېرلار ئورنىتىلغان. مەركەزدە تېلېفونلار ۋە فاكسلار توختالسىز ئىشلەيدۇ. مونىتورلار شەھەردىكى بىرۋاقتا بارلىق مۇھىم چارە - تەدبىرلەر ئۈستىدىن نازارەت ئورنىتىشقا ئىمكانىيەت بېرىدۇ. مەتبۇئات مەركىزىنىڭ ئېچىلىش مەراسىمىغا پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۋ قاتناشتى. ئۇ دۇنيانىڭ كۆپلىگەن دۆلەتلىرىدىن جۇمهۇرىيىتىمىزنىڭ يېڭى پايتەختنى تونۇشتۇرۇشقا كەلگەن 300 ژۇرنالىستنىڭ قاتنىشىشىدا قىزىل لېنتىنى كەستى. ئاندىن دۆلەت رەھبىرى ئۇلار بىلەن تېلېسۆهبەت ئۆتكەزدى.

* * *

9 - ئىيۇن كۈنى تۈركىي تىللىق دۆلەتلەر رەھبەرلىرىنىڭ نۆۋەتتىكى بەشىنچى ساممىتى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭغا ئەزەربەيجان، قازاقستان، قىرغىزىستان، تۈركىيە، ئۆزبەكىستان پرېزىدېنتلىرى، تۈركمەنىستان مەجلىسىنىڭ رەئىسى س. مۇرادوۋ قاتناشتى. مۇشۇ دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئىختىسادىي ۋە مەدەنىي ھەمكارلىقنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش مەسىلىلىرى فورۇمنىڭ كۈن تەرتىۋىدىكى ئاساسىي مەسىلىلەرنىڭ بىرى بولدى.

پرېزىدېنت مۇكاپاتلارنى تاپشۇردى

جۇمهۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييۋ يېڭى پايتەختنى رەسمىي تونۇشتۇرۇش شەرىپىگە چىقىرىلغان «ئاستانا» ئەسلەتمە مېدالىنى قازاقستاننىڭ ئىجتىمائىي – ئىختىسادىي تەرەققىياتىغا، جۇمهۇرىيەتنىڭ ئاساسىي شەھىرىنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا ۋە ئاۋاتلاشتۇرۇشقا چوڭ ئۈلۈش قوشقان لاۋازىملىق شەخسلەر توپىغا تاپشۇردى.

مۇكاپاتلانغانلارنىڭ ئارىسىدا قازاقستان پرېزىدېنتى مەمۇرىيىتىنىڭ رەھبىرى ۋە ۋەكىللىرى، باش مىنىستىر ۋە مىنىستىرلار، دۆلەت كاتىۋى، جۇمهۇرىيەت پارلامېنتى پالاتىلىرىنىڭ رەئىسلىرى، ۋىلايەت ھاكىملىرى، شۇنداقلا «توكان – خولدىنگ» شىركىتىنىڭ، «ماكىپس» فىرمىسىنىڭ، «ئاكسېل» ئاكسىيونېرلىق جەمئىيىتىنىڭ، «ئالتۇن ئىنژ قۇرۇلۇش» ئۈچۈق تىپتىكى ئاكسىيونېرلىق جەمئىيىتىنىڭ رەھبەرلىرى بار.

ن. نازارباييۋ خاتىرە مۇكاپاتلىرىنى تاپشۇردى ۋە مۇكاپاتلانغانلارنى جۇمهۇرىيەتنىڭ پاراۋانلىقى ئۈچۈن قىلغان پائالىيىتىگە مىننەتدارلىق بىلدۈردى. ئۇلارغا مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلىدى.

ئەجداتلار روھىغا تازىم

8 - ئىيۇن كۈنى ئاستانادا قازاق خەلقىنىڭ ئاتاقلىقىنى ئارمان قىلىپ، ئەل ۋە بىرلىكنى شار قىلىپ ئۆتكەن داڭلىق ئۈچ پەرزەندى – تولې بى، قازىبېك بى، ئەيتېكې بىنىڭ يادىكارلىق – مونۇمېنتى ئېچىلدى. قازاقستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ ئالىي سوتى بىناسىنىڭ يېنىغا قويۇلغان شۇ يادىكارلىقنىڭ ئېچىلىش مەراسىمىغا پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۋ قاتنىشىپ، مەراسىم لېنتىسىنى كەستى. ئەجداتلار روھىغا تازىم قىلىپ، گۈلدەستە قويدى.

يادىكارلىقنىڭ ئېچىلىش مەراسىمىدا قازاقستان جۇمهۇرىيىتى ئالىي سوتىنىڭ رەئىسى م. نارىكباييۋ سۆز سۆزلىدى. مەراسىمدا شۇنداقلا جۇمهۇرىيەت پارلامېنتى مەجلىسىنىڭ رەئىسلىرى ئۆمىربەك بايگەلدى، مارات ئوسپانوۋ، دۆلەت كاتىۋى ئەبىش كېكىلباييۋ قاتناشتى.

يادىكارلىق ئورنىتىلدى

ئالمۇتىنىڭ «كەڭساي» – قەبرىستانلىقىغا خەلقىمىزنىڭ كۆپلىگەن مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرى دەپنە قىلىنغان. شۇلارنىڭ بىرى قازاقستان مۇزىكا سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتىغا بىباھا تۆھپە قوشقان، مەڭگۈ ئۆلمەس ئەسەرلىرى بىلەن ئۆزىگە ئۆزى يادىكارلىق ئورنىتىپ كەتكەن مىللىتىمىزنىڭ پەخرى، س س س ر خەلق ئارتىستى، س س س ر ۋە قازاقستان س س ر دۆلەت مۇكاپاتلىرىنىڭ لائۇرىياتى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئارىسىدىن چىققان تۇنجا – كەسپىي كومپوزىتور قۇددۇس غوجاميار ئوغلى غوجامياروۋتۇر. يېقىندا مەرھۇمنىڭ ئائىلە

ئەزالىرى، ئۇرۇق – تۇغقانلىرى، ئۇنىڭ تالانتىنىڭ مۇخلىسلىرى، شەھەر جامائەتچىلىكىنىڭ ۋەكىللىرى قۇددۇس ئاكىنىڭ ھورمىتىگە – يەنە بىر قېتىم باش ئېگىپ، مەر- [illegible]

بۇ مەراسىمغا بېغىشلانغان مىتىڭنى جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋ ئېچىپ، – قۇددۇس ئاكىنىڭ پەقەت ئۇيغۇر كەسپىي مۇزىكىسى تەرەققىياتى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى كۆپ مىللەتلىك قازاقستان مۇزىكا مەدەنىيىتى ئۈچۈن قىلغان خىزمىتىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

ئاندىن سۆزگە چىققان قازاقستان جۇمھۇرىيىتى بىلىم، مەدەنىيەت ۋە سالامەتلىكنى ساقلاش مىنىسترلىكى مەدەنىيەت كومىتېتى مۇزىكا بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ژۇلامان تۇرسۇنبايېۋ، ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىك مەسلىھەتنىڭ كاتىۋى ئەدىلباي تولقىنبايېۋ، قازاقستان كومپوزىتورلار ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى سېرىك ئېركىنبېكوۋ، قۇرمانغازى نامىدىكى ئالمۇتا دۆلەت كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ پرورېكتورى غابىت نىسىپبايېۋ، قازاقستان خەلق ئارتىستى زىنەت ئەكبەروۋا، ئالمۇتا دۆلەت كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ كافېدرا باشلىقى مانسۇر ساغاتوۋ بۈگۈن ئېچىلىۋاتقان يادىكارلىق مەرھۇم قۇددۇس ئاكىغا كېرەك ئەمەس، بەلكى ئۇ بىز، تىرىكلەرگە كېرەكلىكىنى، چۈنكى ئۇنىڭ ئىسمى ئېلىمىزنىڭ مەدەنىي ژىلنامىسىغا ئالتۇن ھەرىپلەر بىلەن مەڭگۈگە يېزىلغانلىقىنى قەيت قىلىشتى. شۇنداقمۇ قۇددۇس ئاكىنىڭ ئىسمىنى ھۆكۈمەت دائىرىسىدا ئەبەدىيلەشتۈرۈش تەلەپ قىلىنىدۇ. بولۇپمۇ، ئالمۇتا شەھىرىدە بىر كوچىغا ئۇنىڭ نامىنى بېرىپ، ئاخىرقى ژىللىرى ئۆزى ياشىغان ئۆيگە مېمورىال تاختا ئورنىتىش ئوخشاش چارە – تەدبىرلەرنى كۆپ كېچىكتۈرمەي قولغا ئېلىش لازىم. ئاتىقىلار شۇنداقلا قۇددۇس [illegible]

قۇددۇس ئاكىنىڭ شاگىرتى كۆرنەكلىك كومپوزىتور ئىكرەم مەسىموۋ، قازاقستان خەلق ئارتىستى بېكبېت ژىلىسبايېۋ ۋە ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى تۇغلۇق ئىلىيېۋ قۇددۇس ئاكىنىڭ قەبرىگە ئورنىتىلغان يادىكارلىقنى ئاچتى. ئاندىن مەرھۇمنىڭ قىزى رىزۋانگۈل ھاسانوۋا سۆزگە چىقىپ، مەراسىم قاتناشقۇچىلىرىغا غوجامياروۋلار ئائىلىسى نامىدىن مىننەتدارلىقىنى ئىزھار قىلدى.

شۇ كۈنى ئالمۇتا دۆلەت كونسېرۋاتورىيەسىدە قۇددۇس ئاكىنىڭ خاتىرىسىگە بېغىشلانغان نەزىر بېرىلدى.

ئىبراھىم باراتوۋ

سۈرەتلەردە: 1. ق. غوجامياروۋنىڭ قەبرىگە ئورنىتىلغان يادىكارلىق. 2. مىتىڭدىن كۆرۈنۈش.

پەيزۇللا ئەخمەتوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئاستانادىكى ھۆكۈمەت ئۆيىنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشى.
نۇرغۇزا ژۇبانوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئاستانا — ئاستانا بولغىچە

تارىخچىلارنىڭ گۇۋالىق قىلىشىغا قارىغاندا، 1830 – يىلى ئاقمولا سېپى ئەتراپىدا ئانچە چوڭ بولمىغان ئىستىھكام سېپىل قۇرۇلۇشى باشلانغان ئىدى. لېكىن بۇ ئانچە ئوڭۇشلۇق جايى بولۇپ چىقمىدى: ئەتىياز پەسلى ئىشىم ۋە ئۇرا دەريالىرى قىنىدىن چىقىپ، ئورغۇن مەيداننى سۇ بېسىپ كېتەتتى. ئەينە شۇ چاغدا سېپىل ئاقمولا سېپىدىن 30 چاقىرىم نېرى – ئىشىم دەرياسىنىڭ بويىدىكى قارا ئۆتكۈل سېيىغا كۆچۈرۈلدى. بۇ يەردە ئىستىھكام ئەتراپىدا تۇرۇشلۇق ئۆيلەر قەد كۆتىرىشكە باشلىدى.

1862 – يىلى ئاقمولىغا شەھەر ستاتۇسى بېرىلدى.

* * *

1954 – يىلى ن.س. خرۇششېۋنىڭ تەشەببۇسى بىلەن قازاقستاندا تىڭ ۋە بوز يەرلەرنى ئۆزلەشتۈرۈش قارار قىلىنىدى. مەلۇماتلارغا قارىغاندا شۇ ژىلى س س س رنىڭ بارلىق بۇلۇڭ – پۇشقاقلىرىدىن شىمالىي قازاقستانغا – ئاقمولا ۋىلايىتىگە 270 مىڭغا يېقىن ئادەم كەلگەن.

تىڭ يەرلەرنى ئۆزلەشتۈرۈش – شەھەرنىڭ [illegible] بولىدىكەن دېگەن مىش – مىشلار پەيدا بولغان ئىدى.

قايتا قۇرۇش ژىللىرى سېلىنوگراد ياڭلىۋاشتىن ئاقمولا دەپ ئەينى بويىچە ئاتىلىشقا باشلىدى.

* * *

1994 – يىلى ئەتىيازدا تىڭ ۋە بوز يەرلەرنى ئۆزلەشتۈرۈشنىڭ قىرىق ژىللىقى تەنتەنىلىك نىشانلاندى، ئۇنىڭغا پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئىشتىراك قىلدى. ئەينە شۇ بايرام تەنتەنىلىرىدىن كېيىنلا ئاقمولا قازاقستان پايتەختى بولۇشى مۇمكىن دېگەن سۆز تارقالدى.

1994 – يىلى 6 – ئىيۇل كۈنى جۇمھۇرىيەت ئالىي كېڭەشى سېسسىيەسىنىڭ ئەتىگەنلىك ئۇمۇمىي مەجلىسىدە دۆلەت رەھبىرى سۆزگە چىقتى. ئۇ پارلامېنت ئەزالىرى ئۈچۈن كۈتۈلمىگەن ھالەتتە موشۇ مەجلىستە دۆلەت پايتەختىنى كۆچۈرۈش توغرىلىق مەسىلىنى قاراشنى تەكلىپ قىلدى. ئۇ بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى ئاتاپ كۆرسەتتى. بىرىنچىدىن، پايتەخت دۆلەتنىڭ مەركىزىدە بولۇشى كېرەك. ئىككىنچىدىن، ئالمۇتا ئەندى پايتەخت شەھىرى تەلەپلىرىنى قانائەتلەندۈرەلمەيدۇ، ئاھالى ھەددىدىن ھېساپسىز كۆپىيىپ كەتتى ۋە بوش يەر مەيدانىنىڭ يوق [illegible] پارلامېنت ئەزالىرى كۆپچىلىك ئاۋاز بىلەن پايتەختنى ئاقمولىغا كۆچۈرۈش ئۈچۈن ئاۋاز بېرىپ، بۇ شەھەرنىڭ تارىخىدا يېڭى سەھىپە ئاچتى.

* * *

1995 – يىلى 15 – سېنتەبر كۈنى دۆلەت رەھبىرى «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى توغرىلىق» پەرمانىنى ئىمزالىدى، مەزكۇر ھۆججەت پارلامېنت بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ ئاقمولىغا كۆچۈپ بېرىشىغىچە ئالمۇتىنىڭ پايتەخت بولۇپ تۇرىدىغانلىقىنى بېكىتتى.

1997 – يىلى 1 – يانۋاردا دۆلەت رەھبىرى ن. نازاربايېۋ ئاقمولا تەۋەسىدە مەخسۇس ئىقتىسادىي زونا تۈزۈمىنى جارىي قىلىشنى كۆزدە تۇتىدىغان بۇيرۇق چىقاردى، بۇ بولسا قۇرۇلۇش ئۈچۈن مەبلەغ سالىدىغان ئىنۋېستورلارنىڭ مەنپىيەتدارلىقىنى بىردىن ئۆزىگە جەلپ قىلغان ئىدى. پۈتكۈل جۇمھۇرىيەتتىن ئاقمولىغا ئەڭ ياخشى قۇرۇلۇش بولۇملىرى ژىغىلدى، قۇرۇلۇش مەيدانلىرىغا شۇنداقلا كۆپلىگەن تۈركىيە قۇرۇلۇشچىلىرى كەلدى.

* * *

1996 – يىلى دېكابىردا بىرىنچى بولۇپ جۇمھۇرىيەت ترانسپورت ۋە كوممۇنىكاتسىيەلەر مىنىسترلىكى كۆچۈپ كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن [illegible]

1997 – يىلى 10 – [illegible] بولغاندىن كېيىن ئاقمولا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەسمىي پايتەختىگە ئايلاندى ۋە يېقىندا نامى ئاستانىغا ئۆزگەردى.

يادىكار سابىتى.

ئاستانا – مۇستەقىل قازاقستاننىڭ رەمزى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختنى جەنۇپتىن شىمالغا كۆچۈرۈش فاكتىنىڭ ئۆزى قازاق خەلقىنىڭ ئىستىقلالىيەتكە ئېگە بولغانلىقىنىڭ مەھسۇلىدۇر. چۈنكى ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك تۈزۈم دەۋرىدە جۇمھۇرىيەت پايتەختىنى كۆچۈرۈش ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ نامىنى ئۆزگەرتىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ھە.

ئاستانا – بۇ يېڭى، مۇستەقىل، دېموكراتىك قازاقستاننىڭ رەمزىدۇر. ئەندى پات ئارىدا يېڭى پايتەخت ئاستانا يېڭى مەمۇرىي، ئىقتىسادىي ۋە مالىيە ئىشلىرىنى ژۈرگۈزىدىغان مەركەزگە ئايلىنىدىغانلىقىدا شۈبھە بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. شۇنداقلا شىمالىي پايتەخت يېقىن كەلگۈسىدە چوڭ مەدەنىيەت مەركىزىگە ئايلىنىشىغا ئىشىنىمەن. قىسقىسى، ئاستانا دۇنيادىكى گۈللەنگەن، زامانىۋى پايتەختلەرنىڭ بىرىگە ئايلىنىدۇ، دەپ ئويلايمەن.

پىردۇس ساقىيېۋ،
ئالمۇتا شەھىرى دۇرۇۋا مەھەللىسى ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ۋېتېرانلار كېڭىشىنىڭ رەئىسى.

ئاستانادىكى «قىشلىق باغ»

يېقىندا بىز قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پارلامېنت باشقارمىسىنىڭ ئىلتىماسى بىلەن ئاستانانى كۆكلەمزارلاشتۇرۇش مەسىلىسى بويىچە يېڭى پايتەختكە كوماندىروۋكىغا بېرىپ كەلدۇق. پايتەختنى كۆكەرتىشكە شەھەر مەمۇرىيىتى چوڭ ئەھمىيەت بەرمەكتە. مەنزىرىلىك كوچەتلەر ئالمۇتىدىن، قاراغاندىدىن، چىمكەنتتىن ۋە تۈركىيەدىن كەلتۈرۈلگەن. بۇ كوچەتلەر شەھەر كوچىلىرىغا، سەينالارغا، مەخسۇس مەيدانچىلارغا تىكىلمەكتە.

كېلەچەكتە ئاستانانى كۆكلەمزارلاشتۇرۇش ئىشىغا تېخىمۇ چوڭ ئەھمىيەت بېرىلىدۇ، بوتانىكا بېغى، زېلېنستروي ۋە «چۇبارى» سوۋخوزى بۇ جەھەتتىن ئورغۇن ئىشلارنى قىلىدۇ.

بىز پارلامېنت بىناسىدىكى «قىشلىق باغنىڭ» لايىھىسى، شۇنداقلا ئۇنىڭ كۆكلەمزارلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ھەققىدە شەرتنامە تۈزۈپ قايتتۇق. بىيىل سېنتەبىردە «قىشلىق باغ» پايدىلىنىشقا بېرىلىشى كېرەك.

ساۋۇر تۇردىيېۋ،
قازاقستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى بوتانىكا ئىنستىتۇتىنىڭ چوڭ ئىلمىي خادىمى.

مۇستەقىللىق بولسا، ھەممە قەرىسە بولىدىكەن

مەن مۇستەقىللىقنىڭ قانچىلىك ئۇلۇق چۈشەنچە ئېكەنلىكىنى قازاقستان مىسالىدا ناھايىتى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. گۇۋاھى بولۇۋاتقىنىمىزدەك، ئەركىنلىك قولىڭدا بولسا، ۋەتىنىڭ، خەلقىڭ مەنپىيەتدار ھەر قانداق مەسىلىنى، ھەر قانداق شارائىتتا ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدىكەن. بۈگۈنكى ئىقتىسادىي ئېغىرچىلىق زامانىدا قازاقستان پايتەختىنىڭ ئاستانىغا كۆچۈرۈلۈشىنىڭ ئۆزىلا بۇنىڭغا مىسال بولغۇسى.

ئىلاھىم، يېڭى پايتەخت قازاقستان خەلقىگە يېڭى ئۆزگىرىش، ياخشىلىق، پاراۋانلىق ئېلىپ كېلىدىغان مەركەزگە ئايلانسۇن! ئاللا تائالا بىزگىمۇ شۇنداق پارلاق كۈنلەرنى نەسىپ قىلسۇن!

رازاق روزىيېۋ،
پېنسىونېر، تالغىر ناھىيەسى، بېساغاچ يېزىسىنىڭ تۇرغۇنى.

ئاستانىدا ئۇيغۇر تائاملىرىمۇ بولىدۇ

مەن ئاستانىنى تونۇشتۇرۇش ھارپىسىدا، يەنى 6 – 7 – ئىيۇن كۈنلىرى يېڭى پايتەختتە ئۆتكۈزۈلگەن ئالمۇتا ۋىلايىتى مەدەنىيەت كۈنلىرىگە قاتنىشىپ كەلدىم. بۇ يەردە بىز ئەۋزۈۋ ناھىيەسى ۋەكىللىرى تەركىۋىدە ئۇيغۇر تائاملىرىنى نامايىش قىلدۇق. ئاشخانىمىزنىڭ مېھمىنى بولغان ئاستانا شەھەرلىك ھاكىمىنىڭ مۇئاۋىنى بىزنىڭ تائاملىرىمىزنىڭ تۈز – تەمىنى تېتىغاندىن كېيىن بىزگە مەركەزدىكى بىر رېستورانىنى ئۆز ئىختىيارىمىزغا ئېلىپ، ئىشلىشىمىزنى ئىلتىماس قىلدى. بىز بۇنى چوڭ مەمنۇنىيەت بىلەن قوبۇل قىلدۇق. خۇدا خالىسا، پات ئارىدا پائالىيىتىمىزنى باشلايمىز.

ئاستانا مېنىڭ نەزەرىمدە، خەلقارا مىقياستىكى ئەڭ زامانىۋىي شەھەر بولۇپ قالىدۇ. ھازىر بۇ يەردە كېتىپ بارغان قۇرۇلۇش ئىشلىرى شۇنىڭدىن دېرەك بېرىپ تۇرىدۇ. مانا شۇنداق شەھەردە بىزنىڭ ئۇيغۇر تائاملىرىمىز رېستورانىمىز بولىدۇ.

غەيرەم مىرزالىم ئوغلى مۇختەروۋ،
ئاشپەز.

يازغۇچى جامالدىن بوساقوۋنىڭ تەۋەللۇدىغا — 80 يىل

ئەللىكىنچى يىللاردىن كېيىنكى ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا ناھايىتى چوڭ تۆھپە قوشقان يازغۇچىلىرىمىزنىڭ بىرى بۇ يىل بىز تەۋەللۇدىنىڭ 80 يىللىقىنى نىشانلاش ھارپىسىدا تۇرغان مەرھۇم جامالدىن ئاكا بوساقوۋ بولىدۇ. ئۇنىڭ ئەدەبىياتقا كىرىپ كېلىشى، ئىجادىيەتتىكى يولى باشقىلارغا ئوخشاپ كەتمەيدۇ. چۈنكى ئۇ ھاياتىدا ئوتتۇز باھارنى كۆرگىچە تۈرمىنىمۇ كۆرگەن، بەلكى كۆپ بالاسىنى بىلەن، تېخى بىر ئەسىر يېرىمىغا ئوتتۇش قىلمىغان، بەلكى، مەشەققەتلىك بىلەن قالايمىقانچىلىقتا تولا ئەدەبىي مۇھىتقا كىرىشكەندا بولغاندى. لېكىن 50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا ئاتىلىسى بىلەن ئالمۇتىغا كۆچۈپ كېلىشى ئۇنىڭ تەغدىر يولىنى تامامەن باشقا يولىنىشكە بۇراۋەتتى.

«ۋاژۇشى» نەشرىياتىغا ئىشقا ئورۇنلىشىشى كېلەچەك يازغۇچى ئۈچۈن يېڭى مەكتەپ، ئۇمۇرگە يېڭىچە كۆز قاراشنى شەكىللەندۈرۈش جەلپ بولغانلىقى تالاشسىز. جامالدىن ئاكا بۇ يەرگە ئىشقا كىرگەن كۈنلىرى «ۋاژۇشىدىن» پەقەت ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەرلا يورۇق كۆرەتتى. ئۇيغۇر مۇئەللىپلىرىنىڭ ئەسەرلىرى كامدىن - كام نەشىر قىلىناتتى. سەۋەبى ئۇزاق يىللار توختاپ قېلىشتى، ھەتتا يوق قىلىشتى. كېيىن يەتتىسۇدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئەندىلا بارلىققا كېلىش ئالدىدا تۇراتتى. ئۆزبەكستاندا بولسا يىلتىزدىن قومۇرۇلۇپ كېسىپ - چېپىلغان ئەدەبىيات - سەنئىتىمىز، مەدەنىيىتىمىزنۇمۇ پۈتۈنسۈرۈك ئۇيغۇر مىللىتى قايتىدىن باش كۆتىرەلمەي يوقاپ، ھازىرقى كۈندە ئەسكە ئالساق ئۇرەكنى مۇجۇيدىغان تارىختا ئېلىنىپ قالدى.

30 - يىللاردىكى ۋەھشىلىك - «خەلق دۈشمىنى» دەپ ناھەقتىن - ناھەق ئۆتكۈزۈلگەن ئېلىش، قىرغىن قىلىشلار خەلقىمىزنىڭ بېشىغا چۈشكەن ئازاپ - ئوقۇبەتلەر چەكسىز دەرىجىدە بولدى. سابىق كېگەش ئېلىنىڭ ھەممە يېرىدىكى، شۇ جۈملىدىن، خېلىلا دەرىجىدە بارلىق جەمئىيەتتىن ئوسۇپ، كۆزگە كۆرۈنۈپ قالغان ئۇيغۇر زىيالىلىرى، بولۇپمۇ يازغۇچى - شائىرلارنىڭ بارلىقى دېگۈدەك قىرىپ تاشلاندى. زىيالىلىرىدىن ئايرىلغان ھەر قانداق مىللەت باشلامچىسى يوق پادىنى ئەسلىتىدۇ. ئۇنى نەگە قوغلىسا، شۇ ياققا يۈرىدۇ. باشقۇرۇشمۇ ئىنتايىن ئوڭاي. ھازىر ئوتتۇرا ئويلاپ قارىساق، كىمدۇر بىزنى، بىزنىڭ خەلقىمىزنى مانا شۇنداق ئەھۋالغا چۈشۈرۈشنى مەخسەت قىلغان ئىكەن. شۇنداق بولسا ئىمىشكە 30 - يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدىن كېيىن پەقەت ئۇيغۇرلارنىلا ئاتا تىلدا سۆزلەشتىن مەھرۇم قىلىشقان. ئۇيغۇر تىلدا بىرەر كەمنى ئېيتىشتىن قورقۇشقان. بۇنىڭدىن ئاشقان زۇلۇم بولامدۇ؟ بىرجايدا ئويلىشىپ ھايات كەچۈرۈۋاتقان نەچچە يۈز مىڭ ئادەمدىن ئىبارەت مىللەتنىڭمۇ شۇنداق بىچارە ئەھۋالنى بۈگۈنكى كۈندە كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرگەندە، ئىختىيارسىز تېنىڭ شۈركىنىدۇ.

جامالدىن ئاكا خەلقىمىزنىڭ موشۇنىڭغا ئوخشاش ئېغىر قىسمەتلىرىنى كىچىك چېغىدىنلا ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ئىنسان ئىدى. بولۇپمۇ، مەرىپەتسىز، ئەدەبىياتسىز مىللەتنىڭ مىللەت سۈپىتىدە ئومۇر سۈرەلمەيدىغانلىقىنى، تەرەققىي قىلالمايدىغانلىقىنى ھەركىم بىلىدۇ. ئۇ بەلكى، بۇنى باشتىلا چۈشەنگەن بولغىيدى. ئەدىپنىڭ دەسلەپ مەرىپەت يولىغا كىرىپ، كېيىنرەك تۇرمۇشتىن ئۈگىنىپ، ۋاقىتنىڭ ئوتۇشى بىلەن يېشى خېلىگە كەلگەندە قولىغا قەلەم ئېلىشى تاسادىپى ھادىسە ئەمەس. چۈنكى قايناق ئىلھام بىلەن يېزىلغان ھېكايە، پوۋېست، رومان، درامىلىرى جامالدىن ئاكىنىڭ تۇغما تالانت ئىگىسى ئىكەنلىكىنى ھەممىگە روشەن كورسىتىپ تۇرغاندەك.

بىز ئوتمۇش - تارىخ بەتلىرىنى ۋاراقلايدىكەنمىز، 30 - يىللاردىكى ئازاپ - ئوقۇبەتلەر شۇ چاغدىكىگىلا ئېلىدا ياشاۋاتقان ئۇرغۇن مىللەتلەرنىڭ ئاز ياكى كۆپ مىقداردا بېشىغا چۈشكەن كۈلپەت دەپ ئېيتىمىز. ئەندى ئۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ يىل ئىلگىرى، 1918 - يىلقى ئاتۇ پاجىئەسى بولسا، پەقەت بىرلا خەلق - ئۇيغۇرلار ئۈچۈن قىزىل - قىيامەت بولدى. قىسقىسى 20 - ئەسىرنىڭ باشلىنىشى بىزگە نۇرنى تولمايدىغان يوقىتىشلارنى، دەرت - جۇدالىق، ھەسرەت ئېلىپ كەلدى. بىز ياشاۋاتقان ئەسىر دەسلىپى مىنىپىيە تىلىرىدىن بىزدەك جۇدا قىلىنغان، ئۆز يېرىدىن بىزگە ئوخشاش قوغلاندى.

قىلىنغان، بىزگە ئوخشاش قىرغىنچىلىق ئازاۋىنى كورگەن مىللەت يوقىنىڭ ئورنىدا. 1918 - يىلقى ئاتۇدا يەتتىسۇدىلا تېپ - تېچ ئومۇرسۈرۈۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئەر كىشىلىرىدىنلا 20 مىڭدىن ئوشۇغى ئوققا ئۇچتى. پۈتۈنسۈرۈك ئۇيغۇر مەھەللىلىرى خانىۋ - ۋەيران قىلىندى. ئىزىدىن يوقاپ كەتتى.

ئەتىكى كۈنگە ئۈمۈتسىزلىك، كېلەچەككە بولغان ئىشەنچىنىڭ تۈگىشى... ياق، مۇنداق دېما تالانت. ئەندى ئۇنىڭ ئەدەبىياتقا كېيىنىرەك كېلىشى ئۇنى قورشاپ تۇرغان مۇھىتقا، شەرت - شارائىتقا باغلىق بولغان. بەزى بىر ئوبيېكتىپ ۋە سۇبيېكتىپ ئەھۋاللار ئۇنىڭ ياش چاغلىرىدىلا قولىغا قەلەم ئېلىشىغا يار بەرمىگەن بولۇشى ئېھتىمال.

60 - يىللارنىڭ باشلىرى. بۈگۈنكى كۈندە مېنىڭدىن شۇ ۋاقىتلاردا ئەدەبىياتىمىزدا يۈز بەرگەن ئەڭ چوڭ يېڭىلىقلارنىڭ بىرى نېمە

نىڭ ئۆتۈغى دەپ باھالانغان ئىدى. ھازىرقى كۈندە «جامالدىن بوساقوۋنىڭ «قاينام» دىلوگىيەسى سابىق كېگەش تۈزۈمى ۋاقتىدىكى كولخوز قۇرۇلۇشىنى ياقلاپ يېزىلغان ئەسەر دەپ، ئۇنىڭ قىممىتىنى تۆۋەنلىتىشنى مەخسەت قىلىدىغان مايدا كەپلەرنىمۇ ئاڭلاپ قالىمىز. ئەسلىدە يازغۇچى «قاينام» ئارقىلىق «خەلق ھاپىزىدىكىگە» ئوخشاش، بىراق باشقا تەرەپتىن مىللىتىمىزنىڭ يەتتىسۇ تەۋەسىدە-

بوساقوۋنىڭ سوغۇلماس بۇلىقى...

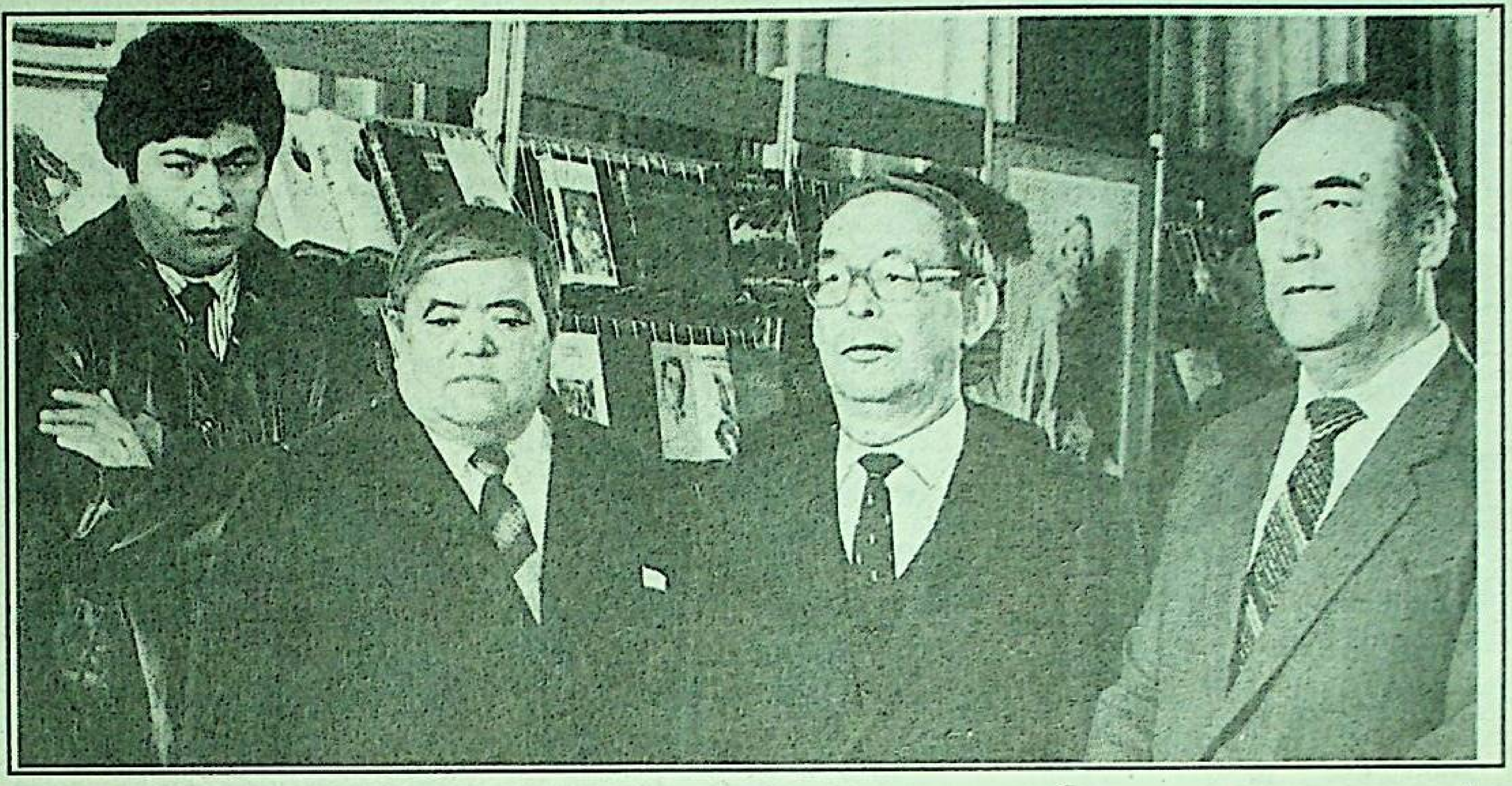

سىنىڭ تامامەن خاتالىشىمىز. تەغدىر خەلقىمىزگە قانچىلىك رەھىمسىز بولسۇن، لېكىن ئۇنىڭ ئىرادىسىنى ھېچ قاچان سۇندۇرالمىغان. دۇنياغا كېلىۋاتقان ئەۋلادىمىز بار ئىكەن، يەنىلا ئۇيغۇرنامىنى بايراق قىلىپ، ئۇنىڭ شەنىنى ئېگىز كوتىرىپ ياشىمىغىمىز شەرت.

ئاتۇ پاجىئەسى 1918 - يىلى ماي ئېيىدا يۈز بېرىپ، ئالمۇتىدىن غالجاتقىچە بولغان ئۇيغۇر يېزىلىرىدا ئوق ساداسى ياڭراۋاتقاندا، يەنە بىر ئۇيغۇر يۇرتى ياركەنتتىكى يۈرىگى ئۇيغۇرىزۇم دەپ سوققان مەرىپەتچى جامالدىن بوساقوۋ دۇنياغا كەلدى. ناھەق قىرىلىۋاتقان خەلق ۋە ئەندىلا ھاياتقا كوز ئاچقان شۇ مىللەتنىڭ پەرزەندى! «ئەۋزادتلار ئارمانلىرى، مەخسەت-مۇددىئالىرى-ئەۋلادلار قەلبىدە» دەپ ئېيتىپ يۈرگىنىمىز، بەلكى بۇ ئومۇردە مانا موشۇنداق ۋاقىئەلەرنىڭ بارلىقى ئۈچۈنمىكىن، دەپمۇ قالسەن بەزىدە. قايسىلا ئاكىلىق ئاتا - ئانا بولمىسۇن، ئوز پەرزەندىنىڭ ياخشى ئادەم بولۇپ ئوسۇشىنىلا ئەمەس، خەلقىنىڭ ئوغلى بولۇشىنى ئارمان قىلىدىغانلىقى تەبىي. موشۇنداق دەپ ئېيتىدىكەنمەن، جامالدىن ئاكا ئاتا - ئانىسىنىڭ روھىنى خۇش قىلىش بىلەن بىرگە پۈتۈن بىر يۇرتنىڭ ئابرويىنى كوتەرگەن. مىللىتىگە تا ئومرىنىڭ ئاخىرىغىچە خىزمەت قىلىپ ياشىغان ئېسىل ئىنساندۇر.

ئېملا دېمەيلى، قانداق سىزىملارغا بېرىلىمەيلى، جامالدىن ئاكىنىڭ دۇنياغا كېلىشى، ئوسۇپ ئۆلگىيىشى - ھەممىسى مىللىتىمىزنىڭ بېشىغا ئېغىر پاجىئە چۈشكەن ۋاقىتلارغا توغرا كەلدى. ئۇنى نىجات مەيدانىغا كىرىشكە دەۋەت قىلغان، ئەدەبىيات ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا ئۈندىگەن ئەشۇ بىر يىللاردىكى بۇ ئالەمدىن بىۋاقىت گۇناسىز كوزى ئوچۇق كەتكەن ئاتا - بوۋىلارنىڭ روھى دەپ چۈشەنسەكمۇ خاتالاشقان بولمايمىز.

بەزى قەلەمداشلار ھازىر «جامالدىن بوساقوۋ «ۋاژۇشىغا» ئىشقا كىرگەندىن كېيىنلا ھەر خىل ئەسەرلەرنى ئوقۇپ ئۆگەندى، ئاندىن تەرجىمەساھاسىدا بىر ئاز كۈچىنى سىناپ كوردى، ئۇنىڭ يازغۇچى بولۇشى مانا شۇلاردىن باشلاندى» دەپ ژۈرىشىدۇ. مەن بۇنداق پىكىرلەرگە ئۈنچىلا قوشۇلۇپ كەتمەيمەن. ياخشى ئەسەرنى كوپ ئوقۇغان ياكى تەرجىمە بىلەن شۇغۇللانغان ھەر قانداق ئادەم قەلەم تەۋرىتىپ، ئەسەر يازالايدۇ دېگەنگە ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ. ئەگەر شۇنداقلا بولسا، ئارىمىزدىكى ھەممىلا كىشى ئىجاتكار بولۇپ كەتمەمدۇ؟!

باشتا ئېيتقىنىمىزدەك، جامالدىن ئاكا - تۇغ- دەپ سورىسا، ئويلانماستىنلا جامالدىن بوساقوۋنىڭ «خەلق ھاپىزى» پوۋېستىنىڭ نەشىردىن چىقىشى دەپ جاۋاپ بېرەتتىم. ئۇنىڭدىن ئاۋال ئەدىپنىڭ «ھېكايىلار» توپلىمى كىتاپخانلار بىلەن يۈز كورۇشكەن. ئەشۇ توپلامدىكى «ئولۇك ئىشەك ئولتۇرۇپ تېپەر...»، «گوردىن قايتقان ھېتەمقول» ھېكايىلىرىنىڭ مەزمۇنى تېخىچە ئېسىمدا.

«خەلق ھاپىزىنى» مەن نەچچە ياندۇرۇپ ئوقۇپ چىققان. ئۇنىڭدىكى ۋاقىئەلىك. ماڭا، گويا ئوزەمنىڭ يېزام بايېتىتا يۈز بېرىۋاتقاندەك تەسىر قىلغان ئىدى. خەلقىمىزنىڭ داڭلىق ناخشىچىسى ئەخمەت شەمىيېۋنى كوپچىلىك 60 - يىللارنىڭ باشلىرى موشۇ كىتاپ ئارقىلىق تونۇپ - بىلدۇق دەپ ئېيتسام، ھەقىقەتتىن يىراق كەتمەيمەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئوزەكىنىڭ يېنىڭدا ياشاۋاتقان ئادەملەر ھەققىدە موشۇنداق بەدىي كىتاپ يېزىشقا بولىدىكەن دېگەن ئوقۇم بىزنىڭ بېشىمىزغا «خەلق ھاپىزىنى» ئوقۇغاندىن كېيىن كەلدى. بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئوزىمىزنىڭ باشقا كىتاپلاردىن ئوقۇغانلىرىمىزنى، ئۇلاردىكى ۋاقىئەلىكنى قانداقتۇر بىر رىۋايەتلەرگە، چۆچەكلەرگە قىياس قىلىپ ژۈرگەن ئىدۇق.

كىتاپنىڭ بىرىنچى قىسمىدىكى ياركەنتنى، بولۇپمۇ داڭلىق ئوسەكنى تەسۋىرلەش، ئادەملەرنىڭ بىر - بىرىگە مېھرىۋانلىقى، ھورمىتى، ئەدەپ - ئەخلاقىنىڭ كۈچلۈكلىگى، ھەر كىمدىكى ئۇيغۇر سەنئىتىگە مۇھەببىتىنىڭ - موشۇلارنىڭ ھەممىسى يازغۇچىنىڭ ژۈرەك قاتلاملىرىنى يېرىپ چىققان تۇرمۇش ھەقىقىتىدۇر. ئۇنىڭدا كىچىككىنە بىرەر نەرسىنى «يالغان» ياكى «مۇنداق ئەمەس» دەپ ھەتتا ئىنچىكىدە سوزلەشكىمۇ ئورۇن قالمىغان. قىسقىسى، «خەلق ھاپىزى» بەدىي ئەسەر بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇ 30 - يىللاردىن كېيىنكى بىزنىڭ سەنئىتىمىزنى، شۇ سەنئىتىمىزنى بايراق قىلىپ كوتەرگەن كىشىلەرنى ئەسكە سالىدىغان، سىر چېكىدىغان ئولمەس ئەسەردۇر.

موشۇنداق كەڭ كىتاپخانلار ئاممىسى ئېتىراپىدىن چەتتە قالمىغان كىتاپتىن كېيىن، جامالدىن ئاكا يەنە ئۇنلىغان ئەسەرلەرنى مەيدانىغا ئاتتى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ «مۇئەللىملەر»، «سەھەر سەلكىنى»، «بىزنىڭ سۆلھى»، «يالقۇن»، «كوچ - كوچ» ئوخشاش پوۋېست ۋە رومانلىرى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يۈكسىلىشىنى مەلۇم دەرىجىدە بەلگىلەيدىغان ژىرىك ئەسەرلەردۇر. بولۇپمۇ «قاينام» دىلوگىيەسىنىڭ بارلىققا كېلىشى بۇ يازغۇچىنىڭلا ئەمەس، ئەدەبىياتىمىزنىڭ مەلۇم بىر دەۋردىكى ھاياتنى ئەكس ئەتتۈرگەن. ئەسەر قەھرىمانلىرى، ئۇنىڭ ۋاقىئەلىكى، ئاخىرىغا يېتىش قىيىن بولغان كورەش، بۇلار يازغۇچى ئوزى ئويدىن چىقارغان ئەمەس، تۇرمۇشتىن ئېلىنغان ھەقىقەتتۇر.

مەن ئوزەمنى جامالدىن ئاكىنىڭ بارلىق ئەسەرلىرى بىلەن تونۇش دەپ ئېيتالمىسام بولىدۇ. شۇلارنى ئوقۇپ چىققاچ بايىقىغىنىم، يازغۇچى ئوزى تۇغۇلۇپ ئوسكەن يۇرتىنى ۋە يۇرت ئادەملىرىنى چەكسىز سويۇپ قەدىرلەيدۇ. ئۇنىڭ ھەممە كىتاپلىرىدىكى ۋاقىئەلەر ياركەنت ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلاردا يۈز بېرىدۇ. مۇنداق بولمىغان تەغدىردىمۇ، يازغۇچىنىڭ قانداقتۇر بىر كىتاۋىنى ئوقۇيسىڭىز، ئۇنىڭ شۇ تەۋەدىن ئىلھام ئالغانلىقى بىردىنلا سېزىلىپ تۇرىدۇ. خەلقىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرى بىلال نازىم، ئومەر مۇھەممەدىي، سۇلھى لۇتپۇللىن، ئەخمەت شەمىيېۋ - ئۇلارنىڭ ناملىرى كوپچىلىكىمىزگە ياخشى تونۇش. جامالدىن ئاكا بولسا، موشۇ بۈيۈك زاتلارنى يازغان رومانلىرىنىڭ، پوۋېستلىرىنىڭ باش قەھرىمانلىرى قىلىپ ئالدى ۋە ئۇلار ئارقىلىق، ئۇلارنى قوشۇپ تۇرغان مۇھىت ئارقىلىق پۈتۈن دەۋىر ھەققىدە پىكىر - مۇلاھىزە ژۈرگۈزىدۇ. ئەندى شۇ قەھرىمانلارنىڭ ھەممىسىلا ياركەنتتە تۇغۇلغانلىقىنى ۋە تۇرغانلىقىنى كوز ئالدىمىزغا كەلتۈرسەك، جامالدىن بوساقوۋنىڭ ئوزى ياشىغان جاينى ناھايىتى ياخشى بىلىدىغانلىقىنى، ئۇنى ئىنتايىن چوڭقۇر ئۆگەنگەنلىكىنى بىلىمىز. بەزىدە ئويلاپ قالىمەن، جامالدىن ئاكا پات - پاتلا «ئوزەڭ تۇغۇلغان يۇرتنى بىلمەي، ئوزەڭنىڭ مىللىتىڭنىڭ دەردى - ئەھۋالىغا چوكمەي ياخشى ئىنسان بولۇش مۇمكىن ئەمەس، تالانتلىق يازغۇچى بولۇمەن دەپ ئويلاشنىڭمۇ ھاجىتى يوق» دەپ قويىدىغان. بۇنىڭ ئەمەلىيەتتىن ئېلىنغان ھەقىقىي سوزلەر ئىكەنلىكىنى بۈگۈنكى كۈندە ئۇنىڭ بىزگە قالدۇرۇپ كەتكەن كىتاپلىرى تولۇق ئىسپاتلاپ تۇرىدۇ.

ئەدىپ ئەسەرلىرى يوق نەرسىدىن بار قىلىنغان ياكى بولمىسا خىيالدىن توقۇلغان نەرسىلەر ئەمەس، ئەكسىچە، رېئال ھاياتتىن، ئوزىمىز كورۇپ ژۈرگەن تۇرمۇش تىرىكچىلىكتىن بارلىققا كەلگەن بۈيۈك ئىجاتكارنىڭ ئەمگەك مېۋىسىدۇر.

ئانا دىيارنى، تۇغۇلغان يۇرتنى كىم سېغىنمايدۇ؟ لېكىن ئۇنى قەلەم ئىگىلىرىدەك تەسۋىرلەپ، سۇرەتلەپ بېرىدىغان، ئۇنىڭ گوزەللىكىنى ھەممىگە كورسىتەلەيدىغان كەسىپ ئېگىلىرى يوق. يازغۇچى نامىنىڭ ئۇزاق ۋاقىتچە، ھەتتا مەڭگۈ ئەل قەلبىدىن ئۇچمەيدىغانلىغى ئۇنىڭ تالانتىغا باشقىلارنىڭ تەن بېرىشى. ماناشۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، ھازىرقى كۈندە بىز «ياركەنت» دەپ ئېيتىمىزكەن ياكى ئۇيغۇرنىڭ قېدىمىي يۇرتى توغرىلىق سوزلەيمىزكەن، كوز ئالدىمىزغا، ئەڭ بىرىنچى نوۋەتتە جامالدىن ئاكا ۋە ئۇنىڭ قەلەمدىشى، سەپدىشى، ئەجايىپ شائىر خېلىل ھەمرايېۋ كەۋدىلىنىدۇ. چۈنكى ياركەنتنى بۇ ئىككى نامايەندىنىڭ ئىسمىسىز تەسەۋۋۇر قىلىش تامامەن مۇمكىن ئەمەس. خېلىل ئاكىنى باغ ئوسەكنىڭ بۇلبۇلى دېسەك، جامالدىن ئاكا ئۇنىڭ قايناپ تۇرغان سوغۇلماس بۇلىقىدۇر. مېنىڭچە جامالدىن ئاكا ئەل قەلبىدە «يۇرت كويچىسى» سۈپىتىدە ساقلىنىپ قالدى. بۇنىڭغا ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىمۇ، ھاياتىمۇ تولۇق مىسال بولالايدۇ.

مەن شەخسەن ئۇنىڭ بىلەن 60 - يىللارنىڭ ئاياقلىرى تونۇشتۇم. «مەن ژىگىرمىدە» ناملىق ئۇنجاشېرلار توپلىمىنىڭ قول يازمىسىنى تاپشۇرۇش ئۈچۈن ھازىرقى ئابلايخان كوچىسىدىكى يازغۇچىلار ئىتتىپاقىغا كەلگەن ئېدىم. ئۇ مەزگىللەردە «ۋاژۇشى» نەشرىياتىمۇ موشۇ بېنادا بولىدىغان. بولمىگە كىرسەم، جامالدىن ئاكا (دەررۇ گېزىت - كىتاپلاردىكى سۈرەتلىرىدىن بىلدىم) ۋە قاربىراق كەلگەن، دوغلاڭ كىشى بىلەن ئولتىرىپتۇ. ئۇ شائىر ئابدۇلھەي روزى ئىكەن.

قول يازمىنى تاپشۇرۇپ، ئارىدا بىر ئاز ۋاقىت ئوتۇپ، ھەربىي سەپكە ئاتلاندىم. كېيىنرەك موسكۋانىڭ يېنىدىكى پودولسك شەھىرىدە ھەربىي خىزمىتىمنى ئوتەۋاتقاندا، ئالمۇتىدىن ئىككى كىتاۋىمنى پوچتا ئارقىلىق ئالدىم. ئۇلارنى ماڭا جامالدىن ئاكا بوساقوۋ يوللىغان ئىكەن. مەن ئوزەمنىڭ بېشىدىن ئوتكۈزگەن ئەشۇ كىچىك ۋاقىئە ئارقىلىق كوپچىلىككە تونۇلغان يازغۇچىنىڭ ئۇلۇغ ئىنسانىي خۇسۇسىيىتىنى بىلگەن ئىدىم.

ئالمۇتىغا قايتىپ كېلىپ، گېزىت رېداكسىيەسىدە ئىشلەشكە باشلىدىم. جامالدىن ئاكا بىلەن مۇناسىۋىتىمىز بارغانسېرى قويۇقلاشتى. بولۇپمۇ بىز شائىر دولقۇن ياسىنوۋ ئىككىمىز ئۇنىڭ ئويىگە پات - پاتلا باراتتۇق. كوپ ۋاقىتلاردا ئوزى بىزنى تېلېفون ئارقىلىق تەكلىپ قىلىدىغان. ئۇچراشقاندا، ئىجات ھەققىدە، ھايات ھەققىدە سوھبەتكە چۈشەتتۇق.

1987 - يىلنىڭ باشلىرى تۇيۇقسىزلا جامالدىن ئاكا ئاغرىغاندەك قىلدى. «ئوپېراتسىيە قىپتۇ» دېگەننى ئاڭلىدۇق. مارتنىڭ ئوتتۇرلىرى ئۇ ھايات بىلەن ۋىدالاشتى.

يازغۇچى جەسەدىنى ئوزى پۈتكۈل ئاڭلىق ھاياتىدا كۈيلەپ ئوتكەن ياركەنتكە ئېلىپ باردۇق. ئۇيغۇرنىڭ يەنە بىر يازغۇچىسى ئالەمدىن ئوتۇپ، قۇتلۇق يەر ئۇنى قوينىغا ئالدى.

جامالدىن ئاكا بوساقوۋنى، ئۇنىڭدىن بىر نەچچە يىل ئاۋال دۇنيادىن ئوتكەن ھېزمەت ئاكا ئابدۇللىننى ھەقىقەتتىمۇ ئەدەبىياتىمىزدا مەڭگۈگە چاقناپ قالغان يۇلتۇزلار دەيمىز. ئۇلارنىڭ يوقلۇغى، مانا تالايى مەزگىل ئوتسىمۇ، دايىملا سېزىلىپ تۇرماقتا. چۈنكى بۇ ئەدىپلەرنى بىرىگە سېلىشتۇرۇشقا، ئۇلارنىڭ ئىجادىنى بىرى بىلەن تەڭلەشتۈرۈشكە بولمايدۇ. ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئىجاتتا ئوزلىرى ياراتقان چوققىلىرى بار، ئەدەبىياتتا ئوزلىرىلا ئاچقان يول - داۋانلارغا ئېگە.

بۈگۈن جامالدىن ئاكىنى يەنە بىر قېتىم ئەسكە ئالىمىزكەن، ئۇنىڭ نامىنى دىلىمىزدا ياتلايمىزكەن، يۇرتىنى، خەلقىنى دەپ ياشىغان ئىنساننىڭ روھى ئالدىدا باش ئېگىمىز. ئۇ ھايات ۋاقتىدا ئوز مىللىتىنىڭ قەددىنى كوتىرىشتە قولىدىن كەلگەن ھەممە نەرسىنى قىلدى. ئەندى تىرىكلەر - كېيىنكى ئەۋلات جامالدىن بوساقوۋنى، شۇنىڭغا ئوخشاش نامايەندىلىرىمىزنى تىكلەش، ئەبەدىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن كۈچ سېلىشىمىز لازىم. چۈنكى يازغۇچى ئۇ - خەلق قەلبىنىڭ كويچىسى، خۇشاللىق كۈنلەردە چەتتە قالسا رەنجىمەيدىغان، ئامما خەلق دەرت - ھەسرىتىنى ژۈرىكىدىن ئوتكۈزمەستىن ياشىمايدىغان بۈيۈك ئىنساندۇر.

ئابدۇمېجىت دولەتوۋ.

قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى مۇكاپىتىنىڭ، تۈرك دۇنياسى شېرىيىتى فېستىۋالىنىڭ ساھىبى.

سۈرەتتە: (سولدىن ئوڭغا) ئابدۇمېجىت دولەتوۋ، خېلىل ھەمرايېۋ، جامالدىن بوساقوۋ ۋە مەسۇمجان زۇلپىقاروۋ. سۈرەت 1980 - يىلنىڭ ئوتتۇرلىرى چۈشىرىلگەن.

رۇستەم يۈسۈپوۋنىڭ شەخسىي ئارخىۋىدىن ئېلىندى).

پەرغانە ۋادىسىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا كەلگەن پاجىئە

ئاممىۋىي رەۋىشتە جازالاش ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىش ۋە تېررور ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك كېڭەش سىستېمىسىنىڭ ئايرىلماس تەركىۋىي قىسمى بولغانلىقى ھازىر ھېچ كىمگە سىر ئەمەس بولۇپ قالدى. «تروئيكىلار» (ئۈچ ئادەمدىن ئىبارەت سوتلاش ئورگىنى)، «ئالاھىدە كېڭەشمىلەر» پەيدا بولۇپ ئۇلارنىڭ قارارى بىلەن ھەر قانداق ئادەمنى ئۆلۈم جازاسىغا ياكى ئۇزاق مۇددەتلىك تۈرمە جازاسىغا [illegible]

يەتتىسۇ تەۋەسىدە 1918- يىلى يۈز بەرگەن، ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدا «ئاتۇ» دەپ ئاتالغان پاجىئە ئەينە شۇ قەبىھ رەزىل سىياسەتنىڭ ئاقىۋىتىدىن سادىر بولغان كۆپلىگەن پاجىئەلەرنىڭ بىرىدۇر. بۇنىڭدىن تاشقىرى ئۆزبېكىستاننىڭ پەرغانە ۋادىسىدا ياشايدىغان ئۇيغۇرلار ھاياتىدىمۇ ئەينە شۇنداق قىرغىنچىلىق پاجىئە يۈز بەرگەنلىكى مەلۇم بولماقتا. 1926- 1928- يىللىرى يۈز بەرگەن بۇ پاجىئە توغرىلىق مەخسۇس مۇخبىرىمىز يادىكار سابىتى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى ھوزۇرىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق مەركىزىنىڭ بۆلۈم باشلىقى، چوڭ ئىلمىي خادىم، فىلوسوفىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى كوممۇنار تالىپوۋ بىلەن سۆھبەتلەشكەن ئىدى. تۆۋەندە ھۆرمەتلىك گېزىتخانلار ئەينە شۇ سۆھبەتنى دىققىتىڭلارغا تەقدىم قىلدۇق.

- سىز ئوكتەبىر ئۆزگىرىشىدىن كېيىنكى خەلقىمىز ھاياتىدا يۈز بەرگەن بەزى ۋاقەلەر ھەققىدە تەتقىقات ئېلىپ باردىڭىز. ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك تۈزۈمنىڭ خەلقىمىزگە نىسبەتەن ژۈرگۈزگەن تېررورلۇق ھەرىكەتلىرى ھەققىدە گېزىتخانلار بىلەن ئورتاقلاشسىڭىز؟

- بىيىل 80 يىللىقىنى خەلقىمىز كەڭ دائىرىدە نىشانلىغان «ئاتۇ» پاجىئەسى ھەققىدە مەشھۇر پارتىيە ۋە دۆلەت ئەربابى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ 1919- يىلى يازغان بىر ماقالىسىدا «ئاتۇ» پاجىئەسىدە 15 مىڭ ئادەم قىرغىن قىلىنغانلىقىنى (بەزى باشقا مەنبەلەردە 20 مىڭدىن ئوشۇق ئادەمنىڭ قىرغىن قىلىنغانلىقى تەكىتلىنىدۇ)، 25 مىڭ ئادەمنىڭ چەت ئەللەرگە قېچىپ كەتكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ. ئەندى 1926 - يىلى يازغان يەنە بىر ماقالىسىدا ئابدۇللا روزىباقىيېۋ دەھشەتلىك «ئاتۇ» پاجىئەسىدىن ئۇيغۇر خەلقى تېخىچىلا ئەسلىگە كېلەلمەيۋاتقانلىقىنى، چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەن ئاھالىنىڭ 15 مىڭى ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىپ كەلگەن، لېكىن يەنە 10 مىڭ ئادەمنىڭ تېخىچە قايتىپ كېلەلمىگەنلىكىنى تەكىتلىگەن ئىدى. بۇ ھاكىم مۇتلەق تۈزۈمنىڭ ئاددىي خەلققە نىسبەتەن قىلغان مۇدھىش جىنايىتىدۇر.

ئەندى پەرغانە ۋادىسىدا يۈز بەرگەن، خەلقىمىزگە نىسبەتەن ژۈرگۈزۈلگەن يەنە بىر چوڭ ئۆمۈمىيۈزلۈك تېررور توغرىلىق. خەلقىمىزنىڭ تارىخىي ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستاننى مۇستەملىكىچىلەردىن ئازات قىلىش مەسىلىسى ھەر دايىم خەلقىمىزنىڭ ئىلغار پىكىرلىك ۋەكىللىرىنىڭ دىققەت مەركىزىدە بولۇپ كەلگەن. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن تەخمىنەن 1926- يىللىرى ئەنجاندا ئۇيغۇرلار دىيارى شەرقىي تۈركىستاننى ئازات قىلىشنى نىشان قىلغان يوشۇرۇن تەشكىلات ۋۇجۇتقا كېلىدۇ. بۇ تەشكىلاتنى ئۇيغۇر كوممۇنىستلىرى باشقۇرىدۇ. تەشكىلات پەرغانە ۋادىسىدىكى ئۇيغۇر ئاھالىسى ئارىسىدا تەشۋىقات - تەرغىبات پائالىيىتىنى كەڭ دائىرىدە ئېلىپ بارىدۇ. خەلقتىن مەبلەغ، ئات - ئۇلاق، ئېگەر - توقۇم، توپلىنىدۇ. بۇ مەخپىي تەشكىلاتنىڭ پارتىيەنىڭ رازىلىقى بىلەن قۇرۇلغانلىقى سېزىلىپ تۇرىدۇ. چۈنكى رۇس كوممۇنىستلىرى تەشكىلاتنى مەبلەغ، قورال - ياراق بىلەن تەمىنلىگەن، يول - يورۇق بېرىپ تۇرغان. بۇ يەردە: نېمە ئۈچۈن كوممۇنىستلار ئۇيغۇرلارنىڭ يوشۇرۇن تەشكىلاتىنى قوللاپ - قۇۋۋەتلىدى، قورال - ياراق، مەبلەغ بىلەن تەمىنلىدى؟- دېگەن سوئالنىڭ پەيدا بولۇشى تەبىئىي، بىز بۇ سوئالغا جاۋاپ بېرىش ئۈچۈن شۇ دەۋردىكى ۋەزىيەتكە بىر نەزەر تاشلاپ كۆرەيلى. 1925- 27- يىللىرى خىتايدا كوممۇنىستلارنىڭ ئىنقىلاۋىي ھەرىكىتى ئۆزىنىڭ تازا ئەۋجىگە ئالغان پەيتى ئىدى. موسكۋادا ۋك پ(ب) مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكى ۋە نازارىتى ئاستىدا ئۆز پائالىيىتىنى ئېلىپ بېرىۋاتقان كومىنتېرنىڭ ئاساسىي مەخسىتى پۈتكۈل دۇنيادا ئىنقىلاۋىي ۋەزىيەتنى پەيدا قىلىشتىن ۋە ئاخىرقى ھېساپتا كوممۇنىستىك تۈزۈمنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت بولغانلىقىنى ئەستىن چىقارماسلىغىمىز لازىم. كومىنتېرن بولۇپمۇ خىتايغا ئوخشاش چوڭ ئاھالىسى نۇرغۇن مەملىكەتتە ئىنقىلاۋىي پائالىيەت ئېلىپ بېرىشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەن ئىدى.

- دېمەك، ئەنجاندا ئۇيغۇر قېرىنداشلار تەرىپىدىن قۇرۇلغان مەخپىي تەشكىلاتقا كوممۇنىستلارنىڭ بىۋاستە ياردەم بەرگەنلىگى فاكتىنى شۇ دەۋردىكى ۋەزىيەت تەقەززاسى بىلەن چۈشەندۈرۈش لازىم بولىدىكەندە؟

- مېنىڭچە بولغاندا، كوممۇنىستلارنىڭ بۇ ھەرىكىتىنى نەق ئەينە شۇ كومىنتېرنىڭ ئالغا قويغان مەخسىتى بىلەن چۈشەندۈرۈش مۇمكىن. خەلقىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەندى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ شۇ يىللىرى ئۆزىنىڭ بىر ماقالىسىدا بەش ميلليونلۇق ئۇيغۇرستاننىڭ ئازات بولۇشى 400 ميلليونلۇق خىتاي ئىنقىلاۋىنىڭ غالىبىيىتىگە باغلىق بولىدۇ، - دەپ تەكىتلىگەن. ئۇ يەنە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كېلەچىكىنى خىتايغىلا باغلاشتۇرۇپ قاراپ ئولتۇرۇشقا بولمايدۇ، ئۇيغۇرستان خەلقى قانچىلىك بۇرۇن كۆتۈرۈلسە، شۇنچىلىك بۇرۇن ئازات بولىدۇ، دەپ ئالاھىدە ئەسكەرتىپ ئۆتكەن.

- مەن يېقىندا «شىنجاڭ تەزكىرىسى» ژۇرنالىنىڭ 1996- يىللىقى 3 - سانىدا «ئەيسا ئالىپتېكىننىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى» دېگەن ماقالىنى ئوقۇپ، ئۇنىڭدا ئەيسا ئەپەندىنىڭ ئەنجاندا خىتاي كونسۇلخانىسىدا ئىشلىگەنلىكىنى بىلدىم. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، ئەيسا ئەپەندىنىڭ ئەنجاندا خىتاي كونسۇلخانىسىدا ئىشلىگەن ۋاقتى بۇ يەردە ئۇيغۇر ۋەتەنپەرۋەرلىرىنىڭ مەخپىي تەشكىلات قۇرۇپ پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان دەۋرگە توغرا كېلىدىكەن. ئەندى ئەيسا ئەپەندىنىڭ بۇ ئىشلاردىن خەۋىرى بولغانمىكىن؟

- ئەيسا ئەپەندى ئەنجاندا كونسۇلخانىدا ئىشلەۋاتقان ۋاقىتتا مىللىي ۋەتەنپەرۋەرلەر بىلەن مۇناسىۋەت باغلايدۇ. ئەنجاندىكى مەخپىي تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرى زەيدىن قارىۋان، كېرىمخان دېگەن ئادەملەر ئەيسا ئەپەندى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەت باغلاپ، تەشكىلاتنىڭ پائالىيىتى بىلەن خەۋەردار قىلىپ تۇرىدۇ. بۇ ھەقتە ئەيسا ئەپەندى ئۆزىنىڭ ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان «ئاسارەتتىكى شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن» دېگەن كىتاۋىدا تەكىتلەيدۇ.

- تەشكىلاتنىڭ پائالىيىتى قانداق بولغان، تەشكىلات ئەزالىرى كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىغا ئىگە بولالىغانمۇ، ئۇلار كىملەر بىلەن ئالاقە باغلىغان؟

- مەخپىي تەشكىلاتنىڭ مۇددىئاسى - ژۇقۇرىدا تەكىتلىگىنىمىزدەك، ۋەتەننى ئازات قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. تەشكىلات ئۆز مەخسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا ئەستايىدىل ھەرىكەت قىلغان. ئۇلار رۇس كوممۇنىستلىرىنىڭ ھەمداشلىق قىلىشىغا ئېرىشكەن. ئىئانە توپلاش بىلەن بىللە، ئەزالاردىن ئەزالىق بەدىلى ژىغقان، قورال- ياراق، ئات - ئۇلاق توپلىغان. قىسقىسى، ۋەتەندە قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش ئۈچۈن خېلە پۇختا تەييارلىق كۆرگەن. لېكىن مەخپىي تەشكىلاتنىڭ پائالىيىتىنى چۈشەنمىگەن، ئۇنىڭغا نارازى ئادەملەرمۇ بولغان. ئەينە شۇنداق ئادەملەردىن كېرىم پۈچۈق، ئابدۇللا بايۋەچچى ئوخشاش بەزى ئادەملەر ئەنجاندىكى خىتاي كونسۇلى چېن دېمىلغا تەشكىلات توغرىلىق تەپسىلىي دوكلاد قىلغان...

مەزكۇر تەشكىلاتتا ھەر خىل كۆز قاراشتىكى ئادەملەر بولغان. تەشكىلاتنىڭ رەھبەرلىرى قۇربانوۋ، قۇرۋان غوجايېۋ، داۋۇت ئەپەندى ئوخشاش ھەر خىل ئادەملەر بولغان. بەزىلەر شۇ دەۋردىكى كېڭەش ھوكۇمىتىنىڭ دۈشمەنلىرى بىلەن بىرلىشىپ ھەرىكەت قىلىش تەرەپدارى بولغانلىقى مەلۇم. نەق ئەينە شۇلار ئۆز ۋاقتىدا كېڭەش ھوكۇمىتىگە قوراللىق قارشى چىقىپ باندىت ئاتالغان قىرغىز جەنىبەك قازى ئوخشاش ئادەملەر بىلەن ئالاقە باغلىغانلىقى ھەيران قالارلىق. ئەيسا ئەپەندىنىڭ بىز ژۇقۇرىدا تەكىتلىگەن كىتاۋىدا يېزىشىچە، داۋۇت ئەپەندى ئۆز سەپداشلىرى بىلەن چېگارىغا بېرىپ، جەنىبەك قازى بىلەن ئۇچرىشىدۇ ۋە ئۇنىڭغا مەخپىي تەشكىلات قۇرۇلغانلىقى، پات ئارىدا ئۇلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى ئازات قىلىپ، مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇشنى نىيەت قىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنى بۇ تەشكىلات ھەرىكىتىگە قوشۇلۇشقا ۋە ھەتتا ئۇنىڭ رەھبەرلىكىنى ئۆز قولىغا ئېلىشقا دەۋەت قىلىدۇ. كېڭەش ھوكۇمىتىنىڭ دۈشمەنلىرى بىلەن مۇنداق ئالاقە باغلاش دەرھال كېڭەش رازۋېدكا ئورگانلىرىغا مەلۇم بولىدۇ.

- دېمەك، ئەنجاندىكى بۇ مەخپىي تەشكىلات ۋەتەن ئازاتلىقى يولىدىكى دەسلەپكى قەدەملىرىدىلا بەرباد بولغان ئېكەندە؟

- تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ ئىچىدىكى بەزى ئالىي سەۋىيىسى تۆۋەن، ئاساسىي مەخسەتنى ئېنىق چۈشەنمىگەن، ياكى شۇ دەۋردىكى خەلق ئارا ۋەزىيەتكە توغرا باھا بېرەلمىگەن ئادەملەر، مىللىي مۇناپىقلارنىڭ خائىنلىقى ئوخشاش ھەر خىل ئامىللار تەشكىلاتنىڭ بەرباد بولۇشىغا سەۋەبچى بولغان. بىز ژۇقۇرىدا تەكىتلىگەن كېرىم پۈچۈق بىلەن ئابدۇللا بايۋەچچى ئەنجاندىكى خىتاي كونسۇلىغا خەۋەر بەرگەندىن كېيىن، كونسۇل چېن دېلى بۇ ھەقتە دەرھال ئۆز ھوكۇمىتىگە دوكلاد قىلغان. ئەندى ئۆز نۆۋىتىدە س س س ر ھوكۇمىتى خىتاي ئەلچىخانىسىغا ئۆزبېكىستاننىڭ ئەنجان تەۋەسىدە شىنجاڭنى ئىشغال قىلىش ئارقىلىق خىتاي - كېڭەش دوستلۇق مۇناسىۋەتلىرىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنغان مەخپىي تەشكىلاتنىڭ پاش قىلىنغانلىقى ۋە شۇنىڭدىن خىتاي خەۋەردار بولۇپ قېلىشىنى بىلدۈرىدۇ. بۇنىڭغا قوشۇمچە، بۇ تەشكىلاتنىڭ باندىت جەنىبەك قازى بىلەن مۇناسىۋەت قىلغانلىقى ھەققىدىكى رازۋېدكا مەلۇماتلىرى تەشكىلاتنى تار- مار قىلىشقا ناھايىتى ياخشى باھانە - سەۋەپ بولغان.

يەنە شۇنىمۇ تەكىتلەش كېرەككى، ئىلگىرى كومىنتېرن دائىم خىتاي ئىنقىلاۋىنى تېخىمۇ ئەۋج ئالدۇرۇشنى، يەنى تېخىمۇ ئىنقىلاۋىيلاشتۇرۇشنى دەۋەت قىلىپ كەلگەن بولسا، ئەندى 1927- يىلدىن كېيىن كومىنتېرنىڭ خىتاي ئىنقىلاۋىغا نىسبەتەن بولغان مۇناسىۋىتى ئۆزگىرىشكە باشلايدۇ. شۇنداق قىلىپ سىياسەتكە باغلىق كېرەك بولغاندا بۇ تەشكىلات قۇرۇلغان، كېيىن سىياسەتتە ئۆزگىرىش يۈز بەرگەندە ئۇ يوقىتىلغان. دېمەك، مەسىلىگە بىز ژۇقۇرىدا تەكىتلىگەن سەۋەپلەردىن تاشقىرى شۇنداقلا چوڭ سىياسەت نۇختىسىدىن قاراپ باھا بېرىشىمىز كېرەك.

- موشۇ تەشكىلاتنى يوقىتىش باھانىسى بىلەن قانچىلىك ئادەمنىڭ جازالانغانلىقى مەلۇممۇ؟

- ئەنجاندىكى بۇ مەخپىي تەشكىلات پاش بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ يېتەكچى يادروسى، داۋۇت ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى دەرھال ئېتىپ تاشلىنىدۇ. ئاندىن كېڭەش ھوكۇمىتىنىڭ جازالاش ئاپپاراتى جىددىي ھەرىكەت قىلىپ، تەشكىلاتقا ئەزا بولغانلارنى، ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى، ھەتتا گۇۋاچىلارنىمۇ ئېتىپ، تۈرمىلەرگە سولاپ، ئۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىدۇ.

ئەگەر ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئۆزىنىڭ بىر ماقالىسىدا پەرغانە ۋادىسىدا 500 مىڭدىن 700 مىڭغىچە ئۇيغۇر بار دەپ يازغان بولسا، 1924- يىلى بۇرھان قاسىموۋ بىر ماقالىسىدا پەرغانە ۋادىسىدا بىر ميلليون ئۇيغۇر بار دەپ تەكىتلىگەن ئىدى. مۇنداق بولۇشى تەبىئىي، چۈنكى ئۇ دەۋردە ھەر يىلى يۈز مىڭلىغان ئۇيغۇر ئەمگەكچىلىرى، سوداتىجارەتچىلىرى ئۆزبېكىستانغا كېلىپ - كېتىپ تۇراتتى، ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى بۇ تەۋەدە ئولتىراقلىشىپ قالاتتى. ئەينە شۇ ئۇيغۇرلارنىڭ كۆپ قىسمى موشۇ جازالاش، تەقىپلەش ھەرىكىتىنىڭ قۇربانلىرى بولغان. جېنىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىر قىسىم ئۇيغۇرلار چەت ئەللەردىن باش - پانا ئىزدىگەن، ئەندى يەنە بىر قىسىم ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنى يوشۇرۇپ، ئۆزبەك ۋە باشقا مىللەت بولۇپ پاسپورت ئېلىشقا مەجبۇر بولغان. پەرغانە ۋادىسىدا 1928- يىلى يۈز بەرگەن پاجىئە دەھشەتلىك، تېخىمۇ كەڭ دائىرىدە بولغانلىقىنى قەيت قىلىشىمىز كېرەك. لېكىن، بۇ پاجىئە توغرىلىق ھازىرچە كېڭەش ئىنتىپاقى ئارخىۋلىرىدا ھۆججەتلەر تېپىلغىنى يوق.

ئەندى بۇ پاجىئەنىڭ داۋامى شەرقىي تۈركىستاندا يۈز بەردى. ئۇيغۇرلار دىيارىغا ھوكۇمرانلىق قىلغان جاللاتلار ياڭ زېڭشىن، كېيىن شېڭ شىسەي ئەنجان تەۋەسىدىن باش- پانا ئىزدەپ كەلگەنلەرنى رەھىمسىز قاتتىق جازالىدى. ئۇيغۇر خەلقى يەنە بىر ئېغىر سىناققا دۇچ كەلدى.

- كېڭەش ھوكۇمىتىنىڭ مۇنداق جازالاش، تەقىپلەش ھەرىكەتلىرى ئادەملەردە قانداق تەسىرات قالدۇردى؟

- كوممۇنىستلارنىڭ ئىككى يۈزلىمىلىك سىياسىتى، يەنى كېرەك ۋاقىتتا پايدىلىنىپ، ئەندى ئۆزلىرىگە مەنپىيەتسىز بولغاندا جازالاش سىياسىتى ئادەملەردە ئۇلارغا ئىشەنمەسلىك، ئۇلارغا نىسبەتەن نەپرەتلىنىش، ھەر دايىم گۇمانلىنىش ۋە دەھشەتلىنىش ھىسسىياتلىرىنى پەيدا قىلدى. بەزى ئەرباپلارنىڭ «قىزىل پاچاقلار» دەپ كوممۇنىستلارغا ئىشەنمەسلىكى ئەينە شۇنىڭدىن ئىبارەت بولغان بولسا كېرەك. 1944- يىلى ئىلى تەۋەسىدە پارتلىغان مىللىي - ئازاتلىق ئىنقىلاۋىدىمۇ «بۇنىڭدا ئورۇس كوممۇنىستلىرىنىڭ قولى بار» - دەپ قاراپ، ئۇنىڭغا سەمىمىي مۇناسىۋەتتە بولمىغان بەزىلەرنىڭ مەۋقەسىمۇ، ئويلىمەنكى كوممۇنىستلارنىڭ ژۇقارقىدەك بېگۇناھ ئادەملەرنى ئاممىۋىي تۈردە جازالاش، تەقىپلەش سىياسىتىدىن پەيدا بولغان دەپ ئېيتىش مۇمكىن.

- كوممۇنار، ئەندى ئۆزىڭىزنىڭ ئىجادىي ئىشلىرىڭىز ھەققىدە قىسقىچە توختىلىپ ئۆتسىڭىز؟

- مەن 1979- يىلى «سىياسەت بىلەن پەننىڭ ئۆز ئارا مۇناسىۋىتى» دېگەن ماۋزۇدا فىلوسوفىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى ئۇنۋانىغا سازاۋەر بولغان ئىدىم. ئەندى ھازىر بولسا «ئەسرىمىزنىڭ 20- يىللىرىدىن تا ھازىرغىچە بولغان دەۋرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئىجتىمائىي- سىياسىي تەپەككۇرى» دېگەن ماۋزۇدا دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيە ئۈستىدە ئىشلەۋاتىمەن.

- سىز بۇنىڭدىن ئون يىل ئىلگىرى خ خ ج دا ستاژىروۋكىدا بولغان ئىدىڭىز. دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيەڭىز ئۈچۈن ماتېرىيال توپلىغانسىز؟

- مەن 1988- 89- يىللىرى خ خ ج پايتەختى بېيجىندا يېرىم يىل ۋە ش ئۇ ئا ردا بىر ئاي ستاژىروۋكىدا بولدۇم. ۋەتەن بىلەن تونۇشتۇم، تارىخىي ئەھمىيەتلىك جايلارنى زىيارەت قىلدىم، ستۇدېنتلار، ئوقۇتقۇچىلار، ئالىملار، شۇنداقلا دۆلەت ئەرباپلىرى بىلەن تونۇشتۇم، ئۇلار بىلەن بىر نەچچە قېتىم ھەمسۆھبەتتە بولدۇم. ئۆزەمنىڭ دوكتورلۇق ئىشىم ئۈچۈنمۇ مەلۇم دەرىجىدە ماتېرىيال توپلىدىم. مەدەنىي - مائارىپ، ئەدەبىيات، سەنئەت ئەھلى، ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرى بىلەن تونۇشۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم. خەلقىمىزدە مىڭ ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا دېگەن سۆز بار. مەن ئىلگىرى ئانا ۋەتەن توغرىلىق كۆپ ئاڭلىغان، ئوقۇغان، لېكىن نەق مەيداندا ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈش، ۋەتەنداشلار بىلەن دىدارلىشىش، مۇڭدىشىش بۇ باشقا گەپ. مەن تېخىچىلا ئەينە شۇ ئانا ۋەتەندە كۆرگەن - بىلگەنلىرىم، ئەجايىپ ئادەملەر بىلەن بولغان سەمىمىي، قېرىنداشلارچە ئۇچرىشىشلارنىڭ تەسىراتلىرى ئىلكىدە ياشاۋاتىمەن.

«ئاتۇ» پاجەسىگە ـــ 80 يىل: شېھىتلار قەلبىمىزگە دەپىن قىلىنغان

ئۆت ئىچىدىن ئامان قالغان ئادەم

بىر ئەسىر ياشاپ دۇنيادىن ئۆتكەن مۇتەللىپ تالىپوۋ «ئاتۇ» پاجەسىنىڭ شاھىدى بولغان، ئازغىنا ئامان قالغان ئادەملەرنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ نەۋرىسى ئىنامجانغا بۇ مۇدھىش پاجە توغرىلىق نۇرغۇن قېتىم سۆزلەپ بەرگەن. بىز تۆۋەندە مۇتەللىپ بوۋاينىڭ نەۋرىسى ئىنامجانغا «ئاتۇ» پاجەسى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى بايان قىلىمىز.

ـ بالام! ـ دەپ باشلايتتى بوۋاي ھېكايىسىنى، ـ بىزنىڭ بېشىمىزغا چۈشكەن ئۇ قىرغىن زادىلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ. ئويلىسام تەنلىرىم شۈركۈنۈپ، ۋۇجۇدۇمغا زىغا يامىشىدۇ. چۈنكى شۇ كۈنى قىرغىن قىلىنغان يۈزلىگەن بىگۇناھ ئادەملەر ئارىسىدا تېخى ئەندىلا 14 ياشقا كىرگەن ئىنىم ئەلەمشامۇ بار ئىدى. لاۋاردا بولغان قىرغىنچىلىقتىن كېيىن ئەتىسى جاللاتلار قورامغا ئاچ بۆرىدەك كىرىپ كېلىشتى. ئۇلار كوچا ـ كوچىلاردىن بارلىق ئەرلەرنى يىغىشقا باشلىدى.

ئۇ چاغدا بىز قورامنىڭ خۇداقۇلىيۇزى مەھەللىسىدە تۇراتتۇق. مەن ئۇ مەزگىلدە 21 ياشتا بولۇپ، ئۆيلەنگەن، بىر قىز، بىر ئوغلۇم بار ئىدى.

ئىككى ئەسكەر كىرىدە، ئوشۇق ئۆيناۋاتقان ئەلەمشانى، مېنى ھايداپ توپقا قوشتى. كوچىدا يىغا ـ زېرە. بىزنى ئۇرۇپ ـ سوقۇپ مەدرىسە ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. مەدرىسىدە ئوقۇۋاتقان تالىپلار نىمۇ ھايداپ [illegible]

بىر چاغدا «ئات» دېگەن كوماندا بېرىلسە كېرەك، تەرەپ تەرەپتىن يامغۇردەك ئوق يېغىشقا باشلىدى. قوتاننىڭ ئىچىدە ئاھۇ ـ پەرىيات كۆتۈرۈلدى. «ئاكا» دېگەن

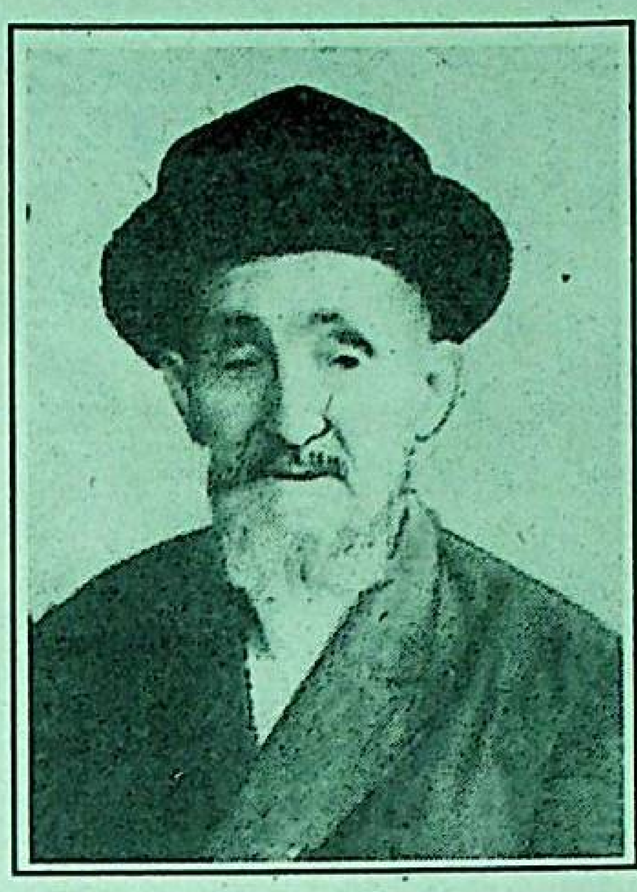

ئاۋاز يېنىمدىلا ئاڭلاندى. قارىسام ئەلەمشانىڭ ماڭلىيىدىن تەككەن ئوق بېشىنىڭ ئارقىسىدىن يۈلۈپ چىقىپ كېتىپتۇ. «ئەلەمشا!..» دەپ ئىنىمنى قۇچاقلاپ يەرگە يىقىلدىم. ئاندىن ئۈستۈمگە بايراق تۇتقان توختاخۇن ئاكا يىقىلدى. شۇنداق قىلىپ مەن نۇرغۇنلىغان ئۆلۈكلەرنىڭ ئاستىدا قالدىم. ئەلەمشانىڭ قېنى قوينۇمغا ئاقماقتا. بىر ھازادىن كېيىن ملتىق ئۈنى ئۆچتى. ئاندىن كىرت ـ كىرت قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئەتمالىم، چالا ئۆلۈكلەرگە نەيزە سانچىۋاتقان بولسا كېرەك. يىغلىغان، ئىڭرىغان ئاۋازلار توختىدى. مەن ئەندى مىنراي دې[illegible]

لىپ كەتكەندىن كېيىن ئەسكەرلەر ئاياللارنى، قىز ـ جۇۋانلارنى تۇرغۇناخۇنھاجىمنىڭ قوراسىغا ھايداپ كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ قوللىرىدا ئارىسىدە باللىرى بار ئىدى. ئۇلارنى ئەندى ئاتاي دېگەندە چېبلەكتىن: «پەقەت ئەرلەرنى ئېتىش ھوكۈم قىلىنغانئىلىغىنى، ئاياللارغا تەگمەسلىك» توغرىلىق خەۋەر كەلگەن.

تاڭغا يېقىن قاتتىق يامغۇر يېغىپ قىيان كېلىپ قورامنى قاق يېرىپ تۇرغان ئۆستەڭدىن سۇ تېشىپ كېتىدۇ. سۇنىڭ ئېككى قانىتىدا قالغان ئەسكەرلەر ئۆيمۇ ـ ئۆي كىرىپ يوشۇرۇنۇپ قالغانلارنى ئاتقان، ـ دەيدۇ ئىنامجان. ـ ئاپام رەھمەتلىكنىڭ ئېيتىپ بېرىشىغا قارىغاندا، ئۈچ كۈندىن كېيىن بۇلاق تەرەپكە بارسا چېچىنى ئۆششاق ئۆرۈپ قويغان قىزنىڭ ئۆلۈكىنى سۇدا كۆرۈپ، ئۆيگە يۈگرەپ كېلىپ مومىسىغا ئېيتىدۇ. مومىسى بىلەن بارسا ئۇ خۇداقۇلىيۇزلۇك بىر ھاللىق ئادەمنىڭ ئارىسىدە قىزى ئىكەن. ئۇ ئادەمنى ئېتىشقا ئېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئايالى بىر ئوغۇل ۋە بىر قىزى بىلەن قالغان. ئۇ رۇس ئەسكەرلىرىنىڭ زوراۋانلىق ۋە خورلاشلىرىدا ياشىغاندىن باللىرى بىلەن ئۆلۈۋېلىشنى ئەۋزەل كۆرگەن ۋە باللىرى بىلەن ئۆزىنى سۇغا تاشلىغان.

«ئاتۇ» قورامدا ئۈچ كۈن سوزۇلغان. بىرىنچى قىزىل شەرق، شىمالى ئىنچىك بۇلاق، غەربىي لاۋارغا، جەنۇبىي قورام ئۆستەڭگە تاقالغان چوڭ يېزا قورام خەلقىنى ئۈچ توپقا بولگەن. بىر توپىنى لاۋارغا ئاپىرىپ ئاتقان، يەنە بىر توپىنى مەدرىسە ئالدىدا، ئۈچىنچى توپىنى توخۇچىيۈز مەھەللىسىدىكى ھازىرقى توخۇ بازا بولغان يەرگە يىغىۋېلىپ ئاتقان. بوۋايلارنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، 2000 ئائىلىگە يېقىن ئاھالىنىڭ ئەركەكلىرىدىن تەڭ يېرىمى ئېتىلىپ كەتكەن.

20 ـ ئەسىرنىڭ بېشىدا خەلقىمىزنىڭ بېشىغا چۈشكەن بۇ پاجە بەزى مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ـ ئېگىرمە مىڭدىن ئوشۇق ئادەمنىڭ ھاياتىنى ئېلىپ كەتكەن. ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك تۈزۈمنىڭ مۇنداق جىنايەتلىرىنى ھېچ قانداق سەۋەپلەر بىلەن ئاقلاش مۇمكىن ئەمەس.

ئەكرەم سادىرىي، شائىر.
قورام يېزىسى.
سۈرەتتە: مۇتەللىپ بوۋاي.

ئەسلى قورالىق مەرھۇم باستاخۇن ئاكا ھومەرباقىيېۋ بىلەن خەلقىمىزنىڭ بېشىدىن ئۆتكۈزگەن دەھشەتلىك «ئاتۇ» پاجەسى توغرىلىق ئۆز ۋاقتىدا بىر نەچچە قېتىم پاراڭلاشقان ئىدىم. باستاخۇن ئاكا بۇ قانلىق ۋەقەلەرنىڭ ئازغىنا شاھىتلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ «ئاتۇ» توغرىلىق ماڭا تۆۋەندىكىلەرنى سۆزلەپ بەرگەن.

زىلىرىنى سانچىپ چىقتى.

شۇندىن كېيىن قىزىل كوماندىر ئەسكەرلەرگە: «ھەممە ئۆلۈكلەرنى بىر جايغا توپلاڭلار!» ـ دەپ بۇيرۇق بەردى. ئەسكەرلەر جەسەتلەرنى بىر جايغا توپلىغاندا ـ ئۆلۈكلەردىن بىر ئېگىز دۆڭ ھاسىل بولغان ئىدى.

ـ مەن بىرىنچى قېتىم پۈلىمىيوتلاردىن ئوقلار

«ئاتۇ» ھەققىدە باستاخۇن ھومەرباقىيېۋتىن ئاڭلىغانلىرىم

1918 ـ يىلى باھار پەسلى، ماي ئايلىرى بولسا كېرەك. بىر كۈنى قورامدا تۇيۇقسىزلا كازاك ئورۇس ئەسكەرلىرى پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇلار قورامنىڭ ھەر بىر كوچىسىغا بىردىن ئۇيغۇرنى ئالدىغا سېلىپ كىرىشتى ۋە قىزىل ئەسكەرلەر لاۋارغا كەلدى، قارشى ئېلىڭلار، ئۇلار سىلەرنى كۈتۈپ تۇرىدۇ، ـ دەپ جاكالىدى. قوراملىقلار ھېچ نەرسىدىن گۇمان قىلماي، «مېھمانلارنى» كۈتۈشكە ئالدىراشلىق بىلەن تەييارلىق قىلىپ، تونۇلارغا نان ـ توغاچلارنى، سامسىلارنى يېقىپ، مانتا، پولۇ ۋە باشقا تائاملارنى تەييارلاپ، مال سويۇپ، بەزىلىرى قوي، ئۆچكىلىرىنى يېتىلىشىپ لاۋارغا قاراپ يول ئالدى. بىزمۇ تاماق تەييارلاپ كەلگەن ئىدۇق. قوراملىقلارنى لاۋاردا يۈزگە يېقىن ئەسكەر كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن. ئۇلار قورامدىن كەلگەنلەرنى كارۋان سارايى قوراسىغا تەكلىپ قىلدى. ئەسكەرلەر خەلقنىڭ ئېلىپ كەلگەن ھەر خىل تائاملىرىنى ھوزۇرلىنىپ يېدى. بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن «ھەممىڭلار بىر جايغا توپلىنىڭلار» دېگەن بۇيرۇق بېرىلدى. ھەممە بىر جايغا توپلاندى. كارۋان سارايىنىڭ تورت بۇلۇڭىغا تورت پۈلىمىيوت ئورنىتىلغان ئىكەن. بۇنى بايقىغان خەلقتە بىردىنلا تەشۋىشلىنىش پەيدا بولدى. ھەيەل ئۆتمەي ئەسكەرلەرنىڭ باشلىقى بىر قولىنى كۆتىرىپ چۇشۇرۇشى بىلەنلا پۈلىمىيوتلاردىن ئوقلار يامغۇردەك چىقىپ توپلانغان ئادەملەرنى قىرىشقا باشلىدى. ئاتلانغان ئادەم مىڭدىن ئوشۇق ئىدى. ئادەملەر ھېچ ياققا قاچالماي ۋاقىرىشىپ كېتىشتى ـ كەينىدىن يىقىلىشقا باشلىدى. بۇ دەھشەتلىك قىرغىنچىلىق ئۇق ياغدۇرۇش ئون مىنۇتتەك داۋام قىلدى. ئاندىن كېيىن قىزىل ئەسكەرلەر كوماندىرى پەيدا بولۇپ: «تىرىك قالغانلار تۇرىڭلار، دىن تۇرۇڭلار، ئېتىش دېگەن بىر قېتىم بولىدۇ، ئەندى ئاتمايمىز» ـ دېدى. ئۇنىڭ ئالدامچىلىق سۆزلىرىگە ئىشەنگەن تىرىك قالغان ئادەملەر بىر ـ بىرلەپ يولۇپ تۇرۇشتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قانغا مىلەنگەن ئىدى. بۇ چالا ئۆلۈك ئادەملەرگە يەنە پۈلىمىيوتلاردىن ئوقلار ياغدۇرۇلدى. ئاندىن قىزىل ئەسكەرلەر «تىرىك قالغانلار بارمۇ؟» دەپ ئۆلۈكلەرنى ئاڭلاپ چىقتى ۋە جان تالىشىۋاتقان ئادەملەرگە ملتىق نەيـ

ياغدۇرۇلغاندىلا ئۆلۈكلەر ئاستىدا قالغان ئىدىم، تۇرماي ياتىۋەردىم، خەيرىيات، رىسقىم پۈتمىگەن ئىكەن، ياۋنىڭ ئوقىدىن ئامان قالدىم. پەمىچە، نامازدىگەر ۋاقتى بولۇپ قالغان بولسا كېرەك. بىگۇناھ خەلقنى قىرىپ قانغا مىلىگەن جاللاتلار تاماكىلىرىنى پۇقۇرتۇشۇپ چېكىشتى ۋە ئۆز ئارا پاراڭلىشىپ ئولتاردى.

«سەپكە تۇرۇڭلار» دېگەن بۇيرۇق بېرىلدى. جاللاتلار قاتار ـ قاتار تىزىلىشىپ چېرلەك تەرەپكە قاراپ راۋان بولۇشتى. مەن نامازشامغىچە قىمىرلىماي ئۆلۈكلەر ئارىسىدا ياتتىم. ئاندىن كېيىن ئاستا ئۇمۇلاپ، ئېرىقنىڭ ئىچىگە چۈشتۈم ۋە ئومۇلەپ قورامغا كەلدىم. ئۆيدە تورۇسقا تىقىپ قويغان 9 ئاتارملتىقىمنى ئېلىپ، زاپاس ئوقلارنى پوتىغا باغلاپ، كېچىلەپ تاغ تەرەپكە، قازاق تامىرلىرىمنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدىم. يولدا ئىككى ئادەم كەينىمدىن قوغلىغاندەك بولدى. ئۇلارغا قارىتىپ ملتىق ئاتتىم. ئارقامدىن كېلىۋاتقان ئادەملەر جىم بولدى. يەنە تاغ تەرەپكە قاراپ ماڭدىم. مەخسەتىم تاڭ ئاتقىچە مەنزىلگە يېتىۋېلىش ئىدى. لېكىن يەنىلا ئىككى ئادەم كورۇنۇشكە باشلىدى، مەن يەنە ئوق ئاتتىم. قوغلىغانلارنىڭ تىۋشى ئاڭلانمىدى. 4 ـ 5 ئاتلاردىن كېيىن قازاق ئاغىنىلىرىمنىڭ ئۆيىگە يېتىپ باردىم.

كېيىن ئاڭلىسام، مېنىڭ كەينىمدىن قوغلىغان ئىككى خەلقنى قىرغىن قىلغان جاللاتلاردىن ئايرىلىپ قېلىپ ئاھالىنى بۇلاپ يۈرگەن كازاك ئورۇسلار ئىكەن.

شاھىتلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئۆلۈكلەر دۆگى يەتتە كۈنگىچە سىدىرلاپ تۇرۇپتۇ، ـ دەپ بايان قىلغان ئىدى باستاخۇن ئاكا.

ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك تۈزۈمنىڭ مۇنداق دەھشەتلىك، مۇدھىش جىنايەتلىرى ھەققىدە ئەندى بىلىۋاتىمىز. بىگۇناھ شېھىت بولغانلارنى خاتىرلەش، ئۇلارنىڭ روھلىرىنى خاتىرجەم قىلىش ھازىرقى ئەۋلاتنىڭ بورچىدۇر. دولەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ 1998 ـ يىلىنى «خەلق بىرلىگى ۋە مىللىي تارىخ يىلى» دەپ جاكالاش ھەققىدىكى پەرمانى نەق ئەينە شۇنىڭغا قارىتىلغان مۇھىم ھوججەتتۇر.

راياز سابىتوۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

مەرىپەت مەشئەللىرى

قېدىمىدىن ئىلىم ئىزدەشتە چېگارە يوق ئىدى. ئىلمىي ئەھكاملارنىڭ ئۆز ئارا ئالاقىلىرى قويۇق ئىدى. مەسىلەن، بۈيۈك ئۇيغۇر مۇتەپەككۇرى، قامۇسچى مەھمۇت قەشقەرىي مەشھۇر «تۈركىي تىللار دىۋانى» ئىلمىي ئەسەرىنى قەشقەردە ئاشلاپ باغداتتا تاماملىغانلىغى مەلۇم. ئۇ باغداتتا 18 يىل ئىلمىي ـ تەتقىقات بىلەن شۇغۇللانغان. ئىلىم ئىزدەپ ئۇيغۇر تالىپلىرى قاھىرە، شام، باغدات، مەككە ـ مەدىنە، بۇخارا قاتارلىق ئىلمىي مەركەزلەردە تەھسىل كورۇپ، بىلىم دائىرىسىنى ئاشۇردى. كويلىگەن يىرىك ئالىملار، داموللاملار، مۇدەررىسلەر شۇ يول بىلەن بىلىم ئېلىپ، خەلققە خىزمەت قىلغان ئىدى. ساۋۇت ئاخۇنۇم ئەينە شۇنداق ئالىملارنىڭ بىرىدۇر.

قەشقەر، مەككە مەدرىسلىرىدە تەھسىل كورگەن ساۋۇت ئاخۇنۇم قورام يېزىسىدا مەرىپەت مەشئىلىنى ياندۇرۇپ، بۇ يۇرتتا مەسچىت ۋە مەدرىسە بىنا قىلىپ، ئەتراپتىكى يۇرتلاردىن تالىپلارنى يىغىپ ئوقۇتتى. قورام مەدرىسىدە ئىسلاھىيەت (دىن) دەرسىدىن تاشقىرى ئەرەپ ـ پارس تىلى ۋە ئەدەبىياتى، تارىخ، ئەلجەبىر (ئالگىبرا)، گېئومېترىيە، ئاسترونومىيەگە ئوخشاش پەنلەر ئوقۇتۇلۇپ، تالىپلار ھەر تەرەپلىمە بىلىملىك، ئىلغار پىكىرلىك، ئىسلام ئەقىدە، سۈرە ـ ئايەتلىرىنى مۇكەممەل ئېگىلىگەن شەخسلەردىن بولۇپ يېتىلەتتى. ئەتىجىدە يېزىلاردا ساۋاتلىق ئادەملەر كوپىيىپ مەكتەپلەر بارلىققا كەلدى.

ساۋۇت ئاخۇنۇمدىن قورام مەدرىسىدە تەھسىل كورگەن بىر تۈركۈم ئالاھىدىلىق تالىپلار دىنىي تەلىماتنى پۇختا ئېگىلەش بىلەن بىر قاتار

دا ئۇيغۇر ۋە ئەرەپ ئەدەبىياتىدىن تەلىم ئالدى. ئەرەپ تىلىنى مۇكەممەل ئۆگىنىپ، قۇرئان سۈرە ـ ئايەتلىرىنى چۈشىنىپ ئۇلارنى ئۇيغۇرچە شەرھىلەپ بېرەلەيدىغان ئاخۇنۇم، داموللام دەرىجىسىگە ئېرىشتى. مەسىلەن، ئەلا داموللام، سېيىت ئاخۇنۇم، مىرا داموللام، ھېۋۇل ئاخۇنۇم، روزەم قارى، ئىلىخان قارىلار ساۋۇت ئاخۇنۇمنىڭ شاگىرتلىرىدۇر.

ساۋۇت ئاخۇنۇم قورام مەدرىسىگە ئۆزى ئوقۇتقان تالىپلاردىن مۇدەررىس تەييارلاپ، ئوغلى تېيىپنىڭ ھەمرالىغىدا مەككىگە ھەج سەپىرىگە ئاتلاندى. مەككە ـ مەدىنىدە كوپ يىل تۇرۇپ، ئىلمىي ـ تەتقىقات ئىرپانلىرىدا بىلىمىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۇردى. ئەرەپ تىلىدا راۋان سۆزلەيدىغان ئالىم بولۇپ يېتىشتى. ئوغلى تېيىپمۇ بۇ يەردە بىلىم ئالدى.

ساۋۇت ئاخۇنۇم ھەج سەپىرىدىن قايتقاندىن كېيىن قورامنىڭ تېخىمۇ ئاۋاتلىشىشىنى، مەدرىسىنىڭ چوڭ ئىلىم دەرگاھلىرىنىڭ بىرىگە ئايلىنىشىنى تېزلەتتى. قورامنىڭ ئىككىنچى بۇخارا دەپ ئاتىلىشى ساۋۇت ئاخۇنۇمنىڭ ۋۇقۇرى بىلىملىك ئىناۋىتى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. ساۋۇت ئاخۇنۇمنىڭ دىنىي ئۆلىمالىقتىكى ئىناۋىتى ئىسلام دۇنياسىدا كەڭ ئېتىراپ قىلىنغانلىقى مەلۇم. ئىلى تەۋەسىدىكى كان يېزىسىدىن بىلىم ئېلىش ئۈچۈن قاھىرە، شام شەھەرلىرىدە بولغان شېرىپىدىن دېگەن تالىپ ساۋۇت ئاخۇنۇمنىڭ ئىلمىي شوھرىتى بۇ يەرلەر

دە شۇ ۋاقىتلاردا كەڭ دائىرىدە مەلۇم ئېكەنلىكىنى تەكىتلىگەن ئىدى. مەن بىلىم ئالغان مەدرىسلەرنىڭ مۇدەررىس ئۆلىمالىرى سىز شۇنچە يىراق يەردىن ئىلىم ئىزدەپ كەپسىز. بۇ جۇر ئىستىكىڭىزگە ئاپىرىن. بىراق ئۆز يۇرتىڭىزدا قورام مەدرىسىنىڭ مۇدەررىسى ئۇلۇغ ئەللامە ساۋۇت ئاخۇنۇمدىن تەلىم ئالسىڭىزمۇ بولاتتى. ئۇ ئادەمدەك ئىستىبداتلىق، بىلىملىك ئالىم بىزدىمۇ كام، ـ دېيەلىگىنى ئىلىدا مەشھۇر ئالىم شېرىپىدىن ئەلەم ئالاھىدە تەكىتلىگەن ئىدى.

مىڭ ئەپسۇسكى، روسسىيەدە يۈز بەرگەن ئوكتەبىر ئۆزگىرىشىنىڭ تەتۈر شاملى ئۇيەيلى مەرىپەت مەركىزى بولغان قورام مەدرىسىنىڭ ۋە ئۇلۇغ ئالىم ساۋۇت ئاخۇنۇمنىڭ تەغدىرى ھالاكەتكە ئۇچرىدى. مەرىپەت مەشئىلى ئۆچەرىلدى...

ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك تۈزۈمنىڭ ھەر خىل زورلۇق ـ زومبۇلۇق ھەرىكەتلىرىدىن بەزىگەن خەلق ھەر تەرەپكە چېچىلىشقا مەجبۇر بولدى. يەتتىسۇ ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئاساسىي قىسمى ئىلى تەۋەسىدىكى ئۆز قېرىنداشلىرىدىن باشپانا تاپتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ساۋۇت ئاخۇنۇمنىڭ ئوغلى تېيىپ ھاجىمۇ بار ئىدى. ئۇنى غۇلجا خەلقى قۇچاق ئېچىپ قارشى ئالدى.

ئۇلۇغ ئالىمنىڭ توغرا تەربىيەسىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن تېيىپ ھاجىم ئېغىر بېسىق، سالماقلىق، ئىرادىلىك، ئىسلام گۈزەل ئەخلاقى بويىغا

سىڭگەن ھەقىقىي كەمتەر ئىنسان ئىدى. ئۇ ئېلى ۋادىسىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ جاھالەتتە قالغانلىقىغا ئېچىنىپ، ئاتا ئىزى بىلەن مېڭىپ، ئۆز خەلقىنى جاھالەتتىن قۇتۇلدۇرۇش يولىنى تاللىدى. تېيىپ ھاجىم ئىلىدىكى ئىلغار زىيالىلار بىلەن ھەمنەپەس ئىدى. ئۇ ئىلى ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلدى. 1934 ـ يىلى مەزكۇر ئۇيۇشما قۇرۇلۇپ، تېيىپ ھاجىم ئىلى ۋىلايەتلىك مەدەنىي ـ ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ تۇنجى رەئىسى، ياش ئەدىبلەر زىيا سەمەدىي بىلەن قاسىمجان قەمبىرىيلەر مۇئاۋىن رەئىسلىرى بولۇپ سايلاندى. ئۇيۇشمىنىڭ پروگراممىسىدا مەدەنىي ـ مائارىپ، ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئىشلىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش، ساۋاتسىزلىقنى يوقىتىش، جاي ـ جايلاردا مەكتەپلەرنى بەرپا قىلىش ئوخشاش كەڭ دائىرىلىك پائالىيەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىدى.

تەرەققىيپەرۋەر بايلار ئۇيۇشما پروگراممىسىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەپ، مەكتەپلەرنى، سەنئەت دەرگاھلىرىنى سېلىشقا ياردەم بەردى. قىسقا ۋاقىت ئىچىدە غۇلجا شەھىرى قارا دوڭ مەھەللىسىدە «ياردەم» مەكتەپ، دوڭ مەھەللىدە «روشەن» مەكتەپ، ئۈچ دەرۋازىدا «ھۆسەينە» مەكتەپ، «ئايخان»، «مۇرات» مەكتەپلەر ئارقا ـ ئارقىدىن قەد كوتەردى. يېزا ـ قىشلاقلاردىمۇ يېڭى مەكتەپلەر بارلىققا كەلدى. ئۇيغۇر مەدەنىي ـ ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى كۇرسلارنى ئېچىپ

مۇئەللىملەرنى تەييارلىدى. بۇ مەكتەپلەردە كۆزنى يۈزى باللار ئوقۇسا، كەچتە چوڭ ياشتىكىلەر ساۋادىنى چىقاردى.

ئەلنەغمە سازەندە، ناخشىچى، ئۇسسۇلچىلار ـ غاباي غۇلجا شەھىرىدە تېيىپ ھاجىم سابىتىي، زىيا سەمەدىي، قاسىمجان قەمبىرىي، جالالدىن يەھيارۇۋلارنىڭ تەشەببۇسى ۋە بىۋاسىتە رەھبەرلىكىدە ئۇيغۇر تىياترى قۇرۇلۇپ، ئاز ۋاقىت ئىچىدە سەنائىي ـ نەپىسە جانلىنىپ كەتكەن ئىدى.

لېكىن ئۇيغۇرلار دىيارىغا «پادىشا» بولۇۋالغان جاللات شىڭ شىسەي 1937 ـ 38 ـ يىللىرى كەڭ مىقياستا جازالاش، تەقىبلەش ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاڭلىق، مىللەتپەرۋەر، كوزى ئوچۇق زىيالىلىرىنى، تەرەققىيپەرۋەر دىنىي زاتلارنى ۋە بايلارنى تۇرمىلەرگە تاشلىدى، قەتل قىلدى. ئەينە شۇ چاغدا ئۇيغۇر مەدەنىي ـ ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى تېيىپ ھاجىم سابىتىي، شۇنداقلا ئۇيۇشمىنىڭ مەسئۇل رەھبەرلىرى زىيا سەمەدىي، قاسىمجان قەمبەرىي ۋە باشقىلار قامالدى.

جاللات شىڭ شىسەينىڭ تەختتىن چۈشۈشى بىلەن ۋەزىيەت ئۆزگىرىپ، 1944 ـ يىلى تېيىپ ھاجىملار تۇرمىدىن چىقتى...

تېيىپ ھاجىم پەرزەنتلىرىنى توغرا تەربىيەلەپ، خەلق خىزمىتىگە يارامىلىق، بىلىملىك زىيالىلار قاتارىغا قوشتى. ساۋۇت ئاخۇنۇم كوتەرگەن مەرىپەت مەشئىلىنى ئۇنىڭ ئەۋلاتلىرى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە.

نۇر ئالىم روزى.
ئالمۇتا شەھىرى.

«ئاتۇ» پاجىئەسىنىڭ 80 ژىللىقىغا بېغىشلاندى

ساۋۇت ئاخۇنۇمنىڭ خاتىرىسىگە ھۆرمەت - ئېھتىرام بىلدۈرۈلدى

ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن يەتتىسۇ ئۇيغۇرلىرى چوڭ ئۈمۈت كۈتكەن ئىدى. لېكىن خەلقىمىزنىڭ ئارزۇ-ئۈمىتلىرى كۆككە سورۇلدى. 1918-ژىلى بولشېۋىكلار يەتتىسۇ ئۇيغۇرلىرىغا نىسبەتەن تۈزۈملىرىنىڭ ئەڭ مۇدھىش، ياۋۇزلۇق، دۇنيادا بولۇپ كۆرۈلمىگەن ئەشەددىي جىنايىتىنى ئەمەلگە ئاشۇردى. كوممۇنىست غوجايىنلىرىنىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇنلىغان كازاك ئورۇسلار 14 ياشتىن ئۈۋقۇرى 20 مىڭدىن ئوشۇق ئۇيغۇرنى (بارلىقى ئەرلەر) قىرىپ تاشلىدى. خەلق بۇ گېنوتسىدنى (ئاممىۋىي قىرغىنچىلىق) «ئاتۇ» پاجىئەسى دەپ ئاتىدى.

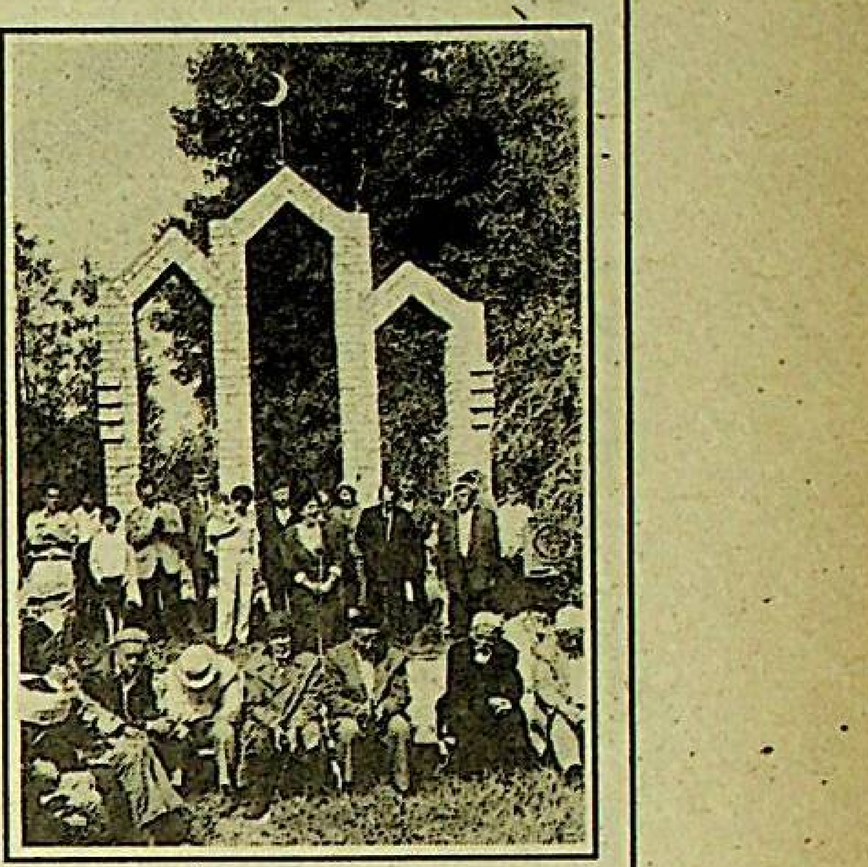

«ئاتۇ» پاجىئەسى «ئىككىنچى بۇخارا» ئاتالغان قورام يېزىسىدا ناھايىتى دەھشەتلىك بولغان. مەشھۇر مەرىپەتپەرۋەر دىنىي زات ساۋۇت ئاخۇنۇم ۋە ئۇنىڭ يۈزلىگەن تالىپلىرى، ئىككى مىڭغا يېقىن قوراملىق 1918 - ژىلى يۈز بەرگەن ئېينە شۇ «ئاتۇ» پاجىئەسىنىڭ قۇربانلىرى بولغان ئىدى.

30 - ماي كۈنى قورامدا «ئاتۇ» پاجىئەسىنىڭ ۋە ئاخۇنۇمنىڭ ھالاك بولغانلىقىنىڭ 80 ژىللىقى كەڭ جامائەتچىلىك تەرىپىدىن تەنتەنىلىك نىشانلاندى. «ئاتۇ» پاجىئەسى قۇربانلىرىنىڭ ۋە ساۋۇت ئاخۇنۇمنىڭ خاتىرىسىگە بېغىشلانغان مىتىنگ ئەتىگەن سائەت 10 دا شېھىتلارغا ئورنىتىلغان خاتىرە مەقبەرە ئالدىدا ئېچىلدى. تەنتەنىلىك مىتىنگنى يېزا ھاكىمى ق. بايغوزىيېۋ قىسقىچە كىرىش سۆز بىلەن ئاچتى. ئاندىن ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىك مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ رەئىسى ئە. تالقىنبايېۋ «ئاتۇ» پاجىئەسى ۋە ساۋۇت ئاخۇنۇم ھەققىدە دوكلاد بىلەن سۆزگە چىقتى. ئە. تالقىنبايېۋ ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك تۈزۈمنىڭ خەلققە قىلغان جىنايەتلىرى، مىللىيونلىغان ئادەملەرنىڭ ھاياتىنى ئېلىپ كەتكەنلىكى، «ئاتۇ» پاجىئەسى كېڭەش سىستېمىسىنىڭ خەلققە قارشى قىلىنغان ئاممىۋىي قىرغىنچىلىق جىنايەتلىرىنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى ئاتاپ ئۆتتى. شۇنداقلا ئۇ ساۋۇت ئاخۇنۇم چەت ئەللەردە بىلىم ئالغان يېتۈك مەرىپەتچى ۋە دىنىي زات سۈپىتىدە قورامدا مەسجىت ۋە مەدرىسە بەرپا قىلغانلىقىنى، كۆپلىگەن دىنىي كىتابلارنى تەييارلىغانلىقىنى تەكىتلەپ، مەدرىسە ھوزۇرىدا چوڭ قىرائەتخانە بولغانلىقىنى، «ئاتۇ» پاجىئەسى ۋاقتىدا ھەر خىل ساھا بويىچە يىغىلغان تومدا نادىر كىتابلار ساقلانغانلىقىنى، مۇرتىپۇ جاللاتلىرى ساۋۇت ئاخۇنۇمنى ۋە شاگىرتلىرىنى، يۈزلىگەن ئادەملەرنى قەتلى قىلغاندىن كېيىن قىرائەتخانىدىكى بارلىق كىتابلارنى كۆيدۈرۈپ تاشلىغانلىقىنى، بۇ نەجايىپ كىتابلارنىڭ مەدرىسە ئالدىدا ئۈچ كېچە - كۈندۈز ئوتقا ئوچمەي كۆيگەنلىكى ھەققىدە شاھىتلارنىڭ كۆۋالىق قىلغانلىقىنى، مۇنداق دەھشەتلەرنىڭ مۇستەقىل قازاقستان دىيارىدا ئەندى مەڭگۈ تەكرارلانماسلىقى ئۈچۈن دۆلەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ بارلىق ئىشلارنى قىلىۋاتقانلىقىنى ئالاھىدە قەيت قىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن سۆزگە چىققان جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ، شائىر ئە. سادىروۋ، ئالىمە ۋە يازغۇچى پ. سابىتوۋا، قورام يېزا ۋېتېرانلار كېڭىشىنىڭ رەئىسى خ. ئارىنوۋ، يازغۇچى ئە. ھاشىروۋ، ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ت. ئىلىيېۋ، قورام جامائىتىنىڭ ۋەكىلى ت. كەرىموۋ، يۇرت ياشلىرى نامىدىن ئى. كەرىموۋلار قورامدا «ئاتۇ» پاجىئەسىنىڭ ناھايىتى دەھشەتلىك تۈس ئالغانلىقىنى، بۇ پاجىئەنى ئۇيۇشتۇرغان، پەقەتلا ئۇيغۇرلارنى قىرىش توغرىلىق بۇيرۇق بەرگەن ئادەمنىڭ كىملىكىنى ھېچكىم بىلمەيدىغانلىقىنى، پرېزىدېنتىمىزنىڭ 1998 - ژىلنى «خەلق بىرلىكى ۋە مىللىي تارىخ ژىلى» دەپ جاكالاش توغرىلىق پەرمانىغا بىنائەن جۇمھۇرىيەت پارلامېنتى ھوزۇرىدا ئىلگىركى ھاكىم مۇتلەق تۈزۈمنىڭ تارىختىكى «ئاق داغلىرىنى» ئېنىقلاش، ئۇنىڭ تا ھازىرغىچە نامەلۇم بولۇپ كېلىۋاتقان سەھىپىلىرىنى يورۇتۇش ئۈچۈن مەخسۇس كومىسسىيە قۇرۇلغانلىقىنى، موشۇ كومىسسىيەگە «ئاتۇ» پاجىئەسىنىڭ مۇدھىش، سىرلىق تەرەپلىرىنى ئېنىقلاپ بېرىش ھەققىدە ماتېرىياللار ئەۋەتىلگەنلىكى ۋە ئىلتىماس يېزىلغانلىقىنى تەكىتلىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن شائىرلار ت. داناخۇنقىزى، ز. بىلالوۋا، ن. توختاخۇنوۋ، ت. ئۇراخۇنوۋ ساۋۇت ئاخۇنۇمغا بېغىشلانغان شېئىرلىرىنى ئوقۇپ ھەممىنى چوڭقۇر ھاياجانلاندۇردى.

مىتىنگ يۇرت ئىمامى ز. يۇسۇپوۋنىڭ ساۋۇت ئاخۇنۇمغا ۋە بارلىق شېھىتلارغا ئاتاپ قۇرئان تىلاۋەت قىلىشى بىلەن ئاياقلاشتى. ئاندىن ساۋۇت ئاخۇنۇمنىڭ قەبرىگە گۈلدەستىلەرنى قويۇش مەراسىمى بولدى. ئاخىرىدا قورام جامائىتى نامىدىن «ئاتۇ» پاجىئەسىدە شېھىت بولغانلارغا ئاتاپ نەزىر بېرىلدى. بۇ چارە - تەدبىرلەرگە ئالمۇتا شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇيغۇرلار زىچ ياشايدىغان مەھەللىلەردىن، قىرغىزىستان، ئۆزبەكىستان ۋە باشقا جايلاردىن، ئەمگەكچىقازاق ۋە پانفىلوۋ ناھىيەلىرىنىڭ يېزىلىرىدىن مىڭدىن ئوشۇق ئادەم قاتناشتى.

يادىكار سابىتى.
قورام يېزىسى، ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى.
سۈرەتلەردە: مۇراسىمدىن كۆرۈنۈشلەر.
رۇستەم يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

تەۋەللۇد

خېلىل ھەمرايېۋ - ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا، ئومۇمەن، مىللىي مەدەنىيىتىمىزدە ئۆزىگە خاس ئالاھىدە ئورنى بار شائىر. ئۇ مىللىي قەدرىياتلىرىمىز قاتارىغا قوشۇلغان ئەسەرلىرى ئارقىلىق خەلق قەلبىدىن ئورۇن تېپىپ، ئىجادىيىتى بىلەن چوڭقۇر ھۆرمەت - ئېھتىرامغا مۇشەررەپ بولغان. ئىجادىي پائالىيىتى باشلانغان دەسلەپكى ژىللاردىن تارتىپلا، ئەدەبىيات مەيدانىغا قۇدرەتلىك ئاۋازى بىلەن كىرىپ كەلگەن شائىر تا ھاياتىنىڭ ئاداققى دەقىقىلىرىغىچە جۇشقۇن ئىلھام بىلەن ئىجات قىلىپ، خەلقىگە نادىر ئەسەرلەرنى تەغدىم ئەتتى. ئەجايىپ سەممىي، نازۇك ھېس تۇيغۇلار بىلەن سۇغۇرۇلغان لىرىكىلىق شېئىرلىرى بىلەن بىر قاتاردا «گۈلەمخان»، «دېخان»، «جاسارەت» ۋە باشقىمۇ ئېپىكىلىق پوئېمىلارنى ئىجات قىلىپ، ئومۇم ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا سالماقلىق ھەسسە قوشتى ۋە كورنەكلىك نامايەندىلىرىمىزنىڭ سېپىدىن ئورۇن ئالدى.

شائىرنىڭ ئارىمىزدىن كەتكىنىگە بەش ژىلىدىن ئوشۇق ۋاقىت بولدى. بىراق خەلق ھەر قاچان ياد ئېتىپ، مۇبارەك خاتىرىسىنى دىل تۆرىدە ساقلاپ كەلمەكتە. خېلىل ھەمرايېۋ تەۋەللۇدىنىڭ 70 ژىللىقى خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك شائىرىغا بولغان ئەينە شۇ چەكسىز مۇھەببىتىنىڭ يارقىن ئىسپاتى بولدى. «خەلق بىرلىكى ۋە مىللىي تارىخ ژىلىدا» نىشانلانغان ئەدىپ تويى ھەقىقىي خەلقلەر دوستلۇغىنىڭ تويى سۈپىتىدە ئاتاپ ئۆتۈلگەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىگەن ئورۇنلۇق، تويىنى مۇنداق يۈكسەك دەرىجىدە ئۆتكۈزۈشكە پانفىلوۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى تەرىپىدىن ژىل بېشىدىن تارتىپ ئەتراپلىق تەييارلىق ئىشلىرى كورۈلگەنلىكىنى ۋە بۇ تەشەببۇسنى پانفىلوۋ ناھىيەلىك ھاكىمىيەت قىزغىن قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ، مەدەنىي ھاياتىمىزدىكى بۇ تارىخىي چارە تەدبىرنىڭ باش - قېشىدا بولۇپ، ھەر تەرەپلىمە شەرت - شارائىت يارىتىپ بەرگەنلىكىنى ئېيتىپ ئۆتمەي مۇمكىن ئەمەس.

شائىر تويىنىڭ - ئۇسەكتىكى ئەنئەنىسى

تويى 29 - ماي كۈنى تەكلىپ قىلىنغان مېھمانلارنىڭ قۇتلۇق ئۇسەك ۋادىسىغا قەدەم تەشرىپ قىلىشىدىن باشلاندى. شائىر تەۋرىنىپ، چوڭقۇر مېھرى - مۇھەببەت بىلەن كۈيلىگەن، ھەتتا پۈتۈن بىر تۇپلىمىنىڭ نامىنى باغلاشتۇرغان ئىلى دەرياسى بويىدا نان - تۇز بىلەن قارشى ئېلىندى.

ئۇلۇق ئىپەك يولىغا بىر دانە مەرۋايىتتەك يارىشىپ تۇرغان ياركەنت شەھىرىگە كەلگەندىن كېيىن مېھمانلار ناھىيە ھاكىمى ئىرمۇخانبېك ئومارووۋنىڭ قوبۇلىدا بولۇپ، ئۇسەك ۋادىسى ئەمگەكچىلىرىنىڭ تۇرمۇش - تىرىكچىلىكىدىن خەۋەر تاپتى. ئاندىن شەھەردىكى مەركىزىي دەم ئېلىش پاركىدا تەشكىل قىلىنغان دوستلۇق خىيابانىغا (ئاللېيەسىگە) كۆچەت تىكىشكە ئىشتىراك قىلدى.

ئەتىسى شائىرنىڭ تۇغۇلغان ۋە كۆز ژۇمغان پەنجىم يېزىسىدا ئەتىگەندىن تارتىپ تويى مەراسىمى باشلاندى. شائىر قەبرى بېشىدا قۇرئان تىلاۋەت قىلىنىپ، يادىكارلىقىغا گۈلچەمبەرلەر قويۇلدى. شائىر ھاياتىنىڭ ئاخىرقى ژىللىرى ياشىغان ئۆيىگە خاتىرە تاختىسى ئورنىتىلدى. سۆزگە چىققان شائىرلار ئا. غەنىيېۋ، س. مەھەممەتقۇلوۋ، م. زۇلفىقاروۋ ۋە قازاق ئەدىپلىرىدىن ئە. دەئۇرېنبېكوۋ، ن. ئىسابېكوۋ ھەم باشقىلار ھەممىنىڭ دىل تارلىرىنى چېرتىپ ئۆتتى.

شۇنداقلا يېزىدىكى ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى مەكتەپنى زىيارەت قىلىپ، بۇ يەردىكى شائىر نامىدىكى سىنىپ ۋە مۇزېي بىلەن تونۇشتى.

ئادەملەرگە لىق تولغان مەدەنىيەت ئۆيىدە تەنتەنىلىك ژىغىن بولۇپ، ئۇنى ناھىيە ھاكىمى ئى. ئومارووۋ ئاچتى. خ. ھەمرايېۋنىڭ ھاياتى، ئىجادىي - پائالىيىتى توغرىلىق قازاقستان ژۇرناللىستلار ئىتتىپاقى مۇكاپىتىنىڭ لاتۇرېياتى ئا. تۇدىياروۋ دوكلاد بىلەن سۆزگە چىقتى. قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ كاتىۋى ئە. سىغايېۋ، ئەخبارات ۋە جەمىيەتلىك راۋىمەنلىك مىنىستىرلىكىنىڭ جاۋاپكار خادىمى س. بالتاش، قازاقستان ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ئاكادېمىكى، شائىر م. ئابدۇراخمانوۋ، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى س. موللائۇتوۋ، رېگىئوناللىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى پ. ھاسانوۋ، شائىرنىڭ قىزى پەرىزات ھەمرايېۋا، پانفىلوۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. توختاخۇنوۋ، پېشقەدەم ئۇستاز، يۇبىليار بىلەن ئۇزاق ژىللار كەسىپداش بولغان ئە. نادىروۋ ۋە باشقىلار سۆز سۆزلىدى. تويغا قازاقستان خەلقلىرى ئاسامبلېيەسىنىڭ كاتىۋى ئۇمۇتخان مۇنالباييېۋا، ۋىلايەتلىك ئەخبارات ۋە جەمىيەتلىك كېلىشى باشقارمىسىنىڭ باشلىغى مۇرات ئەۋېزوۋ ئىشتىراك قىلدى.

ژىغىندا شائىرنىڭ ئائىلىسىگە ھۆرمەت كۆرسىتىلدى. ئاخىرىدا ناھىيە سەنئەت ھەۋەسكارلىرىنىڭ چوڭ بايراملىق كونسېرتى بولدى.

بۇلاردىن تاشقىرى شېئىرىيەت بايرىمى ئۆتكۈزۈلۈپ، ئۇيغۇر، قازاق، رۇس تىللىرىدا ئىجات قىلىۋاتقان شائىرلار ئۆز شېئىرلىرىنى ئوقۇدى. خېلىل ھەمرايېۋ نامىدىكى مۇكاپات ئۈچۈن فۇتبول بويىچە مۇسابىقە ئۇيۇشتۇرۇلدى.

شۇنداق قىلىپ، شائىر تويى خەلقلەر دوستلۇغىنىڭ، مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ تويى سۈپىتىدە ئاتاپ ئۆتۈلدى.

ئۇرەخمەت ئەخمەتوۋ.
پانفىلوۋ ناھىيەلىك «ياركەنت تەۋەسى» گېزىتىنىڭ خادىمى.

سۈرەتلەردە: 1. خېلىل ھەمرايېۋ ياشىغان ئۆيگە خاتىرە تاختىسىنى ئورنىتىش پەيتى.
2. شائىر قەبرى بېشىدا.

ئۈچقۇن قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

يۇرت ناخشىلىرى

باھار رەھمى (ئىدىقۇت)
(ئاباي نامىدىكى خەلقارا كونكۇرسنىڭ غالىبى)

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، توخسۇن
(قەسىدە)

تىزىم پۈكۈپ... قولۇم كوكسۇمدە،
سالام دەيمەن، دىيارىم توخسۇن.
ئالەم ئارا ئۆزەڭنى پەقەت،
ئانام دەيمەن، ئىجادىم توخسۇن!

ئاتا ـ بوۋام، ئەۋدادىم توخسۇن،
سەندە ئۆلمەس ئەۋلادىم توخسۇن.
يۇرت يوق سەندەك ئەمگەكچان سېخى،
ئادىمىيلىك دەرگاھىم توخسۇن.

بىسمىللامسەن ئىمانىم توخسۇن،
ھەق لىللامسەن قۇرئانىم ـ توخسۇن.
شەنىڭ ئۈچۈن ئەجەلگە... ئوقۇا،
كېلەر مېنىڭ كوكسۇمنى توسقۇم.

سەن تۇرغاندا، ئۆلمەيمەن توخسۇن،
سەنسىز لاۋۇلاپ كويمەيمەن توخسۇن.
سەن پەسەيسەڭ، پەسسىيىپ توخسۇن،
سەن ئۆرلىسەڭ، ئۆرلەيمەن توخسۇن.

جىسمىم جەم بوپ يارالغان توخسۇن،
جان ـ قېنىمغا ئايلانغان توخسۇن.
تۆلپارىڭمەن بەيگەگە تەييار،
قوزۇغۇڭغا باغلانغان توخسۇن!

قارار گاھىم ـ مادارىم توخسۇن،
سەندە قىزىق بازارىم توخسۇن.
سەجدىگاھى ئېتىقاتىمنىڭ،
مەردۇ ـ مەيدان جاھانىم توخسۇن!

قارام بولسا، ئاقارتتىڭ توخسۇن،
ياشاندۇرۇپ... ياشارتتىڭ توخسۇن.
جاھان ئاتلاپ، ھەر كەلسەم كېتەپ،
چولىڭدىمۇ ياپراتتىڭ توخسۇن!

بۇنىڭدا ئۈچاردىڭ توخسۇن،
ئەرشى ئەلاغا چىقاردىڭ توخسۇن.
يانتاقلىرىڭ ياسنىپ ھەتتا،
يوللۇق تۈتتى ئىپادىس توخسۇن!

پەللەم بولدۇڭ ماڭغاندا توخسۇن،
نەغمەم بولدۇڭ ھەر جايدا توخسۇن.
جاھان بويلاپ ئېيتىپ ناخشاڭنى،
قاتتىم تالاي داستانغا توخسۇن!

ئاجىزلارغا باش ـ پانا توخسۇن،
ھاپىزلارغا خاس، دانا توخسۇن.
كارىزلاردىن ئۇخچىغان چوكقۇر،
ھېكمەتلەرگە يالداما توخسۇن!

ئارمىنىمغا ئارمانسەن توخسۇن،
پەرۋازىمغا ئاسمانسەن توخسۇن.
ئۇن سەككىز مىڭ ئالەمگە، ئالەم ـ
شاھى جەننەت جاھانسەن توخسۇن!

ئاقلىغۇچۇم ئاقلانسام توخسۇن،
ساقلىغۇچۇم ساقلانسام توخسۇن.
خىسلەتلىرىڭ ئېشىپ ـ تاشىدۇ،
ئەللەر ئارا ماختانسام توخسۇن!

شوھرىتىڭ بار ئاپتاپتا... ئۇردا،
سىڭىپ تۇرغان كەۋسەرسەن قۇمغا.
سەن تۇرمساڭ ئالدىمدا ھەر دەم،
كورۈنمەيدۇ كوزۇمگە دۇنيا...

باھار، يازىم سەن بىلەن كوركەم،
قىممەت ماڭا سەن بىلەن ئۆلكەم.
قەھرىڭ مېنى قىلسۇن تاش بوران،
بەختىڭ كۈلمەي... سەنسىز مەن كۈلسەم!

ئوغلانلارغا تەكتى توخسۇنلۇق،
يولسمايدۇ قايغۇ... يوقسۇزلۇق.
نامازخانغا ئەل ـ يۇرتقا بىزدەك،
ئۇلۇقلۇق تەن، پەقەت ئۇلۇقلۇق!

بالىلىغىم ـ شاھلىغىم توخسۇن،
خوشاللىغىم ـ شاتلىغىم توخسۇن.

قايغۇ ـ ھەسرەت... ئاھلىرىم توخسۇن،
ئادىللىغىم ـ پاكلىغىم توخسۇن!

شائىرلىغىم باشلانغان سەندىن،
شائىرلىغىم ئوت ئالغان سەندىن.
يامانلىغىم كۈل بوپ قەھرىڭدە،
ياخشىلىغىم تاۋلانغان سەندىن!

ئۇلۇغلۇرۇڭدىن كەچسەممۇ يۇرتۇم،
ئۇتلۇرۇڭدىن كەچمەيمەن توخسۇن.
مەنزىلىمدە مەشئەلسەن شۇڭا،
سەن تۇرغاندا ئۈچمەيدۇ ئوتۇم!

ئىشقىڭ بىلەن كوكلەيمەن توخسۇن،
سولاشمايمەن، ئوكمەيمەن توخسۇن.
دۇئاڭ بىلەن ئوزەمنى بۈيۈك ـ
ھېساپلايمەن دولەتمەن، توخسۇن!

ئۇلۇقلۇقتا بۈيۈك تەگرىم بوپ،
مۇھەببەتكە ياققان ئوچمەس ئوت.
ئۇلۇقلاردىن ئۇلۇقلىغىڭ شۇ،
سەنسىز ماڭا ئۇيغۇرستان يوق!

باشلانغان جاي جەننىتىم توخسۇن،
سۇلىرىڭ مەي ـ شەرۋىتىم توخسۇن.
«مەندۇرمەن مەن...» دەپ قالقان قىپ سېنى،
كېلەر مېنىڭ مەيدەمنى سوققۇم...

ئىدىقۇتقا شاھى يۇرت بولغان،
زاتى ئۇلۇق، تەكتى قۇت بولغان.
بېكار ئەمەس، نومۇس... شەنىڭگە،
تەگمىگىنى، دانا چىڭگىز خان!

تەگمىگىنى دانالىق ئۈنىڭ،
پەملىگىنى دانالىق ئۈنىڭ.
تەلۋىلىك قىپ تەگسە شەنىڭگە،
بىلگەن رەسۋا بولارىن چوقۇم!

سۇلتان سۇتۇق... ئاتىلىق غازى،
ئەرلىكىڭگە بوپ كەتكەن رازى.
توقسەن بولىنىڭ تارمىغى توخسۇن،
مەرتلىكىڭگە ھەقىقەت قازى...

يەتتە قەۋەت زىمىن تېگىدىن،
ئۇخچۇپ ئىجات... ئەجىر ـ ئەمگىكىڭ.
قىلغان ۋەتەن چوللىرىن ئاۋات،
خىسلىتىڭدىن ئايان كىمگىڭ!

كارىزلىرىڭ موجىزە مۇتلەق،
مىڭ ـ مىڭ ژىللار ئەمگەن بال ـ شەرۋەت.
شاھ بولۇشقا ئوكېانلارغا،
بىر كارىزنىڭ يېتىدۇ پەقەت!

لاپ ئەمەس بۇ ـ ھەقىقەت شەرھى،
يېزىلمىغان شەرىئەت پەرزى.
ئەڭ بىرىنچى يەتكەن سۇ سوراپ،
توقسۇنلۇقنىڭ ئاللاغا ئەرزى.

ۋەھى كېلىپ ئاللادىن شۇ ئان،
تىلىكىمىز ئىجاۋەت بولغان.
ئۇسسۇزلۇقتىن يېرىلغان چاك ـ چاك،
چول، يۇرت باغرى سۇلارغا تولغان...

يەنە شۇنداق بىر رىۋايەت بار:
بولغان ۋەھى ئەلچىسى شۇڭقار.
تەگرىم ۋەھى: «سۇغا ئىمان يار،
ئۇلۇقلايدۇ سۇنى ئۇلۇقلار...»

... شۇڭقار قونغان مۇقەددەس جايدا،
پەيدا بولغان، دەيدۇ بىر دەريا.
دەريا پەيدا بوپتۇيۇ... ئامما،
قۇمغا سىڭىپ كەتكەنىش تۇۋۇا!

شۇ دەريانى ئىزدەپ توقسۇنلۇق،
مىڭ ـ مىڭ قۇدۇق قازغان جەم بولۇپ.
قۇم ـ بارخانلار تەكتىدىن ئاخىر،
تاپقان يۇرتۇم دەريا سۇ ئۇلۇق...

قۇدۇقلارنى قۇدۇققا چېتىپ،
چول تېگىدىن چاپقان تاش ئېرىق.
پەم ـ پاراسەت... ئىدرەك ـ ئەقلىدىن،
دەريا ـ دەريا سۇ چىققان ئېقىپ...

قىلغاچ ئاللا تىلىگىن جائىز،
سۇ مەنبەسىن ئاتاپتۇ كارىز.
كارىز شەكسىز، كۈچ ـ قۇدرەت، ئىدرەك،
كارىزچىلار ـ دانالار نامسىز!

داڭلىغانلار ئاللىغىنى،
كورسەتسۇنچۇ كارامىتىنى.
چۈشۈنۈشكە يېتەمدۇ ئەقلى،
تىلسىماتلىق كارىز ئىلمىنى؟!

بىز بىلمىز كارىز تىلىنى،
بىز بىلمىز ھىكمەت ئىلمىنى.
بىلسە پەقەت بىلىدۇ بىزدەك،
ئانا تارىخ ئانا تىلىنى!

بىزگە شۇڭا تالىق كارىزلار،
كارىزلاردا قۇدرەت ـ ھىكمەت بار.
كارىزلاردا ئىجات... كەشپىيات،
مۇڭ ـ ھەسرەت، مىڭ خىل قىسمەت بار.

بولسىمۇ ئۇ پاك سۇلار شاھى،
كارىزلارنىڭ يوق دېمە، ئاھى.
ژىغلىمامدۇ بۇلغانسا سۈيى،
يات ئىبلىسلار بوپ ئاڭا «داھى!».

شاھلىغىڭغۇ... ئۇلۇقلۇق توخسۇن،
ئاھلىرىڭمۇ ئۇلۇقلۇق توخسۇن.
ناپاكلاردىن سەن ئەمەس، توخسۇن،
ئىبلىسىيلار ئوزەڭدىن قورقسۇن!

ئىپتىخارىم ـ پەخرىمسەن ئالى،
مۇرات ـ مەخسەت، بەختىم دەرمانى.
توخسۇن! دېگەن ھوسنۇڭدىن نۇرلۇق،
ئايان ئۇلۇق ئاللانىڭ نامى.

ئارمانلارغا سەن ئالتۇن تۇرۇك،
ئۇلۇق يۇرتۇم بۈيۈكسەن، بۈيۈك.
شائىرىڭ بوپ قالدىم مەن شۇڭا،
ژۈرىكىڭدىن تەگرىمنى كورۇپ...

چۈشۈمدىمۇ كورۇمەن سېنى،
ئوڭۇمدىمۇ كورۇمەن سېنى.
كورمەي قالسام سېنى قاي كۈنى،
راست ئولگىنىم ـ مېنىڭ شۇ كۈنى!

ئېيتىپ توخسۇن، ناخشاڭنى ياڭراق،
كەلمەكتىمەن سېنى ھاپاشلاپ.
تاپالمىدىم ساڭا تەڭداش يۇرت،
يېرىم ئەسىر جاھاننى چارلاپ!

ئازدەك ماڭا، قىپ سېنى مېھراپ،
قىلسام ساڭا كۈندە يۈز تاۋاپ.
قىبىنار مېنى ۋىژدانى ئازاپ،
يۇرتۇم سەندىن ئالمىسام ساۋاپ...

يۇرت دىدارى ـ تەگرىم دىدارى،
بۇلبۇل ئاڭا شائىر باھارى.
كاۋاپ بولغان ھىجراندىن باغرىم،
قاچان يانار ۋىسالىڭ شامى؟!

ئىنتىزار بوپ ۋەسلىڭگە توخسۇن،
كويگەن ھەسرەت ـ باغرىڭدا توخسۇن.
جاھان كېزىپ... تاغ ـ داۋان ئاتلاپ،
كېلىۋاتقان بالاڭنى قوچقۇن!

كوردۇم ئاخىر، ۋەسلىڭنى ئۇلۇق،
كوردۇم سەندىن بەختىمنى تولۇق.
تالاشمايمەن تورىڭنى يۇرتۇم،
پەكاڭغىمۇ قىلىمەن قۇللۇق!

دىدارلاشتۇق... ئەلھەمدۇلىللا،
قوللاپ مېنى ھەق ـ راسۇلىللا.

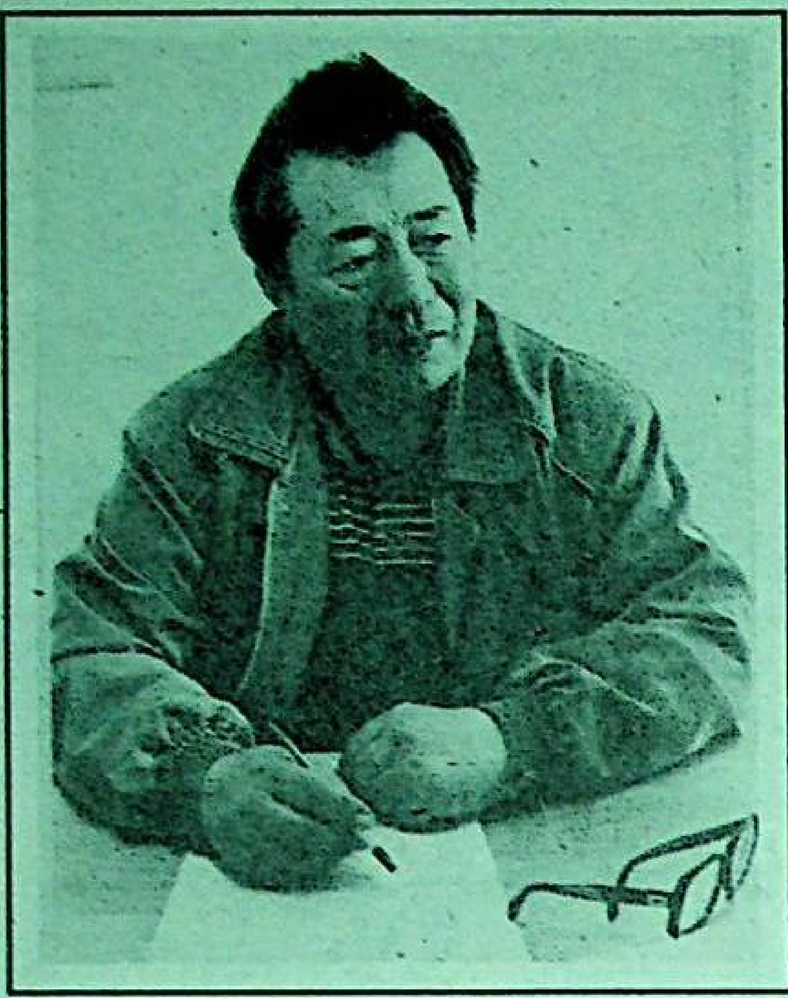

ئامان كەلدىم باغرىڭغا، شۈكرى،
تىلىگىمگە يەتكۈزدى ئاللا!

...تەگدى ئۇتلۇق كوكسۇڭگە كوكسۇم،
ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، توخسۇن!

1990 ـ ژىلى، يانۋار.

توخسۇن ـ ئاياگوز.

ئوتمىدى بىر دەقىقەم...

1

ئوتمىدى بىر دەقىقەم سەنسىز ۋەتەن،
باغلانغان بىر ئۇقۇمغا ۋەتەن ۋە مەن.
قەشقەردە نازىل بولغان سۈرە «ۋەتەن»،
ئىدىقۇت ژۈرىكىگە نەقىشلەنگەن.

ياشايمەن تىلاۋەت قىپ شۇ سۈرىنى،
ئۇلۇقلاپ مۇھەببەتنى، پاك سويگۈنى.
ئۇيغۇرغا قۇدرەت بېغىشلىغان شۇ سۈرىدىن،
ئايلىنار ئاي قۇياشتىن جان تۆكمىنى...

قۇرئاندا شۇ سۈرىنىڭ شۇلىسى بار،
«ۋەتەن سويمەك ـ ئىمان...» دېگەن پەرۋادىگار.
سويگۈمنىڭ ئەۋلىياسى ئانا ۋەتەن،
ۋەتەننىڭ مەھلىياسى شائىر باھار!

2

ئوتمىدى بىر دەقىقەم سەنسىز خەلقىم،
ئۈنتۇشقا سېنى بىردەم بارمۇ ھەققىم.
پۇشتىڭدىن يارالغان پاك زاتۇ ئۇلۇق،
قەلبىمنى چۈشەنمەيدۇ سەنسىز ھېچكىم!

كۈنۈم بوپ پەپىلەيسەن كۈندە مېنى،
ئانام بوپ ئەللىيسەن تۈندە مېنى.
ۋەتىنىم! مېھرۇ ـ شەپقەت... شاراپىتىڭ،
تىكەندىن ئايلاندۇردى گۈلگە مېنى...

3

زەم ـ زەم دەپ ئىچمەن، سۈيىڭنى يۇرتۇم،
دېگىز دەپ كېچمەن كولىڭنى يۇرتۇم.
ۋەتىنىم! سەن تەنھا تەگرىمدە ئۇلۇق،
ئالەمسەن يارالغان ئالتۇندەك... نۇردۇن!

سەن زۇمرەت ئوكيان، مەن ئالتۇن بېلىق،
سەن يارىكى، ھېچقاچان بولمايمەن غېرىپ.
باغرىڭدىن بىر نەپەس ئايرالماس ھېچكىم،
قاراقچى... يەمخورلار مىڭ قارماق سېلىپ...

4

قوشكېزەك مەن گويا ئاسماندا، يەردە،
ۋەتەنگە باغلانغان ئەڭ باقى بەندە.
سەن نەدە، مەن شەدە ـ ئۆزەڭ بار يەردە،
ۋەتىنىم سەن بىلەن تارىخىم توردە!

«ۋەتەنسىز...» دەپ ھەرگىز، خورلالماس ھېچكىم،
ۋەتىنىن مېنىڭدەك سويەلىگەنلەر.
يەر، دېڭىز، ئاسماندىن، قۇياشتىن، ئايدىن،
خەلقىنى مېنىڭدەك كورەلىگەنلەر!

«يېرىڭ يوق...» دەپ جويلۇپ ھېجايماس ھېچكىم،
مېنىڭدەك يەر بېسىپ ژۈرەلىگەنلەر.
«تەختىڭ يوق...» دەپ يالغان كۈلەلمەس ھېچكىم،
مېنىڭدەك شاھ بولۇپ كۈلەلىگەنلەر!

«بەختىڭ يوق...» دەر بەختىن سېتىپ ژۈرگەنلەر،
بەختىنىڭ قەدرىگە يېتەلمىگەنلەر.
ئۇلۇغۋار ئەتەمگە كەلتۈرگەنلەر شەك،
بۈگۈنگە ئەتىسىن كېپەنلىگەنلەر!

تارىخىن ھېچكىمنىڭ قىلالماس ئىنكار،
تارىختا تاڭ بولۇپ ئاتالىغانلار.
شائىرمەن! دېيىشكە ھەقلىق ئەل ـ يۇرتىن،
مېنىڭدەك ناخشىغا قاتالىغانلار!

«ئۇيغۇرلارنى ئىزدەيمەن...»

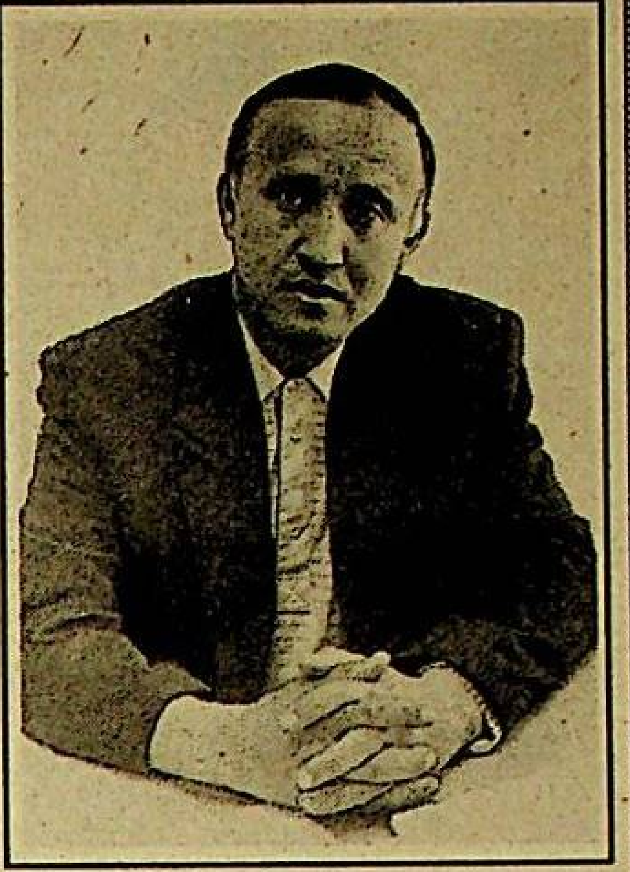

تەھرىراتىمىزنىڭ مېھمىنى مىرزەخمەت ئۇشۇروۋ 1948 - ژىلى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ چوڭ ئاقسۇ يېزىسىدا تۇغۇلغان. تاشكەنت دولەت خەلق ئېگىلىگى ئىنستىتۇتىدا تەھسىل كورگەن. 1997 - ژىلدىن تارتىپ «مادىنا» ئاكسونېرلىق جەمىيىتىنىڭ شەرقىي قازاقستان ۋىلايىتىنىڭ ماقانچى ناھىيەسى تەۋەسىدىكى شوبىسى - ئۇزۇن بۇلاق يېزىسىدىكى كومۇر كانىغا باشلىق.

— سوھبىتىمىزنى سىزنىڭ ئالمۇتىدىن شەرقىي قازاقستانغا - كومۇر كانىغا قانداق بېرىپ قالغانلىغىڭىزدىن باشلىساق دەيمەن؟

— بولىدۇ. مەن 1971 - ژىلى ئىنستىتۇتنى تۈگىتىپ، ئارمىيە خىزمىتىنى ئادا قىلىپ كەلگەندىن كېيىن ئالمۇتىغا ئورۇنلىشىپ 1992 - ژىلغىچە «كاز تېپلوئىزولىيەتسىيە» ترېستىدا ئاددىي خادىم، كېيىنرەك بولۇم باشلىغى بولۇپ ئىشلەپ ژۈردۈم. بۇ مەزگىلگە كېلىپ ئالمۇتىدا «مادىنا» ئاكسونېرلىق جەمىيىتى تەشكىل قىلىنىپ، ئۇنىڭغا بۇرۇن مېنىڭ بىلەن بىللە ئىشلەش جەريانىدا پىكىرداش، مەسلەكداش بولۇپ كەتكەن ئامانژۇل ناراتائۇۋ پرېزىدېنت بولۇپ سايلاندى. ئەينە شۇنىڭ تەكلىۋى بىلەن جەمىيەتنىڭ ئالمۇتىدىكى شوبىسىگە دىرېكتور بولۇپ تەيىنلاندىم. موشۇ يەردىكى خىزمىتىمدە ئىشلەۋېرىشىممۇ مۇمكىن ئىدى. بىراق، ئامانژۇل ماڭا ئۇزۇن بۇلاق كومۇر كانىنىڭ زىيانغا ئۇچراپ، قەرزگە پېتىپ كېتىپ بارغانلىغىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىشىنى مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ، يولغا سېلىپ بېرىشىمنى تەكلىپ قىلىپ قالدى. ئۆزەڭگە ئىشەنگەن ئادەمنىڭ رايىنى قايتۇرۇش ئوڭۇل باللىق ئەمەس، دېدىمدە، ئوتكەن ژىلى شۇ ياققا كەتتىم.

— دېمەك، سىزنىڭ ئۇ يەرگە بارغىنىڭىزغا بىر ژىل بوپتۇ. شۇ ۋاقىت ئىچىدە قەرزلەردىن قۇتۇلۇش بويىچە قانداق چارە - تەدبىرلەرنى ئەمەلگە ئاشۇردىڭىز؟

— ئەمەلىي ئىگىللەپ تەھلىل قىلىپ باقتىم. [illegible] كومۇر [illegible] تېخنىكىلار [illegible] رۇس [illegible] ئىشلىتىپ [illegible]. شۇڭلاشقا [illegible] ماھسۇلات مىقدارى [illegible] ھەممە [illegible] بەلىمىز [illegible] كاننىڭ [illegible] بار يەر ھەم [illegible] سايلىنىپكەن [illegible] مېھرى [illegible] كىزى [illegible] دېيىشىمىز [illegible] ئۆزگەرتىش كېرەك.

— بۇ مەسىلىنى سىز قانداق ھەل قىلدىڭىز؟

— يوشۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۆزەمنىڭ ئىشەنچلىك ئادەملىرىم - يۇرتدىشىم سادىرجان ئەرشىدىنوۋ بىلەن [illegible] ناسىرۇۋلارنى تارتىپ [illegible] مەسئۇل قىلىپ قويدۇم.

— شۇنىڭ بىلەن نېمە ئۆزگەردى؟

— بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقاندا، مەھسۇلات مىقدارىدا كەسكىن يۈكسىلىش ۋۇجۇتقا كەلدى. بۈگۈنى كاننىڭ 14 مىللىون قەرزدىن ھازىر قۇتۇلۇش ھارپىسىدا تۇرغانلىقىنى ئېيتسام، ئۇ يېقىنى ئۆزىڭىز چۈشىنىپ ئالسىز، دەپ ئويلايمەن...

— شۇنىڭغا قارىغاندا، سىلەر خېلە كۆپ كومۇر چىقىرىدىغان ئوخشىمامسىلەر؟

— ئۆزىمىزگە نىسبەتەن يامان ئەمەس، ژىلىغا ئوتتۇرا ھېساپتا 45 - 50 مىڭ تونىنا كومۇر قازىمىز.

— بۇ كومۇرىڭلار ئالمۇتىغىمۇ كەلتۈرۈلۈۋاتامدۇ؟

— ھازىرغىچە، ياق. ئەكەلسەكمۇ بازار كوتەرمەيدۇ. شۇڭلاشقا تالدىقورغان، شەمەي ئوخشاش ئۆزىمىزگە يېقىن يەرلەرگە يەتكۈزۈۋاتىمىز.

— نەرقى قىممەت ئەمەسمۇ؟

— قىممەت دېسىمۇ بولىدۇ. تونناسى بىر يېرىم مىڭ تەڭگىگە يېقىن. سەۋەۋى، ئۇيگىرمە - ئوتتۇز مېتر قېلىنلىقتىكى قاتلامنى پارتلىتىپ، قايرىپ چىقىپ تو[illegible]، ئاندىن كېيىن كومۇرنى ئالىمىز. مانا شۇ قوشۇمچە ئىشلار بولمىغاندا نەرقى بىرەر مىڭ تەڭگە ئەتراپىدا بولۇشى مۇمكىن ئىدى.

— مىرزەخمەت، ھازىر ھەممە يەردە ئىش ھەققىنى ۋاقتىدا ئېلىش چوڭ مەسىلە بولۇپ قالدى. بۇ سىلەردە، قانداق ھەل قىلىنىۋاتىدۇ؟

— خۇداغا شۈكرى، ئىشچىلىرىمىز ئايلىقىنى ۋاقتىدا ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ.

— تاپاۋىتى ياخشى بولسا كېرەك؟

— بىزدىكى بارچە ئىشلار دېگىدەك تېخنىكا ياردىمىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. كان جايلاشقان كىچىككىنە يېزىدا بولسا، ئەشۇ تېخنىكىلاردىن پايدىلانغىدەك مۇتەخەسسىلەر يوقنىڭ ئورنىدا. ئىشچىلارنىڭ ئاساسى قىسمى سىرتتىن كېلىپ ئىشلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئايدا ئون بەش كۈن ئىشلەپ، ئون بەش كۈن دەم ئالىدۇ. دېمەكچىمەنكى، ئەينە شۇ يېرىم ئايلىق مائاشى ئون بەش مىڭ ئەتراپىدا.

— ئۇنچىلىك ژۇقۇرى ئەمەسكەن...

— دۇرۇس، توپا - چاڭدا ئىشلىگەن ئادەم ئۈچۈن بۇ ئاز. بىراق، ئۇلار ئۈچۈن ياتاق، مونچا، كىر ژۇيۇش پۇنكتى بىلەن تاماق كەبىلەر پۇلسىزلىغىنى قوشۇدىغان بولساق، ئىشچىلارنىڭ ئايلىغى ئالىيدىغان دەرىجىدە ئەمەس، دەپ ئويلايمەن.

— بۇ تەرىپىڭلار ياخشى ئىكەن. مېنىڭچە، يېتىشمەسلىك، قىيىنچىلىقلارمۇ بولسا كېرەك؟

— ھازىرقى دەۋىردە ھەر جەھەتتىن تەل - توكۇس بىرەر ئىدارە - جەمىيەت، كارخانا، ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرى يوققۇ دەيمەن. بىزمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. بۇ نەق ئاخچا مەسلىسى. مەھسۇلاتىمىزنىڭ كوپ قىسمى بارتېر - تاۋار ئالماشتۇرۇش ئاساسىدا ئىستېمالچىلارغا يەتكۈزۈلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بەزىدە ئۆزىمىزگە كېرەكلىك تېخنىكا، ئېھتىيات قىسىم ئوخشاش دەررۇلا زورۇر بولۇپ قالغان نەرسىلىرىمىزنى سېتىپ ئالالماي، قىينىلىپ كېتىمىز.

— كېلەچەكتە قانداق ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرماقچىسىلەر؟

— بىزنىڭ كومۇرنىڭ ئىسسىقلىق قۇۋۋىتى ژۇقۇرى. كۈل چىقىرىشى 7 - 8 پائىز. رادىئاكتىسىيە يوقنىڭ ئورنىدا. ئۇنى يېقىش ئۈچۈن ئوتۇننىڭ كېرىگى يوق دېسىمۇ بولىدۇ. چوغى ئۇزاق ساقلىنىدۇ. مەن موشۇ كومۇرنى پويىزد بىلەن ئالمۇتىغا ئېلىپ كېلىشنى ئويلاۋاتىمەن. كومۇرىمىز يېتەرلىك. ھازىرچە بىزگە مەلۇم زاپاسى 500 مىڭ توننا. ئېنىقلانمىغىنى ئۇنىڭدىن كوپ دەپ تەخمىن قىلىنىۋاتىدۇ. ئەندى مەخسەت كومۇر قېزىش كولەمىنى كوپەيتىش. ئەمەلگە ئاشۇرىمەن، دەپ ژۈرگەن مىللىتىمىزگە ئائىت ئىشلىرىممۇ يوق ئەمەس.

— ئەگەر سىر بولمىسا، نېمە ئىشلىغىدىن بىزمۇ خەۋەردار بولۇپ قالايلى؟

— يوشۇرىدىغان ھېچ نېمە يوق. بۇ - ئەشۇ ئەتراپتىكى خەلقىمىز مەدەنىي ھاياتىدىن ئۈزۈلۈپ قالغان ئۇيغۇرلارنى گېزىتلىرىمىزغا مۇشتېرى قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت.

— گېپىڭىزگە قارىغاندا، ئۇ ياقتىمۇ ئۇيغۇرلار خېلە بار ئوخشىمامدۇ؟

— ھەر ھالدا بار ئىكەن. بىزنىڭ كان شەرقىي تۈركىستاننىڭ بورتالا موڭغۇل ئاۋتونوم ۋىلايىتى بىلەن چېگارىداش بولغىنى ئۈچۈن بۇ يەردە چېگارىچى ھەربىي قىسىملارمۇ بار. مېنىڭ بەختىمگە يۈرتدىشىم - چوڭ ئاقسۇلۇق رۇستەم جاپپاروۋ بىزگە يېقىن يەردە، يەنى «دروژبا» چېگارا زاستاۋىنىڭ باشلىغى ئىكەن. ئۇنىڭ ۋاستىسى بىلەن بىر قانچە قېرىنداشلار بىلەن تېپىشتىم. ئۇلار يەنىلا چوڭ ئاقسۇلۇق، ئۇچارال ھەربىي باتالىئونىنىڭ كوماندىرى مايور ۋېلمۇرات جارۇللايېۋ، بېشكۈل كومۇر بازىسىنىڭ باشلىغى ئابلەت مەمەتروزىيېۋ، ماقانچى چېگارا ئوترەدىدە خىزمەت قىلىۋاتقان كاپىتان ئارۇپ دۇگاشېۋلار. يەنە جار بۇلاق سوۋخوزىدا روزىيېۋ فامىلىيەلىك بىر ئائىلە بار. ئۇلار بۇرۇن بۇ يەرگە ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئىكەن. ئاتا تىلىنى ئۇنتاي دەپ قاپتۇ. بۇ ئائىلىدە ئۈچ ئاكا - ئۇكا بولۇپ، چوڭى ئابدۇقادىر سوۋخوز دىرېكتورى بولۇپ ئىشلىگەن ئىكەن. ئوتتۇرانچىسى تۇرسۇن ئىچكى ئىشلار خىزمىتىنىڭ مايورى، شەرقىي قازاقستان ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ ئالاكول بويىدا جايلاشقان ساناتورىيەسىنىڭ باشلىغى، كەنجىسى ماقانچى يېزىسىدىكى ئولكە شۇناسلىق مۇزېيىنىڭ دىرېكتورى بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئاڭلىشىمچە، ئۇچارالدا چېگارا ئوترەدى باشلىغىنىڭ ئورۇنباسارى بولۇپ پولكوۋنىك ئۇشامىيېۋ دېگەن كىشى خىزمەت قىلىدىكەن. يېقىن كېلەچەكتە ئۇنى سۇرۇسىز تاپىمەن. قىسقىسى، ئۇيغۇرلارنى ئىزدەيمەن. ئۇلار بىلەن بىرىنچى نۆۋەتلىك قىلىدىغان ئىشىم كانىمىز ھېساۋىدىن بولسىمۇ گېزىتلىرىمىزغا مۇشتېرى توپلاش. ئۇنىڭدىن كېيىن رېگىونالىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى ياردەم قولىنى سۇنسا، مەدەنىيەت مەركىزىنى قۇرۇش.

— ئىلاھىم، نىيىتىڭىزگە يېتىڭ!

سوھبەتلەشكەن ئابدۇخالىق ماخمۇت.

يېقىن ۋە ژىراق چەت ئەللەردە

ھىندىستان ۋە پاكىستان ب م ت بىخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ ئۇلارنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرغان يادرو سىناقلىرىنى ئەيىپلەيدىغان قارارىغا قارشى بولۇۋاتىدۇ.

***

كوسوۋودا ئالبان تىلىدا نەشر قىلىنىدىغان «گاز پتاشىپ تارى» گېزىتى «كوسوۋونى ئازات قىلىش ئارمىيەسى» تەركىۋىگە كىرىشنى خالىمايۋاتقان ئالبانلارغا سېربىي باسقۇنچىلىرىدىن ئازات قىلىنغان تېررورىتورىيەلەردە سېلىنىۋاتقان كونسلاگېرلاردا ئورۇنلار تەييار. ئۇلارنى بۇ يەردە ئولۇم كۈتىۋاتىدۇ. تېخى يېقىندىلا ئوتتۇزدىن ئوشۇق كوسوۋو ئالبانلىرىغا نىسبەتەن ئەينە شۇنداق جازا قوللىنىلدى، دەپ تەكىتلىدى.

***

ئىراق ھوكۇمىتى ئىنسانپەرۋەرلىك ياردەمنى ئېلىشتىن باش تارتىۋاتىدۇ. ھوكۇمەت تارقاتقان باياناتتا: «ئىراق بۇنىڭدىن كېيىن ئىنسانپەرۋەرلىك ياردەمنى ئالمايدۇ، ئىراق بىلەن پىكىرداش بولغانلارنىڭ ھەممىسىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرىدۇ ۋە ئۇلاردىن سانكسىيەلەرنىڭ رەت قىلىشىنى قولغا كەلتۈرۈشكە چاقىرىدۇ» دېيىلىدۇ.

***

ختاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەھبەرلىگى 1989 - ژىلى بېيجىڭدىكى تيەن - ئەنمىن مەيدانىدا بولغان ۋاقەگە بەرگەن باھاسىنى قايتا قارىمايدىغانلىغىنى ئېلان قىلدى.

***

تاشكەنتتە م د ھ ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىرى كېڭىشىنىڭ مەجلىسى ئوتكەنلىگىنى ئىلگىرى خەۋەر قىلىنغان ئېدى. ئۇنىڭدا كېڭەش رەئىسى بولۇپ ئۆزبەكىستان مىنىسترى ز. ئالماتوۋ سايلاندى.

***

ياۋروپادىكى بىخەتەرلىك ۋە ھەمكارلىق تەشكىلاتى قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ چولپان - ئاتا شەھرىدە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كونفېرېنسىيەسى ئوتكۈزدى.

***

يېقىندا جاكارتىدا بولغان تەرتىپسىزلىكلەر ۋاقتىدا 1200گە يېقىن ئادەمنىڭ قازا بولغانلىغى ئېنىقلاندى.

***

«نېمىس دولقۇنى» رادىوسىنىڭ خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، لاتۋىيە پارلامېنتى پۇخرالىق توغرىلىق قانۇنغا ئۆزگىرىشلەرنى كىرگۈزۈشتىن باش تارتقان.

***

نيۇ - يوركتا ب م ت باش ئاسسامبلېيەسىنىڭ ناركوتىكلارنى ئىشلەپ چىقىرىش ۋە كونترابانتىغا قارشى كۆرۈشتە خەلق ئارا ستراتېگىيەنى ئىشلەپ چىقىش بويىچە ژىگىرمىنچى مەخسۇس سېسسىيەسى ئېچىلدى.

***

دېھلى شەھرىنىڭ تۇرغۇنلىرى سۇنى ۋە ئېلېكتر ئېنېرگىيەسىنى بېرىشتىكى ئۈزۈلۈشلەرگە باغلىق شەھەر ھاكىمىيىتىگە نارازىلىق بىلدۈردى. ئۇلار پولىتسىيە پاترۇللىرىغا تاشلارنى ئاتتى، ماشىنىلارغا ئوت قويۇپ، دۇكانلارنىڭ پوكەيلىرىنى ۋەيران قىلدى.

***

29 - ئىيۇل كۈنى روسسىيە - ياپونىيە مۇناسىۋەتلىرى تارىخىدا دەسلەپكى قېتىم ياپونىيە دېڭىزىنىڭ شىمالىي قىسمىدا بىرلەشكەن ھەربىي دېڭىز مەشقلىرى ئوتكۈزۈلىدۇ. ئۇنىڭغا ياپونىيە تەرەپتىن ئۈچ كوراپل، دېڭىز ئاۋىئاتسىيەسىنىڭ بەش ئايروپلانى، شۇنداقلا ياپونىيە ھەربىي ھاۋا كۈچلىرىنىڭ ئىككى ئايروپلانى قاتنىشىدۇ.

***

ئىران تاشقى ئىشلار مىنىسترلىكى ئىسرائىلنىڭ تېھران ئىسلامابادقا يادرو تېخنولوگىيەلىرىنى بېرىش توغرىلىق ئىلتىماس بىلەن مۇراجەت قىلدى دېگەن بىلدۈرۈشكە باغلىق قەتئىي نارازىلىق بىلدۈردى. «بۇ خىلدىكى تەستىقلىمىلەر ھېچ بىر ئاساسقا ئىگە ئەمەس»، دەپ بىلدۈردى تاشقى ئىشلار مىنىسترلىكىنىڭ رەسمىي ۋەكىلى ئىرى ماھمۇد مۇھەممەد.

***

ناتو ئەسكەرلىرى كېرەك بولغان ئەھۋالدا سېربىيەدىكى كوسوۋو ئاۋتونوم ئولكىسىنىڭ قانتوكۇشنى كۈچ قوللىنىپ توختىتىشى لازىم دەپ، ھېساپلايدۇ گېرمانىيە فېدېراتىۋ جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇداپىئە مىنىسترى فولكېر رىۋې.

دۇنياۋىي سالامەتلىكنى ساقلاش تەشكىلاتىنىڭ ۋەكىلى روبېرت كلېۋېن قىرغىزستان ئىسسىق كول يېنىدا جايلاشقان بارسقائون يېزىسىدا تۇرۇش بالىلار ۋە ئايالارنىڭ سالامەتلىكى ئۈچۈن خوۋۇپلۇق دېگەن يەكۈننى چىقاردى. ھازىرقى كۈندە بۇ يېزىدا ياشاۋاتقان ئايالار ۋە بالىلار باشقا يەرلەرگە كوچىرىلىۋاتىدۇ. تېببىي ياردەم سورىغان 2300 بالىنىڭ 267سى ئاغرىقخانىلارغا ياتقۇزۇلغان.

خاتىرە

ھەر كىمنى ھەر خىل ئويلارغا سېلىپ،
دەرتتە قالدۇرۇپ كەتتىڭغۇ، دۇنيا.
بىرىنى كۈلدۈرۈپ، مىڭىنى ژىغلىتىپ،
تەشۋىش ئىلكىدە ئوتتۇڭغۇ دۇنيا.

مانا بۇ بەش كۈنلۈك دۇنيا موشۇ شېئىر مىسرالىرىدەك ئىكەن. تېخى تۈنۈگۈنلا قوم - قېرىنداش، دوست - بۇرادەرلىرى ئارىسىدا ژۈرگەن ئاق كوڭۈل، مېھرىۋان، كىچىك پېئىل نۇرمەھەممەت بۈگۈن ئارىمىزدا يوق. ئۇ پەقەت ئۇرۇق - تۇققانلىرى ئارىسىدا ئەمەس، بەلكى يۇرت - جامائەتچىلىكى ئارىسىدىمۇ ئىززەت - ھورمەت، ئابروي، ئاتاققا ئىگە ئېدى. ئامال قانچە، ئەللىك ياشتىن يېڭى ئاشقان قېرىندىشىمىزنى قارا ئەجەل ئوز قوينىغا ئالدى. ئەڭ يېقىن قېرىندىشىمىزدىن ئايرىلىش ھەممىمىزنىڭ ژۈرەك باغرىنى ئېزىپ ئىچ - ئىچىمىزنى تىت - تىت قىلىۋەتتى. ئامال قانچە، ھەممە نەرسىگە بەرداشلىق بېرىپ، سەۋر قىلىدۇق. ياتقان يېرىڭ جەننەت بولسۇن. سەن يەتمىگەن ئارمانلىرىڭغا يالغۇز قىزىڭ يەتسۇن دەپ، روھىڭ ئالدىدا باش ئەگكۈچىلەر:

دادالاڭ نۇراخمەت، ئاناڭ خالىدەم، كىچىك داداڭ مىرزەخمەت، رەپىقەڭ رىتا، قىزىڭ تاجىگۈل، ئاكاڭ شېرىيازدان، ئىنىلىرىڭ راۋىل، نەبى، ئەلى، دىلشات، سىڭىللىرىڭ دىلبىرىم، ئىسلاھات، رايا، گۈلىيە، قېيناغاڭ ئابلىمىت ۋە كۈيوغۇللىرىڭ تاش مەھەممەت، سېتىۋالدىلار.

سۇلتانقورغان مەھەللىسى.
ئالمۇتا شەھرى.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33، مەسئۇل كاتىپ - 01 - 92 - 33، كاتىبات بولۇمى - 27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي بولۇمى 06 - 86 - 33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى - 81 - 86 - 33، ئىختىسات بولۇمى 17 - 86 - 33.

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەخبارات ۋە جەمىيەتلىك رازىمەنلىك مىنىسترلىكى.

تىراژى 2129
زاكاز 9496

باش مۇھەررىرنىڭ مۇئاۋىنى ئا. دولەتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئېبەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

1998
يىل
27 - ئىيۇن
شەنبە
№14
(4101)

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قوشۇمچىسى 1970 - يىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

يېڭى ئەسىرگە - يېڭى پايتەخت بىلەن

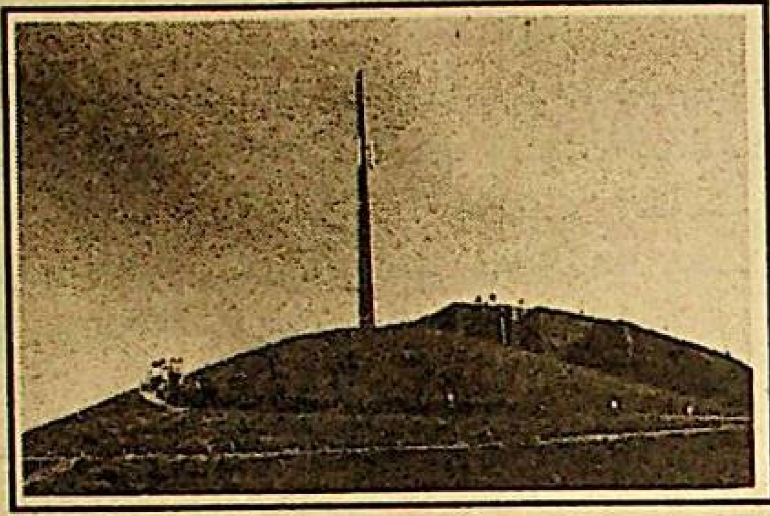

ھەممىمىز، خېلىدىن بېرى خەۋەردار بولغانلىقتىن، تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن قازاقىستاننىڭ يېڭى پايتەختىنى رەسمىي تونۇشتۇرۇش مەراسىمۇ مانا ئەنە دېگۈچە ئۆتمۈش بولۇپ قالدى. ئاستانا پۈتكۈل دۇنياغا مۇستەقىل قازاقىستاننىڭ يېڭى پايتەختى سۈپىتىدە ئېلان قىلىنىپ، ئۆزىنىڭ تارىخىدا بىرىنچى قېتىم مىڭلىغان مېھمانلارنى، جۈملىدىن، نۇرغۇن مەملىكەتلەرنىڭ رەھبەرلىرىنى قوبۇل قىلدى. ئوچۇغىنى ئېيتىش كېرەككى، ئاستانادا ئىككى كۈن داۋاملاشقان بايرام - مەرىكە ژۇقۇرى دەرىجىدە، ئالاھىدە تەنتەنىلىك شارائىتتا ئۆتتى. «ژۇقۇرى دەرىجىدە» دېگەندە، مەن پەقەت بايرامغا ئىشتىراك قىلغان ئالىي دەرىجىلىك لاۋازىمغا ئىگە مېھمانلارنىلا نەزەردە تۇتقىنىم يوق، بەلكى بۇ كۈنلەر جەريانىدا پۈتكۈل شەھەر ئاھالىسىنىڭ كوچا - مەيدانلارغا چىقىپ، ئويۇن - تاماشىلارغا، سپورت ۋە مەدەنىي چارە - تەدبىرلەرگە قىزغىن قاتناشقانلىغىنى، تا يېرىم كېچىگىچە ساز، ناخشىلارنىڭ ھېچ توختىماي ياڭراپ تۇرغانلىغىنىمۇ نەزەردە تۇتۇۋاتىمەن.

ئىلگەركى ئاقمولىنى بۈگۈنكىدىن بارى - يوقى بىر نەچچە يىل ئىلگىرى (بەش - ئون دېمەيلى قويايلى) زىيارەت قىلغانلارنىڭ ھەممىسىلا ئۇنىڭ ئادەم تونۇغۇسىز دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىنى تەكىتلىمەكتە. دۇنيا مېمارچىلىغىنىڭ ئەڭ يېڭى ئۇتۇقلىرى ئاساسىدا سېلىنغان كۆپ قەۋەتلىك ھاشامەتلىك بىنالار، يېڭىچە تۈس ئالغان كونا ئىمارەتلەر، مەشھۇر شەخسلەرگە ۋە تارىخىي سەنەلەرگە بېغىشلىنىپ ئورنىتىلغان ھەيكەللەر شەھەر قىياپىتىنى تامامەن ئۆزگەرتىۋەتكەن. بولۇپمۇ پرېزىدېنت مەمۇرىيىتىنىڭ، پارلامېنتنىڭ، مالىيە مىنىستىرلىكىنىڭ، ستراتېگىيەلىك تەتقىقاتلار ئاگېنتلىغىنىڭ، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ بىنالىرى ئۆزلىرىنىڭ مېمارچىلىق ئالاھىدىلىكلىرى ۋە بېزىلىشى جەھەتتىن دۇنيادىكى باشقا مەملىكەتلەر پايتەختلىرىنىڭ بىنالىرىدىن ھېچ قېلىشمايدۇ، دەپ ئىشەشلىك ئېيتىشقا بولىدۇ.

يېڭى پايتەخت ھەققىدە سۆز قىلغاندا، ھازىر بۇ يەردە ئۈچ مۇزېي، ئىككى تىياتىر، مۇزىكا ۋە تىببىي ئاكادېمىيەلىرى، فىلارمونىيە، يېۋروئازىيە ۋە ئاگرار ئۇنىۋېرسىتېتلىرى، بەش شەخسىي ئالىي ئوقۇش ئورنى، 43 مەكتەپ، 18 بانك، 540 ماگازىن ۋە سۇپېرماركېت، 15 رېستوران، 40 كافې، 135 ئاپتېكا موجۇت ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ ئۆتكىنىمىز ئورۇنلۇق بولسا كېرەك، دەپ ئويلايمەن. بۇ بۈگۈنكى كۈننىڭ مەلۇماتلىرى. بۇ رەقەملەرنىڭ يىلدىن - يىلغا تېخىمۇ ئۆسىدىغانلىغى سۆزسىز. چۈنكى 300 مىڭغا يېقىن ئاھالىگە ئىگە شەھەر تۇرغۇنلىرىنىڭ سانىنى يېقىنقى بەش يىل ئىچىدە 500 مىڭغا يەتكۈزۈش بەلگۈلەنمەكتە. شۇڭلاشقا كېلەچەكتە يېۋروئازىيەنىڭ دەل گېئوگرافىيەلىك مەركىزىگە جايلاشقان ئاستانانىڭ قىتئەدىكى ئەڭ تەرەققىي ئەتكەن، ئەڭ گۈزەل شەھەرلەرنىڭ بىرىگە ئايلىنىدىغانلىغى سۆزسىز.

ئەندى ياش پايتەختنىڭ ئۆتمۈش تارىخى ھەققىدە ئىككى ئېغىز سۆز. 1830 - يىلى ئېسىل دەرياسىنىڭ بويىدا بەرپا قىلىنغان قورغان 1832 - يىلى شەھەر ستاتۇسىغا ئېگە بولىدۇ. بۇ يەردە پات - پات ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان سودا يەرمەنكىلىرىدە مال - ۋاران، سۈت مەھسۇلاتلىرى (قىمىز، شۇبات، قېتىق ۋ.ب.) كۆپلەپ سېتىلغانلىقتىن، شەھەرنىڭ نامىمۇ شۇنىڭغا ماسلاشتۇرۇپ ئاقمولا (ئاق مولچىلىق) دەپ ئاتىلىدۇ. 1929 - يىلى بورووۋوي - ئاقمولا تۆمۈر يول تارمىغى قۇرۇلۇشىنىڭ باشلىنىشى بىلەن شەھەردە دەسلەپكى سانائەت كارخانىلىرى پەيدا بولىدۇ، ئەندى 1950 - يىلى بولسا، ئۇلارنىڭ سانى 57 گە يېتىدۇ. 1954 - يىلدىن تارتىپ خېلە ۋاقىتلارغىچە شەھەر تىڭ ۋە بوز يەرلەرنى ئۆزلەشتۈرۈش مەركىزىگە ئايلىنىدۇ. 1961 - يىلى ئۇنىڭ نامى سېلىنوگراد دەپ، 1992 - يىلى بولسا ئاقمولا دەپ قايتىدىن ئۆزگەرتىلىدۇ. ئەندى بېيىلقى يىلنىڭ 6 - ماي كۈنى مەملىكەت پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانىغا بىنائەن پايتەخت نامى ئاستانا دەپ ئېلان قىلىندى.

جۇمھۇرىيەت پايتەختىنى ئالمۇتىدىن بۇ شەھەرگە كۆچۈرۈش مەسىلىسى، ئەگەر ئېسىڭلاردا بولسا، دەسلەپكى قېتىم 1994 - يىلى 6 - ئىيۇلدا پرېزىدېنت تەرەپتىن پارلامېنت (ئۇ چاغدا ئالىي كېڭەش) دېپۇتاتلىرى ئالدىغا قويۇلغان ئىدى. يوشۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، ئۇ چاغدا كۆپچىلىكىمىز بۇ يېڭىلىقنى قانداقتۇ بىر ئىشەنمەسلىك بىلەن ياكى بولمىسا بۇ پەقەت يىراق كېلەچەكتە ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدىغان ئىش دېگەندەك قوبۇل قىلىۋىدۇق. مانا ئەندى ئارىدىن تۆرت يىل ئۆتە - ئۆتمەيلا پرېزىدېنت تەكلىۋىنىڭ توغرا ئىكەنلىگى، يەنى ئىشەش ۋە ئىلھام بىلەن قولغا ئېلىنغان ئىشنى قىسقا قەرەلدە ئورۇنلاشقا بولىدىغانلىغىنى ئەمەلىياتتا تولۇق تەستىقلىدى.

بۇ توغرىلىق 10 - ئىيۇن كۈنى ئاستانادىكى كونگرېس - خوللدا بولۇپ ئۆتكەن يېڭى پايتەختنى رەسمىي تونۇشتۇرۇشقا بېغىشلانغان تەنتەنىلىك مەجلىستىمۇ ئەترابلىق سۆز بولدى. مىنبەرگە كەينى - كەينىدىن كۆتىرىلگەن دۆلەتلەر رەھبەرلىرى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ پايتەختنى كۆچۈرۈش توغرىلىق ئىدىيەسىنى ئىنتايىن قىسقا قەرەلدە تەشكىللىك بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرغانلىغىنى ئىنتايىن ژۇقۇرى باھالىدى. مەسىلەن، ئىسلام كەرىموۋ مۇنداق تەۋەككۈلچىلىككە قەدەم تاشلاش ئۈچۈن «ئاتنىڭ كاللىسىدەك ژۈرەك كېرەك» دېگەن بولسا، گېيدار ئالىيېۋ «بۇ - ھەقىقىي قەھرىمانلىق» دېگەن پىكرىنى ئېيتتى. سۇلېيمان دېمىرەل «بۇ قازاقىستانلىقلار ئۈچۈن چوڭ تارىخىي ۋاقىئە» دەپ باھالىدى. مىرتېمىر شەيمىيېۋ «قازان بىلەن قازاقىستان پايتەختىنىڭ ئارىلىغى تېخىمۇ يېقىنلاشتى» دېگەن سۆزلەر بىلەن ئۆز خۇشاللىغىنى ئىزھار قىلدى. باشقا دۆلەتلەرنىڭ رەھبەرلىرىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئەينە شۇنداق سەمىمىي تىلەك - ئىستەكلىرىنى ئېيتىشتى.

يېڭى پايتەختنى رەسمىي تونۇشتۇرۇش پروگراممىسى دائىرىسىدە نۇرغۇنلىغان چارە - تەدبىرلەر ئۆتكۈزۈلدى. بولۇپمۇ 9 - ئىيۇن كۈنى سائات 20.00 دە ق.مۇقايتپاسوۋ نامىدىكى مەركىزىي ستادىئوندا ئۇيۇشتۇرۇلغان تىياتىرلاشتۇرۇلغان مەراسىم 15 مىڭدىن ئوشۇق تاماشىبىندا ئۇنتۇلماس تەسىرات قالدۇردى. مەيدانىدا مىڭلىغان ياشلارنىڭ قاتنىشىشى بىلەن قازاق خەلقىنىڭ ئۆتمۈش تارىخى زور ماھارەت ۋە فانتازىيە بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈلۈپ، ھەمدوستلۇق ئەللىرىدىكى نۇرغۇنلىغان خەلقلەرنىڭ مىللىي ئۇسۇللىرى بىلەن ئاياقلاشتى. جۈملىدىن، باشقىلار قاتارىدا جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ ئۇسسۇلچى قىزلىرى ئورۇنلىغان ئۇيغۇر ئۇسسۇلىمۇ تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

ئېيتماقچى، پايتەختتىكى مەراسىملارغا ئۇسسۇلچى قىزلىرىمىزدىن تاشقىرى خەلقىمىزنىڭ باشقىمۇ ۋەكىللىرى قاتناشتى. ئۇلارنىڭ قاتارىدا ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى مۇراتبېك ناسىروۋ، رېگىوناللىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ، يازغۇچى ئەخمەتجان ھاشىروۋ، گېئولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى ئىنېلەم روزىباقىيېۋا، پانفىلوۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رېھىمجان توختاخۇنوۋنى ئاتاپ ئۆتۈشكە بولىدۇ. بىز يېڭى پايتەختتە ئۇچرىشىپ، بۇ خۇشاللىق ۋاقىئە بىلەن بىر - بىرىمىزنى تەبرىكلەشتۇق. ئەندى پارلامېنت سېناتىنىڭ دېپۇتاتى مارس باتتالوۋ بولسا، ئاستانانىڭ تۇرغۇنى سۈپىتىدە بىزگە ساھىپخانلىق قىلدى.

ئۆزمۇمەن پايتەختنى رەسمىي تونۇشتۇرۇش مەراسىمى ئىنتايىن كۆڭۈللۈك ئۆتتى. ئۇنىڭ پراگراممىسى دائىرىسىدە ئۇيۇشتۇرۇلغان بارلىق رەسمىي ۋە نارەسمىي چارە - تەدبىرلەردە سۆزگە چىققۇچىلارنىڭ كۆپچىلىگىنىڭ تىلىگى بىرلا: «يېڭى ئەسىرگە يېڭى پايتەخت بىلەن قەدەم تەشرىپ قىلىۋاتقان كۆپ مىللەتلىك قازاقىستان خەلقىنىڭ دوستلۇغى مۇستەھكەم، تۇرمۇشى پاراۋان، كەلگۈسى پارلاق بولسىكەن»، دېگەن سۆزلەردىن ئىبارەت بولدى. ئىلاھىم، شۇنداق بولغاي...

يولداش ئازاماتوۋ،

ئالمۇتا - ئاستانا - ئالمۇتا.

سۈرەتلەردە: يېڭى پايتەخت كۆرۈنۈشلىرى. قازئاتاگ ۋە نۇرغوجا جۇيانوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

* يېقىندا ئاستانا شەھىرىدە جۇمھۇرىيەت باش مىنىسترى ن. بالغىمبايېۋنىڭ رەئىسلىكىدە ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەتتىكى مەجلىسى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭدا «يەردىن پايدىلانغۇچىلارنىڭ نېفت، گاز ۋە ئالتۇن ساھاسىدىكى لىتسېنزىيەلەشتۈرۈش شەرتلىرىنىڭ ئورۇنلىنىشى توغرىلىق» مەسىلە قارالدى.

* يېقىندا جۇمھۇرىيىتىمىز تاشقى ئىشلار مىنىسترى ق. توقايېۋ فرانسىيە تاشقى ئىشلار مىنىسترى يۇبېر ۋېدرىنىڭ ئىلتىماسى بويىچە پارىژدا ئىش بابىدىكى سەپەر بىلەن بولۇپ قايتتى. بولۇپ ئۆتكەن مۇزاكىرىلەر ۋاقتىدا تاشقى سىياسىي ئىدارىلەرنىڭ رەھبەرلىرى ئىككى تەرەپلىمە مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە سوھبەتلەشتى. شۇنداقلا قازاقستان ۋە فرانسىيە ئوتتۇرىسىدىكى ھەمكارلىقنى بۇندىن كېيىنمۇ رىۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى تەكىتلىدى.

* قازاقستاننىڭ يېقىن خوشنىسى ئورېنبۇرگتىن كەلگەن بىر توپ ۋەكىللەر ئاستانا شەھىرىدە بولۇپ قايتتى. روسسىيەلىكلەر سەپىرىنىڭ پروگراممىسى دائىرىسىدە ئورېنبۇرگ ۋىلايىتىنىڭ گۇبېرناتورى ۋ. ئېلاگىن ۋە قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ۋىتسې پرېمېرى ۋ. كەرىبژانوۋ ئۇچرىشىپ سوھبەتلەشتى.

* 24ـ ئىيۇن كۈنى ئالمۇتىدا بولۇپ ئۆتكەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتى يېنىدىكى دۆلەت ئونوماستىكا ۋە تېرمىنولوگىيە كومىسسىيەسىنىڭ بىرلەشكەن مەجلىسىدە جۇمھۇرىيەت دۆلەت كاتىۋى ئە. كېكىلبايېۋ سۆزگە چىقتى. ئۇ جۈملىدىن، ھازىرقى كۈنگىچە قازاقستاننىڭ جۇغراپىيىلىك ئاتالغۇلىرىدا، كۆپلىگەن يېزا، شەھەرلەرنىڭ ناملىرىدا توتالىتارلىق ئۆتمۈشنىڭ مىراسى ئۈستۈن بولۇۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى.

* يېقىندا جۇمھۇرىيەت مىللىي بىخەتەرلىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئا. مۇسايېۋ مەملىكەتنى 2030ـ ژىلغىچە تەرەققىي ئەتكۈزۈش ستراتېگىيەسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە مىللىي بىخەتەرلىك ئورگانلىرىنىڭ ۋەزىپىلىرى ھەققىدە «ھۆكۈمەت سائىتى» ۋاقتىدا سېنات دېپۇتاتلىرى ئالدىدا دوكلاد بىلەن سۆزگە چىقتى.

* 24 ـ ئىيۇن كۈنى ئاستانادا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ۋىتسې ـ پرېمېرى ۋ. كەرىبژانوۋنىڭ رەئىسلىكىدە بىر قاتار مىنىسترلىكلەرنىڭ رەھبىرى خادىملىرى ۋە جۇمھۇرىيەت ۋىلايەتلىرى ھاكىملىرى ئورۇنباسارلىرىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئىش بابىدىكى كېڭەشمە بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭدا ئاشلىق ۋىغىشتۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش مەسىلىلىرى مۇھاكىمە قىلىندى.

* پەيشەنبە كۈنى ئالمۇتا شەھىرىدىكى دوستلۇق ئۆيىدە قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتى يېنىدىكى مىللىي ئالىي دۆلەتلىك باشقۇرۇش مەكتىۋىنى تاماملىغۇچىلارغا دىپلوم تاپشۇرۇش تەنتەنىسى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭغا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت كاتىۋى ئە. كېكىلبايېۋ قاتناشتى.

* سېشەنبە كۈنى ئا ق ش پرېزىدېنتى بىلل كلىنتوننىڭ خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىگە رەسمىي سەپىرى باشلاندى. ئۇ 3 ـ ئىيۇلغىچە داۋام قىلىدۇ.

* ئىسرائىللىقلارنىڭ 74 پائىزى پەلەستىنلىكلەردىن ئېسىۋالغان يەرلىرىنى ئۆزلىرىگە قايتۇرۇۋېلىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

* روسسىيەنىڭ ئۇرال ھەربىي ئوكرۇگىنىڭ لوسىنىي يېزىسىدىكى ئامباردىكى پارتلاشتىن 12 ئادەم قازا بولغان. ئورغۇنلىغان كىشى جاراھەتلەنگەن.

* 23 ـ ئىيۇن كۈنى ئىنگۇشېتىيەدە تۇۋەنكى ئالكۇن يېزىسى يېنىدا تۇرىستلار چۈشكەن ئاۋتوبۇس كورۇكتىن ئۆتۈش ۋاقتىدا سايغا دوملاپ كەتكەن. نەتىجىدە ئون بىر يولۇۋچى پاجىە يۈز بەرگەن يەردە قازا بولغان. ھازىرقى كۈندە قۇتقۇزغۇچىلار يەنە 9 تۇرىستنى ئىزدەشتۈرۈۋاتىدۇ. ئۇلارنى ئاسسى دەرياسىنىڭ كۈچلۈك ئېقىمى ئېلىپ كەتكەن.

* قىرغىزستاندا سايلام كودېكسىنىڭ يېڭى لايىھەسىنى ئومۇم خەلق تەرىپىدىن مۇھاكىمە قىلىش باشلاندى. مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى س. ئىمانبايېۋنىڭ سۆزىگە قارىغاندا، كودېكسنىڭ يېڭى لايىھىسىگە خېلە چوڭ ئۆزگىرىشلەر كىرگۈزۈلگەن.

* بېلورۇسسىيە پرېزىدېنتى ئا. لۇكاشېنكو چەت ئەل ئەلچىلىرى تۇپىنىڭ مىنسكىدىن كېتىشىگە باغلىق ماجرانى ئادەتتىكى مەنىشەت مۇئەممەسىنى دۆلەت دەرىجىسىدىكى مۇئەممالاغا ئايلاندۇرۇۋاتىدۇ، دەپ باھالىدى. بۇ دۆلەتتىن يېۋروپا ئىتتىپاقىغا ئەزا مەملىكەتلەرنىڭ ئالتە ئەلچىسى كېتىپ قالغان.

* 200گە يېقىن ئادەم پۇخرالىق توغرىلىق قانۇنغا ئەرزىمەس ئۆزگىرىشلەرنى كىرگۈزگەنلىكىگە قارشى لاتۋىيە سېيمىنىڭ بىناسى ئالدىدا نارازىلىق بىلدۈرگەن.

* دۇنياغا تونۇلغان «كۇستو كوماندىسى» دەپ ئاتالغان فرانسۇز تەتقىقاتچىلىرى كاسپىي دېڭىزىنىڭ سۇ ئاستىنى تەتقىقات قىلىش ئۈچۈن ئاستراخانغا كەلگەن.

* ئۆزبېكىستان پرېزىدېنتى ئى. كەرىموۋ ئۆزىنىڭ بولغارىيەگە ئىش بابىدىكى ئۈچ كۈنلۈك سەپىرىنى باشلىدى.

* دۈشەنبە كۈنى گروزنىيدا يۈز بەرگەن، تېخى تولۇق پاش قىلىنمىغان قالايمىقانچىلىقتا قازا بولغان چېچەنستان مىللىي بىخەتەرلىك خىزمىتىنىڭ دىرېكتورى ل. خۇتىگوۋنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى ئى. سادايېۋ تەيىنلەندى.

* بايقوڭىر كوسمودرومىدىن روسسىيەنىڭ «رېسۇرس ـ 0» كوسموس ئاپپاراتىغا قوشۇمچە روسسىيە، ئاۋستىرالىيە، گېرمانىيە، ئىسرائىل، تايلاند ۋە چىلىنىڭ ئالتە يەر سپۇتنىگى ئۇچۇرۇلدى.

* مۇتەخەسسىلەرنىڭ تەخمىنى بويىچە، ئون بەش ژىلدىن بېرى سوزۇلۇپ كېلىۋاتقان ئۇرۇش ۋە كېيىنكى ژىللاردىكى قۇرغاقچىلىق ئاقىۋىتىدىن سۇداندا موشۇ يازدا 300 ـ 350 مىڭغا يېقىن ئادەم ئاچارچىلىقتىن قازا بولۇشى مۇمكىن.

دېخان ئېگىلىكلىرىدە

ئىزدەنسەڭ يول تاپىسەن

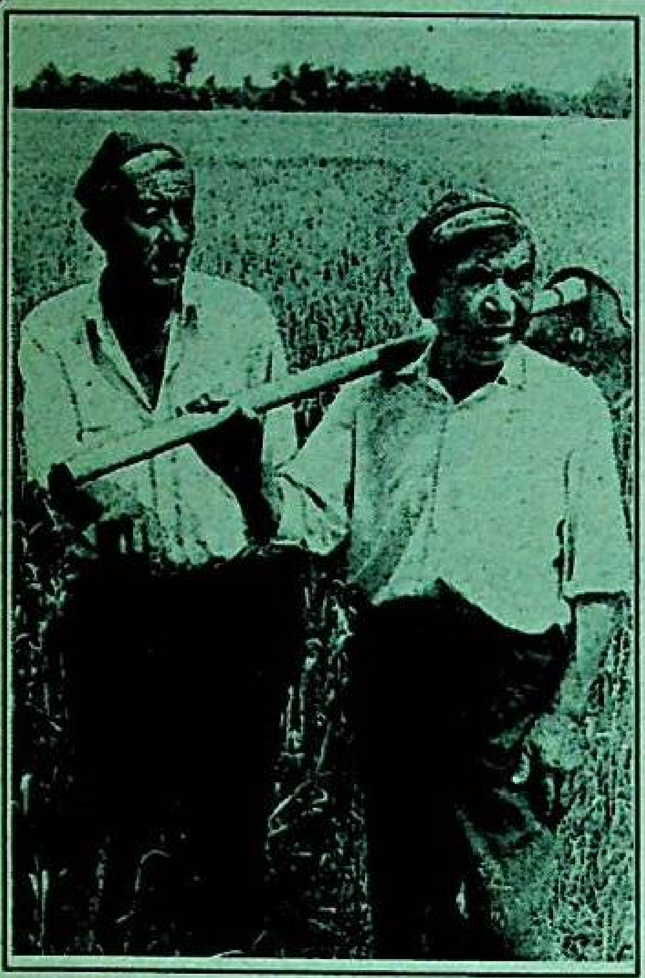

ئىشسىزلىقنىڭ، بولۇپمۇ، يېزا ئاھالىسىنى كاگگىرىتىپ قويغانلىقى بۈگۈن ھېچ كىم ئۈچۈن سىر ئەمەس. شۇلارنىڭ بىرى زىيلاۋىدىن ئاۋدىنوۋ ئىدى. ئۇ مەلۇم مۇددەت ئىشسىز ژۈرۈپ كەتتى. بۇ جەرياندا شۇغۇللىنىش ئۈچۈن تىرىكچىلىكنىڭ ھەر خىل ساھالىرىنى ئەقىل تارازىسىغا سېلىپ كوردى. ئاخىرى، ئاتا كەسپى ـ دېخانچىلىقنى تاللاپ ئالدى.

«يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس ...» دەيدۇ خەلقىمىز. بۇنى ياخشى بىلىدىغان، ژىگىت بېشى سۈپىتىدە چوڭ بىر يۇرتنى باشقۇرۇپ ژۈرگەن زىيلاۋىدىن بۇ ئىشتىمۇ تەشكىلاتچىلىق قابىلىيىتىنى نامايىش قىلدى. ئوچىغى ئۆزى ياشاۋاتقان موشۇ كراسنويى پولى يېزىسىدىكى ئىش تاپالماي ژۈرگەن زاماندىشلىرى، ئەمگەك بىلەن چېنىقىپ پىشقان تەجرىبىلىك دېخانلار سۇلتانباي بالتىيېۋ، ھېسامىدىن نىزامىدىنوۋ، مەخسۇتجان مۇختەروۋ، تۇرغانجان ئايۇپوۋلار بىلەن بۇ ھەقتە مەسلىھەتلەشتى. ئۇلار بۇ تەكلىپكە قوشۇلۇپ، يەر ئېلىپ، بىرلىشىپ ئىشلەشكە قارار قىلىشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئىشنىڭ ئېپى ـ جېپىنى بىلىدىغان ئىرسايىم مىرگېنوۋ دېگەن كىشىنى تېپىپ، ئۇنىڭغا: «بىز 18 ئادەم بىرلىشىپ «كالىنىن» نامىدىكى كولخوزدىن يەر ئېلىپ ئىشلىسەك دەۋاتىمىز، سىزنىڭ بۇ ئىشقا باشچىلىق قىلىپ بېرىشىڭىزنى لايىق تاپتۇق» دېيىشتى. ئۇ بۇ تەكلىپنى قوبۇل كورگەندىن كېيىن كولخوز رەھبەرلىكى بىلەن كېلىشىپ، يەر ئېلىشى توغرىلىق ھوججەتلەرنى رەسمىيلەشتۈرۈپ، 220 گېكتار يەر بىلەن مال فېرمىسىنى ئۇزاق مۇددەتكە ئىجارىگە ئالدى.

ئەندىكى گەپ بار ئىمكانىيەتتىن تولۇق پايدىلىنىپ، دېخان ـ چارۋىچىلىق ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئىدى. «ئاق بۇلاق» دېخان ئېگىلىكىنى قۇرغان ئى. مىرگېنوۋ ۋە ز. ئاۋدىنوۋلار ئۇرۇقلۇق مەسىلىسىنى ھەل قىلدى. يەرنى ۋاقتىدا ئۇسا قىلدى. 42 گېكتار يەرگە كۆزگى بۇغداي، 95 گېكتار يەرگە بېدە ئارىلاش ئارپا، 30 گېكتار يەرگە كومۇقوناق تېرىشتا قولىدا بار تېخنىكىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلاندى.

«ئاق بۇلاق» دېخان ئېگىلىكىنىڭ ئالدىكى پىلان، مەخسەتلىرى زور. ئۇ بولسىمۇ دېخانچىلىق ئىشلىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزگەن ئاشلىق ۋە مال ئۇرۇغىنى كوپەيتىپ تەييارلاش، فېرمىنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتىپ قوي، قارا مالنى كوپەيتىش، ئاشخانا قۇرۇپ ھەر خىل تائاملارنى تەييارلاپ سېتىپ، كىرىمنى كوپەيتىشتىن ئىبارەت. بۇ ئىشلارنى يولغا قويۇشتا مەبلەغ كېرەكلىكى ھەممىگە ئايان، ئەلۋەتتە. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار گېرمانىيەنىڭ ئالمۇتىدىكى مەلۇم فىرمىسى بىلەن 15 ژىللىق مۇددەتكە قەرىز ئېلىشقا كېلىشكەن.

ھازىر ئۇلار بۇ خەيرلىك ئىشنىڭ نەتىجىسىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا تىرىشىپ ئىشلەۋاتىدۇ.

ئا. قاسىمى.
تالغىر ناھىيەسى.

سۈرەتلەردە: 1. سۇچىلار (ئوڭدىن سولغا) ھېسامىدىن نىزامىدىنوۋ ۋە سۇلتانباي بالتىيېۋ. 2. مەخسۇتجان مۇختەروۋ، زىيلاۋىدىن ئاۋدىنوۋ ۋە تۇرغانجان ئايۇپوۋلار كۆزگى بۇغدايىنى كوزدىن كەچۈرمەكتە.
ر. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

بۈگۈنكى ھايات كورۈنۈشلىرى

«بىر بالاسى بولمىسا...»

بىز ھازىرغىچە ئىشلىمەستىن چىشلەيدىغانلارنىڭ بازارلاردا ئاخچا تاشلاپ قويۇپ ئۇنى «تېپىۋالغانلارنى» يالاڭغاچلاپ ژۈرگىنىدىن خەۋەردار ئىدۇق. يېقىندا بولسا، ئالمۇتىنىڭ رازۋىلكا قىسمىغا جايلاشقان ئۇرالسكىي بازارىدا غارايىپ بىر ۋاقىە سادىر بولدى. كىمدۇر بازار مەمۇرىيىتىنىڭ ئىدارىسىدىن ئۇنچە ژىراق بولمىغان يەردىكى ئەخلەت ساندۇغى قېشىغا تاماق ئېلىشقا مولچەرلەنگەن ئاغزى يوغان يېڭى تېرمۇسنى قالدۇرۇپ كېتىپتۇ. ئەتىگەندە بازارغا كەلگەن بىر قېرى رۇس كىشى تېرموسنى ئېلىپ كەتمەكچى بولۇپ قولىغا ئالىدۇ دە، ئاغزىنى ئاچىدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئىككى بومبا ـ گراناتنى كورۇپ ئەرۋايى ئۇچۇپ كېتىدۇ. كوپ ئوتمەي بۇ خەۋەر ئىچكى ئىشلار ئورۇنلىرىغا يېتىپ بارىدۇ...

بۇ نېمىنىڭ ئالامىتى؟ سوز بولۇۋاتقان شەخسىي بازار باشلىغى سانىيەم ئابدۇللايېۋاغا قىلىنغان تەھدىتمۇ ياكى تىجارەتچىلەرنى بۇ يەردىن بەزدۈرمەكچى بولۇۋاتقان رىقابەتچىلەرنىڭ ئىشىمۇ؟ بۇ يېقى بىزگە نامەلۇم. مەلۇم بولغىنى ـ كوچىدا ياتقان بىرەر باھالىق نەرسىگە دۈچ كېلىپ قالسىڭىز: «بىر بالاسى بولمىسا، چولىدە قويىرۇق نە قىلۇر» دېگەن ماقالنى ئەسلەگىدە، يولىڭىزنى داۋام قىلىۋېرىڭ. ساقلىق بولسا، بايلىق تېپىلىدۇ...

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

سۈپەتسىز سوۋۇندىن ساق بولۇڭ!

كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئاممۇبىي ئەخبارات ۋاسىتىلىرىدا جاي ـ جايلاردا سېتىلىۋاتقان ئوزۇق ـ تۈلۈك ۋە باشقىمۇ زىيانلىق مەھسۇلاتلارنىڭ كوپىيىپ كېتىپ بارغانلىغى توغرىلىق خەۋەرلەر مەتبۇئاتتا بېرىلمەكتە. مەسىلەن، شەھەرلىك سانىتارلىق ـ ئېپىدېمىيەلىك باشقارما خادىملىرىنىڭ تەكشۈرۈشى بويىچە بۇ كۈنلەردە شەھەر بازارلىرىدا سېتىلىۋاتقان چىمكەنت شەھىرىدە ئىشلەپ چىقىرىلغان كىر سوۋۇنلارنىڭ ئادەملەر سالامەتلىكىگە زىيانلىق ئېكەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىققان. دەلىللەپ ئېيتقاندا، تەكشۈرۈشكە ئېلىنغان بىر پارتىيە سوۋۇننىڭ 50 پروتسېنتى دولەت ستاندارتىغا توغرا كەلمەيدىغانلىغى لابوراتورىيەلىك تەكشۈرۈش بويىچە ئىسپاتلاندى.

سوۋۇننى سېتىشنى چەكلىگەن سانىتارلىق ـ ئېپىدېمىيە باشقارمىسىنىڭ خادىملىرى توۋارنى ئەكىلىپ تارىتقۇچىلارنى ئىزدىمەكتە. سوۋۇن شەھەردىكى «ئالاتاۋ»، «كەرىم»، «ژۇلدىز»، «سارىارقا»، «ئايىنا بۇلاق» بازارلىرىدا سېتىلغان.

تەبىئىي گاز باھاسى يەنە ئۆستى

ئەخبارات ۋاسىتىلىرىنىڭ خەۋەرلىرىدىن مەلۇم بولۇشىچە، ئەندى قازاقستانلىق ئىستېمالچىلار، جۈملىدىن، ئالمۇتىلىقلار بىر كۇبمېتر گازغا 4 تەڭگە 90 تىيىننىڭ ئورنىغا 1 ـ ئىيۇلدىن باشلاپ 6 تەڭگە 34 تىيىندىن تولەيدىغان بولىدۇ. ياز ئايلىرىدا تەبىئىي گاز باھاسىنىڭ مۇنداق قىممەتلەپ كېتىشى ئىستېمالچىلارغا ئانچە بىلىنمەس. تەبىئىي گاز بىلەن ئوينى ئىسسىتىدىغانلار ئۈچۈن بۇ ناھايىتى قىممەتكە توختىشى مۇمكىن. ئادەتتە بىر ئوينى ئىسسىتىشقا ئېيىغا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن مىڭ كۇبمېتر تەبىئىي گاز كېتىدۇ. بۇ پېنسىيونېرلارنى، تەمىناتى ئاچار، كوپ بالىلىق ئائىلىلەرنى ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالغا سېلىپ قويىدىغانلىقى سوزسىز. نە چارە؟!

يادىكار سابىتى.

ھاياتقا يوللانما ئالدى

يېقىندا ئالمۇتا شەھەرلىك مەمۇرىيەت ۋە شەھەرلىك بىلىم باشقارمىسىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن شەھەردىكى مەكتەپ تاماملىغۇچىلارغا ئىززەت تىلەكلەر ئېيتىلىپ، شاھادەتنامىلارنى تاپشۇرۇش تەنتەنىسى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭغا شەھەر ھاكىمى ۋ. خراپۇنوۋ، ئۇنىڭ بىرىنچى مۇئاۋىنى ق. بۇكېنوۋ، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى بىلىم، مەدەنىيەت، بىلىم كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئە. ئاخمېتوۋ ئىشتىراك قىلدى.

ئون سەككىز ئەلاچى ئوقۇغۇچىغا دەسلەپكى قېتىم بېرىلىۋاتقان «ئالتۇن بەلگۇ»نى شەھەر ھاكىمى تەنتەنىلىك تۈردە تاپشۇردى. ئومۇمەن ئېيىل مەكتەپنى تاماملىغان 11099 ژىگىت ـ قىزغا ھاياتقا يوللانما بېرىلگەن بولسا، ئۇلاردىن 413ى ئەلاچى شاھادەتنامىسى ۋە ئون سەككىزى «ئالتۇن بەلگۇ»گە ئېگە بولدى.

ياشلارنىڭ ئۆزلىرى تاللىغان كەسىپلەر بويىچە ئالىي ۋە مەخسۇس ئوتتۇرا بىلىم يۇرتلىرىغا كىرىپ ئوقۇشىغا ئاق يول!

يالقۇن سەمەدى.
ئالمۇتا شەھىرى.

ئىشكتىندىكى ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنى

دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىقنىڭ تەنتەنىسى

ئۆتكەن شەنبە كۈنى ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى ق. ئورىمبېتوۋنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئىشكتە شەھىرىدە ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنى ئوتكۈزۈلدى. شۇ ئەرسىنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى بۇ كۈنگە چوڭ تەييارلىقلار بىلەن كەلدى. ھەر بىر يېزا ئوز ئالدىغا ھاشامەتلىك ئوي باراكلىقلىرىنى بەرپا قىلىپ، مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى، ئورپ - ئادەت ئەنئەنىلىرىمىزنى ژۇقۇرى دەرىجىدە نامايىش قىلىشقا بار كۈچىنى سالدى. ئومۇملۇك، ئىتتىپاقلىق ۋە جۇشەنچە بىرلىكى موجۇت بولغاندىلا كوزلىگەن مەخسەتكە يېتىشكە بولىدىغانلىغىنى ئەمەلىي ئىش ھەرىكەتلەر بىلەن دەلىللىدى. ناھىيە دائىرىسىدە ئۇيۇشتۇرۇلغان دەسلەپكى مەدەنىيەت كۈنىدە ئۇيغۇر سەنئىتى، ئەدەبىياتى، تارىخىي ۋە مىللىي ئورپى - ئادەت ئەنئەنىلىرى كەڭ ئاممىنىڭ دىققىتىگە ھاۋالە قىلىندى.

بۇ چارە - تەدبىرلەر جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانىغا بىنائەن خەلىقلەر بىرلىكى ۋە مىللىي تارىخ ژىلى، دەپ ئاتالغان موشۇ ژىلنىڭ مەخسۇس پروگراممىسى ئاساسىدا ئوتتى. تۇۋەندە شۇ ھەقتە سوزلەمەكچىمىز.

ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنى جامائەتچىلىكنىڭ قاتنىشىشى بىلەن بولغان تەنتەنىلىك ژىغىندىن باشلاندى. ئۇنى ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىك مەسلىھەتنىڭ كاتىۋى ئە. تالغانباييېۋ قىسقىچە كىرىش سوز بىلەن ئاچتى. قازاقستان دولەت گىمنى ئورۇنلاندى. ئاندىن ناھىيە ھاكىمى ق. ئورىمبېتوۋ دوكلاد بىلەن سوزگە چىقتى. ئاتىق ئوز ئوتقىدا ناھىيە تارىخىغا ھەمىكلىك ئىختىسادىنى، مەدەنىيىتىنى رىۋاجلاندۇرۇشقا كۈچ - غەيرىتىنى سەرىپ قىلغان ئەزىمەتلەر، بۇكۈندىكى كۈندە ئەستائىدىل ئەمگەك قىلىۋاتقان ئىشچى - خىزمەتچىلەر، شۇنداقلا ناھىيەدىن يېتىلىپ چىققان مۇنەۋۋەر ئوغلانلىرىمىزنى پەخىرلىنىش بىلەن تىلغا ئېلىپ، بۈگۈنكى ئىجتىمائىي - مەدەنىي ساھالارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشتىكى چارە - تەدبىرلەرگە تەپسىلىي توختالدى.

نۇۋەتتە تەبرىك سوز بىلەن رېكونالىلىق ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى ق.غوجامبەردىيېۋ، ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىك كۈرد مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئا. نادىروۋ، جۇمھۇرىيەتلىك تۈرك مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى ر. ئارگىلوۋ، خەلىق بىرلىكى ۋە مىللىي تارىخ ژىلىنى ئوتكۈزۈش بويىچە قۇرۇلغان دولەت كومىسسىيەسىنىڭ ئەزاسى، جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ، ئاكادېمىك م. ئابدۇراخمانوۋ، رېكونالىلىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى پ. ھاسانوۋ، ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى ت. ئىلىيېۋ، ئۇيغۇر ناھىيەلىك ئاياللار كېڭەشىنىڭ رەئىسى س. ئەخمەتوۋا، قورام يېزىسىنىڭ تۇرغۇنى ئو. جاماخۇنوۋا ۋە باشقىلار سوزگە چىقىپ، مەراسىم تەشەببۇسكارلىرىغا، ناھىيە تۇرغۇنلىرىغا ئىللىق تىلەكلىرىنى ئىزھار قىلىشتى. ناھىيە دائىرىسىدە دەسلەپكى قېتىم ئوتتۇ-

ۋاقتان بۇ باشلانما مىللەتلەر بىرلىكى ھەم دوستلۇغىنىڭ يەنە بىر تومۇرى بولغۇسى. بۇ ئوتكۈنچى دەۋىردە بىزگە پەقەت دوستلۇق ۋە ئوز ئارا رازىمەنلىك ھاجەت. ئەينە شۇ چاغدىلا بىز كوزلىگەن مەخسىتىمىزگە سوزسىز يېتىمىز. كوپچىلىك ئاتىقلار سوزلىرىنىڭ ئاساسى مەزمۇنى ئەينە شۇ پىكىرلەردىن ئىبارەت بولدى.

مەدەنىيەت ئويى ئالدىدىكى مەيدان بايرەملەرگە خاس بېزەلگەن. ئۇيغۇرچە، قازاقچە يېزىلغان شىئارلار بىلەن بىللە، ناھىيەدىن يېتىلىپ چىققان مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرىمىز ئا. روزىباقىيېۋ، ئى. تايىروۋ، مەشھۇر كومپوزىتور ق. غوجامياروۋ، ياغوچى - شائىرلىرىمىز ئى. ساتتاروۋ، م. روزىيېۋ، م. مەمەتياروۋ، ھ. ئابدۇللىن ۋە باشقىلارنىڭ رەسىملىرى دىققەتنى بىردىن جەلىپ قىلىدۇ. بۇ يەردە خەلقىمىزنىڭ ئوتمۇش ھاياتىنى، ئەمەلىي سەنئىتىنى ئەكس ئەتتۇرىدىغان خەلىق ماھىرلىرىنىڭ ياسىغان ئەسەرى - ئەتىقلىرى، مىللىي قاچا - قومۇچلىرى، ئوي - جابدۇقلىرى كورگەزمىسى ئۇيۇشتۇرۇلۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئايرىملىرىنى، بولۇپمۇ ئالاھىدە مىللىيلىكى بىلەن پەرىقلىنىدىغانلىغىنى تەۋرەنمەستىن، ھاياجانلانماستىن كورۇش مۇمكىن ئەمەس.

ئاباي كوچىسىنىڭ بويىغا چىرايلىق ھەم ئىدىتلىق قىلىپ ياسالغان بۇكلۇكلەرگە تويۇلغان جوزىلار ناھىيە تۇرغۇنلىرى تەرىپىدىن تەييارلانغان مىللىي تائاملارغا، ھەر خىل نازۇ - نېمەتلەرگە تولۇپ تاشقان. ئۇلارنى تەييارلاپ، دەستىخاننى بېزىگەن خانىم - قىزلار سىزگە ئىللىق باقىدۇ. ئوي شەكلىدە ياسالغان پىشايۋانلاردا ئولتۇرغان موتىۋەرلەرنىڭ، نۇرانىي ئانىلارنىڭ، قىزغىن ئۇسسۇلغا چۈشكەن قىز - چوكانلار ۋە ژىگىتلەرنىڭ كەيپىياتى ئۇستۇن. بۇكلۇكلەرنى چوگلەپ بىر - بىرىنى قوغلىشىپ ژۇرگەن گودەكلىرىمىزنىڭ چېھرىلىرىدە خۇش تەبەسسۇم.

ھەر بىر يېزىدىن كەلگەن سەنئەت ھەۋەسكارلىرى تەرىپىدىن نامايىش قىلىنىۋاتقان كونسېرت پروگراممىلىرى دىللارنى تەۋرىتىپ ھوزۇرىبېغىشلىسا، شائىر جەمشىت روزاخۇنوۋنىڭ تەبرىك سوزى، ۋەتەن ھەم ئۇنىڭ تەغدىرىگە بېغىشلانغان شېئىرى كوپچىلىكنى ھاياجانغا بولدى. ئەندى 3 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى قارىتۇرۇقلۇق ئالىمجان ئابدۇللايېۋنىڭ ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئېيتقان يېقىملىق ھەم مۇڭلۇق ناخشىلىرىغا پەرۋاسىز قاراپ تۇرغان بىرمۇ كىشى بولمىدى دېسەك مۇبالىغە بولماس.

ھەر يېزا ئورۇنلاشقان تەۋەلەرنى ئارىلاپ چىققىنىمىزدا، ئۇلارنىڭ دەستىخىنىنىڭ بىرىدىن - بىرى باي ۋە تورلۇك - تورلۇك راسلانغانلىغىنىڭ گۇۋاچىسى بولدۇق. ئومۇمەن ناھىيە تۇرغۇنلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنىنىڭ كوكۇلدىكىدەك ئوتۇشكە ئوز ئۇلۇشلىرىنى قوشقانلىغىنى ئالاھىدە تەكىتلەشكە ئەرزىيدۇ. قارىتۇرۇق، تاشتىقارا، مالىۋاي، ئاۋات، يېڭىشەر، بايسېيىت، قورام، تەشكەنساز يېزىلىرىنىڭ تۇرغۇنلىرى دەستىخانلىرىنى بېزەشكە ئالاھىدە ئېتىۋار بەرگەنلىكى كورۇنۇپ تۇرىدۇ. دوستلۇق، راھەت، قىزىل شەرىق، باياندىاي، قىبلاستوۋكا يېزىلىرىمۇ ئۇلاردىن قېلىشمايدۇ. بۇ يېزىلار پەقەت لەززەتلىك تائاملارنىلا تەييارلاش بىلەن چەكلىنىپ قالماستىن، مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزنىمۇ نامايىش قىلدى.

تەنتەنە داۋامىدا بىرنەچچە كىشىدىن تەركىپ تاپقان مەخسۇس ھەيئەتنىڭ قارارىغا بىنائەن، ناخشىدا، ئۇسسۇلدا، ئۇيغۇر تائاملىرىنى تەييارلاشتا ۋە باشقىمۇ ئىشلاردا ئوزىنى كورسەتكىنى، مەزكۇر مەراسىمنى ئوزدەرىجىسىدە ئوتكۈزۈشكە ئاكتىۋ قاتناشقىنى ئۈچۈن قارىتۇرۇق (بىرىنچى)، مالىۋاي، تەشكەنساز (ئىككىنچى)، چېلەك، ئاۋات، قىبلاستوۋكا (ئۈچىنچى) ئورۇنلارنى ئېگەللىدى ۋە ماددىي سوغىلار بىلەن تەغدىرلەندى.

قىسقىسى، مەدەنىيەت كۈنى ھەر كىمنىڭ يادىدا خېلىغىچە ساقلىنىدىغان دەرىجىدە تەسىرلىك ھەم كوكۇللۇك ئوتتى. ئەينى ۋاقىتتا بۇ ھالەت خەلقىمىز بىر ياقىدىن باش چىقارسا، تېخىمۇ چوڭ ئىشلارنى قىلىش مۇمكىنلىكىنى ئەمەلدە ئىسپاتلاپ بەردى.

شەمشىدىن ئايۇپوۋ.

سۇرەتلەردە: ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنىدىن كورۇنۇشلەر.

ئۈچقۇن قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۇرەتلەر.

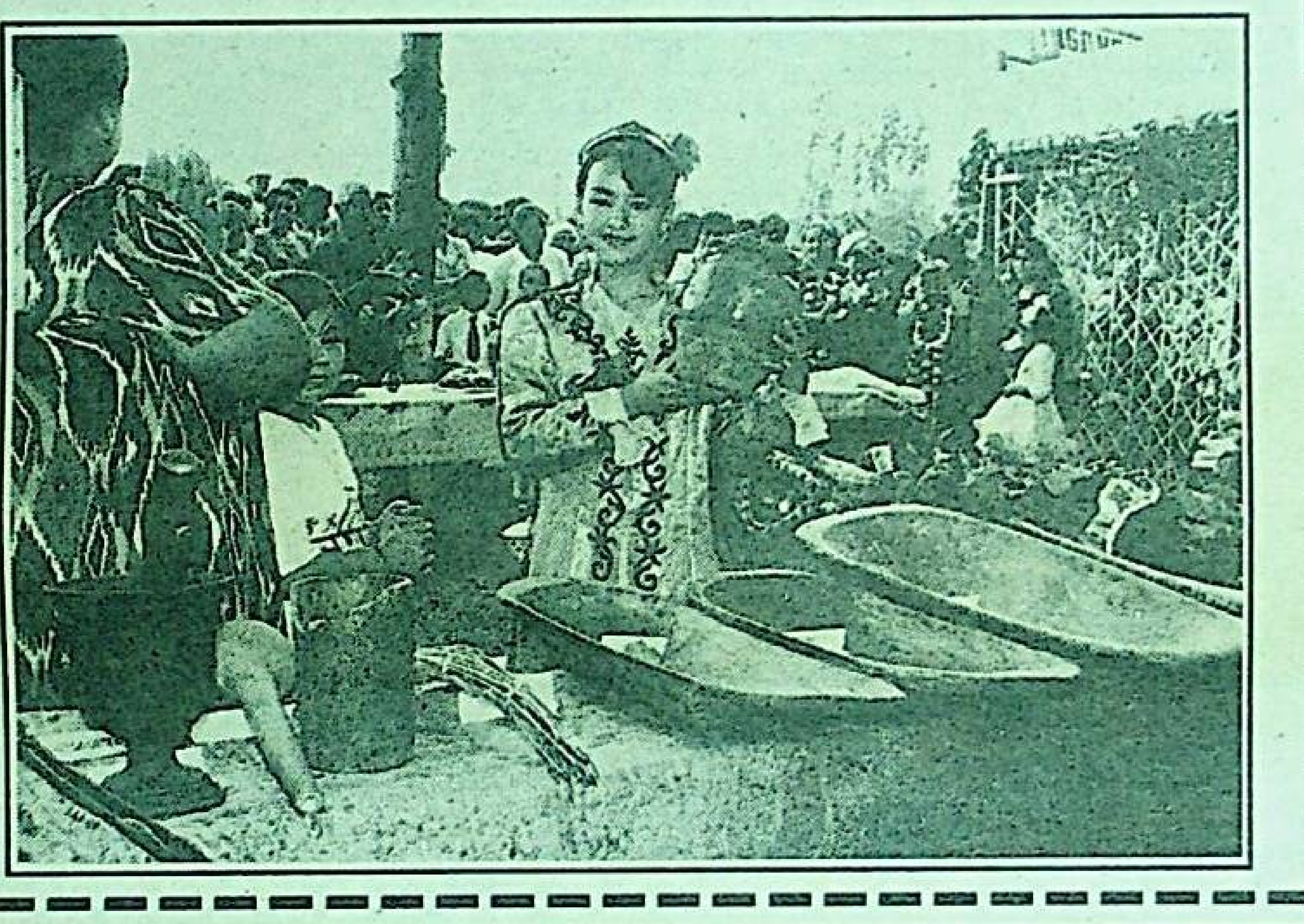

28 - ئىيۇن - مەتبۇئات خادىملىرى بايرىمى

تۇنۇگۈنكى شاگىرت - بۈگۈنكى ئۇستاز

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ ئۇزلۇكسىز چىقىپ كېلىۋاتقانلىغىغا بىر ژىلدىن كېيىن 30 ژىل بولىدۇ. بۇ جەرياندا گېزىتىمىزدە تۇرغۇزۇلغان ئوزگىرىشلەر بولدى. ئىلگىرى ئەرەپ گرافىكىغا ئىختىساشتۇرۇلغان مەخسۇس ھەرىپ تېرىش ماشىنىلىرى بولمىغانلىغى ئۈچۈن بىر - ئىككى ژىل قولدا يېزىپ، چىقىرىپ ژۈردۇق. كېيىنرەك لېنىنگراد پولىگرافىيە زاۋۇدىغا بۇيرۇتما قىلىش ئارقىلىق لىنوتىپ ماشىنىلار كەلتۈرۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىشلىرىمىز بىر ئاز ژۈرۈشكەن بىلەن يەنە قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلدۇق. چۈنكى، ئۇ ماشىنىلاردا ئىشلەيدىغان كادىرلار يوق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئوز گېزىتىنى ياخشى كورىدىغان، ۋاقىت بىلەن ھېساپلاشمايدىغان ۋەتەنپەرۋەر «پىدائىيلار» كېلىپ ئىشلەشكە باشلىدى. ئەينە شۇنداق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، شۇ ۋاقىتلاردا ئىشلىگەن لىنوتىپىستلاردىن زۇبەيدە مىرئالىموۋا، سېيىتجان ئارمولايېۋ، راھىدە خابىروۋا، ئابدۇمېجىت ھەمرايېۋ، لىنا ئاسىموۋا، پەرىسا قۇتلۇقوۋا، ئايگۈل ئورازاخۇنلارىۋا، ئابدۇراتوۋ ۋە باشقىلارنىڭ نامىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. ئۇلار شۇ ۋاقىتلاردا ۋاقىت بىلەن ھېساپلاشماي، كېچە - كۈندۈز گېزىت چىقىرىش ئۈچۈن پىداكارانە ئەمگەك قىلغان ئەجايىپ ئىنسانلاردۇر. بولۇپمۇ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تا ھازىرغىچە ئىشلەپ كېلىۋاتقان ئابدۇمېجىت ھەمرايېۋنىڭ ژىگىرمە ژىلدىن ئوشۇق پىداكارانە ئەمگىكىنى ژۇقۇرى باھالىماي بولمايدۇ.

ئابدۇمېجىت تۇرغان ئوغلى 1952 - ژىلى ئىلىدا شەھىرىدە توغۇلۇپ، ئون ياشقا كىرگەندە ئائىلىسى بىلەن قازاقستانغا كوچۈپ چىقىدۇ. 1973 - ژىلى ئارمىيە سەپىدىكى بورچىنى ئادا قىلغاچ، كومسومول يوللانمىسى ئارقىلىق كراسنويارسكى شەھىرىگە بارىدۇ. ئۇ يەردە مېلىتسىيە ساھاسىدا 2 ژىل ئىشلەپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن دەررۇ مەزكۇر باسمىخانىغا ئىشقا كىرىدۇ.

- مەن كراسنويارسكى شەھىرىدە ئىشلەپ ژۈرگىنىمدە، - دەيدۇ ئابدۇمېجىت ھەمرايېۋ، - داۋاملىق «كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتىنى ئېلىپ ئوقۇپ تۇراتتىم. بىر نەچچە قېتىم ئۇنىڭدا ئەرەپ گرافىكىنى بىلىدىغان كىشىلەرنى ئىشقا تەكلىپ قىلغان ئېلاننى كورۇپ قالدىم. ئوزەم بۇ ئىشقا تولىمۇ قىزىققان ئىدىم. چۈنكى مەن ئىلىدا ئەرەپ گرافىكى بويىچە تورتىنچى سىنىپقىچە ئوقۇغان. ئارىلىقتا بىر ژىل ئوتكەندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ، شۇ ئىشقا يولۇقسام، ئورۇنمۇ بار ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئىشقا ئورۇنلاشتىم.

ھەقىقەتەنمۇ شۇ ۋاقىتلاردا لىنوتىپ ماشىنىلىرىدا ئىشلەيدىغان ئادەملەرگە ئاھايىتى مۇھتاج ئىدۇق. (مەزكۇر قۇرلارنىڭ ئاپتورى شۇ ژىللىرى باسمىخانىدا گېزىتىنىڭ بېتىنى ياسىغۇچى بولۇپ ئىشلەتتى) چۈنكى شۇ ۋاقىتتا ئەرەپ گرافىكى بويىچە يەنە ئىككى گېزىت «بىزنىڭ ۋەتەن» ۋە «بىزنىڭ ۋتان» (قازاق تىلىدا) چىقاتتى. دەسلەپ «يېڭى ھايات» گېزىتىنى ئاران چىقىرىپ كېلىۋاتقاندا بۇ گېزىتلارنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئىشلىرىمىز تېخىمۇ قىيىنلاشتى. بىزگە ئىككى لىنوتىپ ماشىنىسى بولۇپ بېرىلگەن بىلەن ئۇنىڭغا ھەرىپ يېتىشمەتتى. ئىلگىرى ئېلىپ كېلىنگەن ماترىسلار (ھەرىپلەر) كونىراپ، پۈتكەن ئىدى. ھەرىپلەر يېتىشمەي، ئوخشايدىغان باشقا ھەرىپلەرنى قول بىلەن سېلىشقا توغرا كەلدى. ئۇنى بەت ياسىغۇچە مەخسۇس بىگىزلار بىلەن قىرىپ، ئورنىغا كەلتۈرەتتۇق. ئىش ئېغىرلاشقاندىن كېيىن لىنوتىپىستلار توختىماي ئىشنى تاشلاپ كېتىپ قالغانلارمۇ بولغان. ئابدۇمېجىت باش بولغاندىن كېيىن تېخنىكىنى دەررۇ ئېگەللەپ، تېز ياردەم بېرىشكە باشلىدى. ئەينە شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ ئۇنىڭ ئىشلاۋاتقىنىغا ژىگىرمە بىر ژىل بوپتۇ. ھازىر ئۇ مەزكۇر باسمىخانىنىڭ ھورمەتلىك ئادىمى. ئۇنىڭ سۇرىتى باسمىخانىدىكى ئالتۇن قوللۇق ئۇستىلار قاتارىغا ئېسىلغان. ئۇ ھازىر قولىدىن ھەممە ئىش كېلىدىغان مەتبەئە خادىمى. گېزىتىمىز 1986 - ژىلدىن باشلاپ كومپيۇتېرغا كوچتى. بۇنىڭدىمۇ ئابدۇمېجىت ھەمرايېۋنىڭ رولى چوڭ. چۈنكى ئوزەكلارغا مەلۇم ئەرەپ گرافىكى بويىچە ئەرەپ ئەللىرى ۋە شىنجاڭدىن باشقا ھەممە يەردە پروگراممىا يوق. ئەرەپ ئەللىرىدىكى پروگراممىلارىمىزنىڭ ئۇيغۇر تىلىغا چۈشمەيدۇ. شىنجاڭدىن ئېلىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن باسمىخانا مەمۇرىيىتى ئۇيغۇرچە، قازاقچە ئەرەپ گرافىكىنىڭ شەكلىنى موسكۋادىكى مەخسۇس كومپيۇتېر پروگراممىلىرىنى ياسايدىغان زاۋۇدقا بۇيرۇتمابېرىدۇ. ئەينە شۇ ۋاقىتتا ئابدۇمېجىت ھەمرايېۋنى بىر پروگراممىست بىلەن قوشۇپ موسكۋاغا ئەۋەتىدۇ. ئۇ بۇ تېخنىكىنىمۇ تېزلا ئوزلەشتۈرىۋالدۇ.

ئابدۇمېجىت ھەمرايېۋ پەقەت ئۇيغۇرچە «يېڭى ھايات» گېزىتىدىلا ئىشلەپ قالماي، قازاقچە ئەرەپ گرافىكى بىلەن چىقىدىغان «شالقار» گېزىتىدىمۇ تېخنىكىلىق رېداكتور ۋەزىپىسىنى ئاتقۇرۇپ كەلمەكتە. ئۇ ئوزىنىڭ تىرىشچانلىغى، تۇيەيلى، بەت ياساش، ھەرىپ تېرىش ۋە باشقىمۇ مەتبەئەچىلىكتىكى بارلىق كەسىپلەرنى مۇكەممەل ئوزلەشتۈرۈپ، باسمىخانا بويىچە «ئالتۇن قوللۇق ئۇستا» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېگە. ئۇنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن قىلغان پىداكارانە ئەمگىكىنىڭ بەدىلىگە باسمىخانا مەمۇرىيىتىمۇ ئۇنىڭغا بارلىق شارائىتلارنى يارىتىپ بەردى. شەھەر مەركىزىدىن تورت ئېغىز ھەممە شارائىتلىرى بار ئوي بەردى. ھەر ژىلى ساناتورىيە ۋە دەم ئېلىش ئويلىرىگە ھەقسىز يوللانمىلارنى بېرىپ تۇرىدۇ.

ئىلگىرى گېزىت چىقىرىش ئۈچۈن كېچىلەپ ژۈرگەن بولساق، ھازىر كومپيۇتېر ياردىمى بىلەن ئادەتتىكى سەككىز سائات ئىچىدە سەككىز بەتنى ياساپ بولالايدۇ. «يېڭى ھايات» گېزىتىدىن باشقا قازاق تىلىدا چىقىۋاتقان «شالقار» گېزىتىمۇ ئىلھامىيە ئازىموۋا ۋە تاھىر ھاپىزوۋلارنىڭ ياردىمىدە گېزىتخانلىرى بىلەن ئوز كورۇشۇۋاتىدۇ.

پەيزۇللا ئەخمەتوۋ.

سۇرەتتە: ئابدۇمېجىت ھەمرايېۋ ئىش ئۈستىدە.

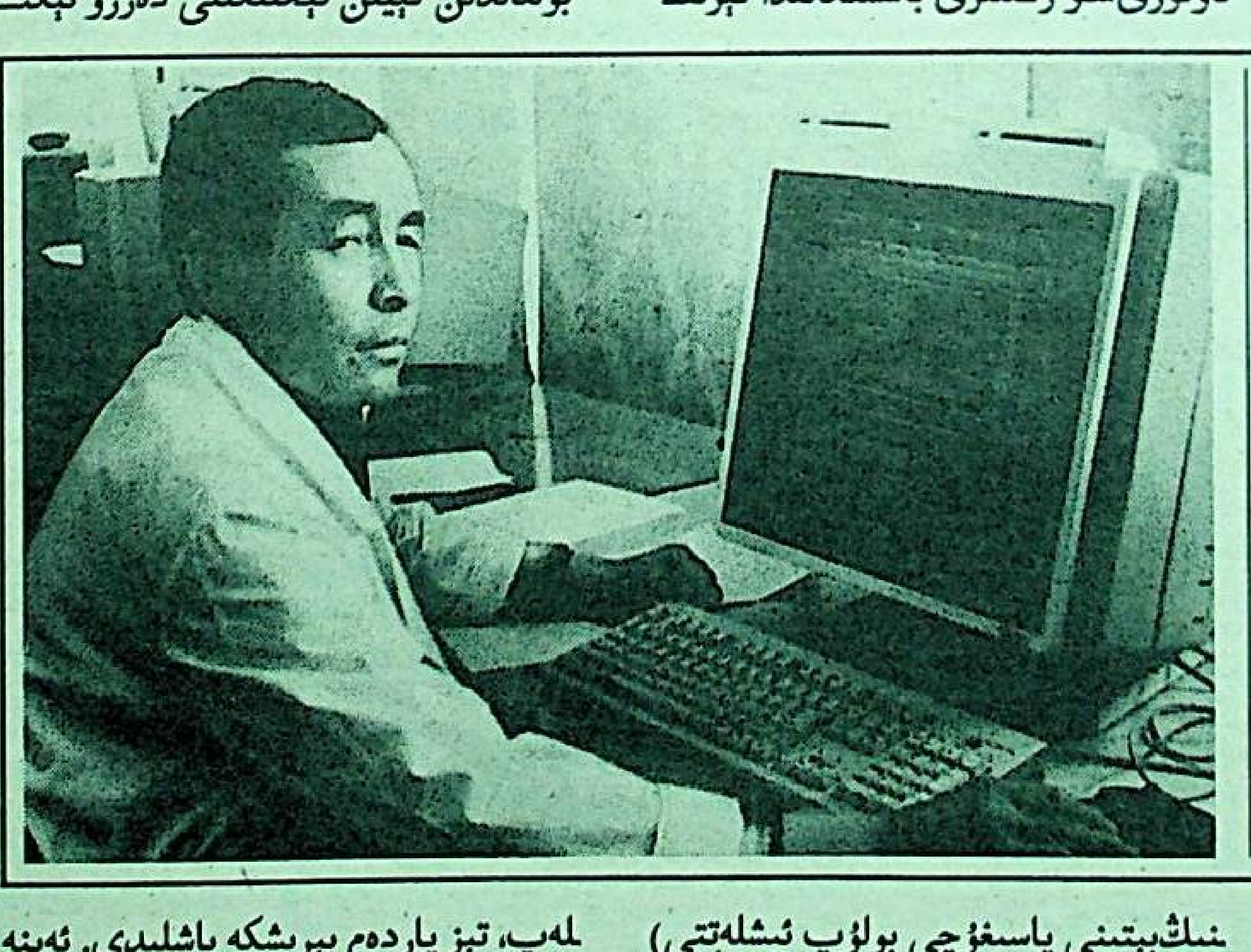

ئەختەم ئۆمەر

ئۇلۇغۋاتقان ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى

«ئاچىنىڭ كوزى ئاشتا، تازىنىڭ كوزى چاچتا» دەپ، ئادەم بىدە نېمە كام بولسا، شۇنىڭ كېيىنى تولا قىلغاندەك، بىز خەقتە ۋەتەن ھەققىدە شارلاشقان دەبدەبىلىك ئۇلۇغ قۇرۇق كەپلەر سامان ئەرقى، ھازىرغىچە ئېيتىلىۋاتقان سان ـ ساناقسىز ئىچلەدىي ۋە شائىقۇت ئاخشىلىرىمىزدا، ۋەتەن ئۈچۈن جېنىم پىدا دەيدىغان يالغان قەسەم تولا چاينالغانلىقتىن بۇ مۇقەددەس سوز. مۇ لاۋزىلىشىپ، تېتىماس بولۇپ كەتكەن. ئىش يۈزىدە بولسا، ئەسكى چاپان، پۇچۇق تامدا ياشاپ كونگەن سېسىق جېنىمىز، ئۆزىمىزگە بەكمۇ تاتلىق. شۇڭا ۋەتەنگە جان پىدا قىلىشقۇ بۇياقتا تۇرسۇن، ۋەتەن، مىللەتنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك چوڭ ئىش بولغان ماتارىيقا پۇل ئىئانە قىلىشقا توغرا كەلسە، بىزدىن

بارام قىلىپ كېلىۋاتقان ئۇيلار

ئىككى جامائەتنىڭ بىرسىگە تاللاپ قاتناشمىغان ئادەم چوقۇمكى جەمىيەتتە قاتارغا ئۆتمەيدۇ. موشۇ كۆزلەردە بىز خەقنىڭ سورۇنلىرىدا، ھاراق جامائىتى ئۆزلىرىنىڭ ئىچكەن ھاراقلىرى، ئىچىپ قىيلىنلىشىۋىلىپ، قىز ـ ئاياللار بىلەن ئوينىغان تانسىلىرى، مەسلىكتە قىلغان بۇزۇقچىلىقلىرى ھەققىدە لاۋزىلىق بىلەن ماختىنىپ سوزلەشسە، مەسچىت جامائىتى ئۆزلىرىنىڭ قىلغان ئىبادەتلىرىدىن ماختىنىپ، دىن ھەم قىشىندىن چىققان ھاراقكەشلەر، بۇزۇق زىناخورلار ئۈستىدە دادلاپ قاخشاش بىلەن ئۆتۈۋاتىدۇ. ئادەملىرىمىزگە قىلىدىغان باشقا ئىش، كەپ، غەم يوقمىغاندەكمۇ. موشۇ ئىشلارنىلا سوزلىشىدۇ. بولۇپمۇ ھاراقكەشلىك ئاپىتى شەھەرلەردىنمۇ كورە، يېزىلاردا ئادەمنى چوچۇتكىدەك دەرىجىدە ئۇۋج ئېلىۋاتىدۇ.

دوستلۇق، ھارام نىيەتتىن بازار تاپقان پۈرسەتپەرەسلىك! بۇ خىل پۈرسەتپەرەسلىك ۋە ئاتالمىش دوستلۇق يۈتكۈل جەمىيەت خاراكتېرلىك جامائەت ئەخلاقى شەكلىگە ئورۇلەپ ۋە يامراپ، ۋۇقۇرىدىن تۆۋەنگىچە ئەمەلدار، بايلارنىڭ ئەتراپىدا قۇلچىلىق ـ يالاقچىلىق بىلەن ياشاش ئادىتى بۇ ئەركەك مىللىتىمىز ئەزالىرىنىڭ خاراكتېرىدە خوشامەتچىلىك ـ غالچىلىق خاراكتېرىنى يېتىلدۈرۈپ، ئادەمىيلىك قەدىر ـ قىممىتىنى بارغانسېرى پەسلىتىپ بارماقتا.

مىجەزدىكى سۇيۇقلۇقتىن ئىككى مىسال

بىزدە كوپىنچە ئەركەكلەرنىڭ مىجەزى سۇيۇق كېلىدۇ. ھەر قانداق تەمكىن، سالاپەتلىك ئەرمۇ سەل قاملاشقان ئا-

سىلىش، مەلۇم بىر مەنىسىگە ئېرىشىشتەك ئادەتتىكى ئىشلارنى ئومۇرلۇك غايىسى بىلىپ، شۇ يولدىلا كويۇپ ـ پىشىپ ئۆتىدىغانلىقى سەۋەبلىك كوپ ھاللاردا تىلىگىنىمۇ ئاسانلا ئېرىشىدۇ. بۇ خۇددى ئېشەكنىڭ ئويلايدىغىنى بېدە، كالىنىڭ ھەلەپ بولغىنىغا ئوخشاشلا بىر كەپ. بىر ئورسۇنىڭ ئېيتى: «پۇل تېپىپ باي بولسام، مەھەللىمىزنىڭ كوچىسىنى ئاسفالتلاپ ياساپ، ئەھلى جامائەتكە كاتتا مونچا سالدۇرۇپ بەرسەم، ئېتىزلارنى پۈركۈپ سۇغىرىدىغان ئىلسام، مۇنچە ئوقۇغۇچىنى تەرەققىي تاپقان دولەتلەرگە ئوقۇشقا چىقىرىپ، ھازىرقى زاماندىكى ئەڭ ئىلغار پەن ـ تېخنىكا بىلىملىرىنى ئۆگەتسەم، يۇرتۇمغا مۇنداق بىر كاتتا زاۋۇت قۇرسام، ئۇنىڭغا يۇرتداشلىرىمدىن مۇنچىلىك ئادەم ئىشقا ئورۇنلاشسا، يۇرتىمۇ خەلقىمۇ ساڭائەتلەشسە، ئاڭ تەرەققىي قىلاتتى» دەيدىغان غايىلىك پارالېللىرىنى ئاڭلاپ باقمىدۇق. ئەكسىچە، ئادەملىرىمىز ناھايىتى بىر ئىككى ـ

ئۆزىمىزنى ئېتىراپ قىلايلى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى كورنەكلىك ياش يازغۇچى ۋە ژۇرنالىست ئەختەم ئومەر ئۆزىنىڭ كەشىنى چوڭقۇر ئويلاندۇرىدىغان، سالماقلىق ۋە قىزىقارلىق ئەسەرلىرى بىلەن گېزىتخانلىرىمىزغا ياخشى تونۇش. ئوتكەن ژىلى گېزىتىمىزدا ئۇنىڭ «ژىراق قىرلاردىن ئانا يەرگە سالام» ماۋزۇلۇق كولەملىك ماقالىسى ئېلان قىلىنغان ئىدى. شۇندىن كېيىن بۇ توغرىلىق كوپلىگەن گېزىتخانلار: «ئەختەم ئومەرنىڭ شۇ كەبى ئەسەرلىرىنى يەنىمۇ ئوقۇغىمىز كېلىدۇ...» دېگەن ئىجابىي ئىنكاسلار بىلەن خەتلەرنى يېزىپ تەھرىراتىمىزغا ئەۋەتكەن ئىدى. گېزىتخانلىرىمىز تەلەپلىرىگە بىنائەن تۆۋەندە ئۇنىڭ «ئۆزىمىزنى ئېتىراپ قىلايلى» پۇبلىسىستىكىلىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدۇق.

ئىككى ـ ئۈن تال پۇچۇق بارماق چىقمىغى بەسى مۇشكۇل. ئۇنداق چاغلاردا بىر ئېيتىلىق ئوتكىشىدىن ئىلىك ئوتۇپ، قولىمىز بىلەن يانچۇغىمىزنىڭ ئارىسىدا ئالتە ئايلىق يول پەيدا بولىدۇ.

زامانىمىزدا ئەل ئىچىدە تارقالغان ئىبرەتلىك پارىكلاردىن بىلىشىمىزچە، شىنجاڭ ... [illegible]

يالنى كورگەن ھامان قىلىۋاتقان ئىشنى ئۇنتۇپ ئەقلىنى يوقاتقان ھالدا ئۆزىنى ئالدۇرۇپ قويىدۇ. قولىدىكى ئىش بىر ئادەمنىڭ ھاياتىغا ـ تەغدىرىگە مۇناسىۋەتلىك بولسىمۇ ئۇنى ئۇنتۇيدۇ. شۇڭا، مىللىتىمىزنىڭ ئەقلىنى موشۇ سۇيۇق مىجەزلىك بىسىپ كېتىپ، تارىختا تالاي ئېچىنىشلىق پاجىئەلەر يۈز بەرگەن.

كوپ ساندىكى ئادەملىرىمىز بىرەر ئىشنىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ بولغىچە باش ـ ئاخىرىنى ئەقىل ۋە سەۋرچانلىق بىلەن ئويلاپ، قەدەمنى قانداق ئېلىش، ئاخىرىنى قانداق تاماملاشنى دىتلاپ باقمايلا ئىش باشلاپ قويىدۇ. نەتىجىدە پىلانسىز، ئالدىراپ باشلانغان ئىش قىلار ـ قىلماي كوڭۇلدىكىدەك بولمىساياكى سەل ـ پەل چىپىكە تارتقۇدەك بولسىلا خۇددى چوغ ـ ئوتنى تارتىۋەتكەن قازاندەك ۋاراقلاپ قايناپ تۇرغان قىزغىنلىقى بىردىنلا بېسىلىپ سوۋۇپ يالتىيىۋالىدۇ. شۇ چاغدا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ: توختا، مەغلۇبىيەتنىڭ سەۋەبى زادى نەدە؟ باشقىچە ئۇسۇلدا قىلىپ باقاي، ئالدىنقى قېتىم قاملاشمىغان بولسا، ئەندى قاملىشىپ قالار دېمەي يېنىۋالىدۇ. مانا بۇ، بىزنى سالقىن قانلىق، ئەقىل ـ پاراسەت، تەمكىنلىكتىن مەھرۇم قىلىۋاتقان ئىللەت ـ ئاسان قىزىپ، تېز سوۋۇيدىغان روھىي ئاجىزلىقىمىز. مەنۋىي پۇچەكلىكىمىزدىن كىچىكىنە بىر مىسالدۇر، خالاس.

ھەسەتنىڭ ئەتۇر تۇتۇشى

بىزدەك ھەسەت ئوتى تېز تۇتۇشىدىغان خەق بۇ دۇنيادا كام تېپىلىدۇ. ئادەملىرىمىز شۇ ھەسەتنىمۇ قاملاشتۇرۇپ قىلالماي ئاسانلا چاندۇرىدۇ.

ئالايلۇق، خوتۇنلاردىن بىرەرسى يېڭى كىيىم كىيگىدەك بولسا، ئالتىسىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىدۇ، ئوچىمىي تارتىدۇ، ئىككىسى ئوكۇپ ـ تاتىرىپ تۇرۇپ مۇبارەك لەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايال قورۇنۇپ، يېڭى كىيىم كىيگەنگە تويىدۇ. بۇنداق ئىچى تارلىق، چىدىماسلىق، يېزا ـ سەھرالاردىكى ئەر ـ ئاياللار ئىچىدە تېخىمۇ رەزىل تۈس ئالغان بولۇپ، يېڭى كىيىمگە قەستەن ماي، پاتقاق چېچىۋېتىش، ھەتتا ئېيىنى تېپىپ شۇ كىيىمنى پىچاق ـ بىرتىۋادالىلىۋېتىش، تاماكىدا كويدۇرۇپ توشۇك ئېچىپ قويۇش، سۇمبۇل چاچ ئاياللارنىڭ چېچىنى تۇيدۇرماي كېسىۋېتىشتەك دۇشمەنلىكلەر دايىم يۈز بېرىپ تۇرىدۇ.

ئەرلەر ئىچىدىكى ھەسەتخورلۇقمۇ ھەرگىز ئاياللارنىڭكىدىن قېلىشمايدۇ. تەڭ دېمەتلىكلەر، ھەتتا دوستلىشىپ ئوتكەنلەر ئارىسىدا بىرەرسىنىڭ بىرەر ئىشى سەل ـ پەل ئوڭغا تارتىپ، ژۈرىشىپ قالغىدەك بولسا، تۇرۇپلا، ئەل ـ ئاغىنىلەر دەسلەپتە ئۇنى كەپتە چېقىپ كامسىتىش، چاقچاققا يولەپ تىللاپ، دەردىنى چىقىرىش، ئۆزلىرىچە ئوچ بولۇپ قىلىپ ئاستىرتتىن قەست قىلىش، چىقىش يولىغا توزاق قۇرۇش، سورۇندا ھاراققا زورلاپ، ئاخىرىدا جاڭجاللىشىشلار دايىم بولۇپ تۇرىدۇ.

زىيالىلار ئارىسىدىكى ھەسەتخورلۇق ئۇندىن ئوتكەن چاكىنا تۈس ئالغان بولۇپ، ئوزى بىرەر ئىشنى قاملاشتۇرۇپ قىلالمايدۇ. خەق قىلسا ئۆزىچە ئاچچىقى كېلىپ، ئۇنىڭغا دۇشمەنلىك كوزىدە قارايدۇ. كەسىپداشلىرىدىن بىرەرسى سەل ـ پەل ئالدىغا ئوتۇپ كەتكىدەك بولسا، ھەر قانچە يېقىن دوستى بولسىمۇ ئۇنى ئوچ كورۇپ خوتۇن خەقتەك ماي تارتىپ ژۈرىدۇ. «سەن قىلغان ئىشنى مەن ئېپىشكە قىلالمىغىدەكمەن، چۈنكى مەنمۇ ساڭا ئوخشاش ئادەم» دەپ بەل باغلاپ مەيدانغا چۈشۈشنىڭ ئورنىغا، «سەن قانچىلىك ئېمىتىڭ، بۇ ئىشنى مەن تۇرۇپ سەن قىلىپ كېتەمتىڭ، ئەل ئەرقى ئىش قىلمىغاندىن كېيىن پېيىگىنى قىرقىيمەن شۇنداق» دېگەن تەتۈر، چاكىنا، جاھىل خۇيسىلارچە ئاڭ بىلەن ھەرىكەت قىلىدۇ. شۇڭا بىز بىرەرسىمىزگە ئامەت كەلسە، «ساكىمۇ يوق، ماڭىمۇ يوق» بولسا، ياكى ئۇ ئامەت ياتقا كەتسە كوڭلىمىز ئېمىن تاپىدىغان، ھەرگىزمۇ بىرەر ئادەمنىڭ خوشاللىقىغا چىن دىلىمىزدىن سەممىي ئورتاق بولىدىغان خەلق ئەمەسمىز.

ئوششاق ئىشلارغا خامان ھايداش، چوڭ ئىشلارنى خىيالغا كەلتۇرمەسلىك

شۇ كۆزلەردە ئادەملىرىمىزنىڭ كوزلىگەن مەخسەت مۇددىئالىرى تولىمۇ تار ـ چاكىنا بولغانلىقى، مىسالى، بىرەر ئوي

مەن بىز خەقنىڭ نى ـ نى زىيالىلىرى بىلەن ئولتۇرغان سورۇنلاردا ئۇلار مېنى: «سەن ھاراق ئىچمىسەڭ، يە تاماكا چەكمىسەڭ، يە تانسا ئوينىمساڭ، بۇ دۇنيادا ياشىغىنىڭنىڭ نېمە ئەھمىيىتى» دەپ ئەيىپلەشتى. مانا بۇ ھاراق جامائىتىنىڭ بۇ دۇنيادا ياشاشنىڭ ئەھمىيىتى ۋە ھاياتلىقنىڭ زورۇر ھالاۋىتى ئۈستىدە چىقارغان خۇلاسىسى.

بۇ دۇنيادا ئادەمگە ئەمگەك قىلىش، بىرەر ئىشنى ئىبادەت قىلىش، ئىلىم ـ ھۈنەر ئوگىنىش، بىرەر ئىشنى ۋۇجۇتقا چىقىرىش، بىر كىمگە ياخشىلىق قىلىشتەك چىن مەنىسى بىلەن ھوزۇرلىنىدىغان خەيرلىك ئىشلار تولۇپ تۇرۇپ، ئەشۇ مەسلىكتىن ھوزۇرلانسا، مىللىتىمىز رىۋاج تاپىماقچىمۇ؟ ياكى ھاراق بىلەن زەھەرلىنىپ ئاۋۇال ئەقلىنى، بارا ـ بارا ئۆزىنى ھالاك قىلماقچىمۇ؟ بۇ يەردە ئارتۇقچە سوزلەشنىڭ ئورنىغا مۇنداق ئېچىنىشلىق بىر تارىخىي ساۋاقنى ئەسلەپ ئوتۇش كۇپايىكى، روسسىيەلىك بىر ئالىم رۇس مىللىتى ئۈستىدە توختىلىپ: «ناپالىيوننى مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن روھى كوتىرىلىپ، تەرەققىياتنىڭ ژۇقۇرى پەللىسىگە ماڭغان رۇس مىللىتى ھاراققا، بۇزۇقچىلىققا بېرىلىش نەتىجىسىدە چۈشكۈنلەشتى» دەپ ھەسرەت چەككەن.

شۇڭا بىز ھاراقتىن ئىبارەت بۇ شەيتىن، ئاھما تۇيدۇرماي زەئىپلەشتۇرۇپ، جېنىمىزنى ئالغۇچى دۇشمىنىمىز بىلەن دوست تارتىشنى ۋاقتىدا ژىغىشتۇرمىساق، رىۋاج تېپىشىمىزدىن ئۈمۈت يوق.

پۇرسەتپەرەسلىك

بىر ئېسىل ئادەم ئەدىپلەر ساھاسىنىڭ باشلىقى بولىدىغانلىقى ھەققىدە كەپ چىقىۋىدى، مەي باغلىغان مېۋىگە چىۋىن ئولاشقاندەك، بىر توپ كوتۇرمىكەش قەلەمكەشلەر، ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى. چۈنكى دېگەن بۇ ئېجىس دۇنيادىكى ئەڭ شېرىن، تاتلىق يېمەكلىكمۇ، نىجاسەتكىمۇ ئوخشاشلا قونىدىغانلىقتىن، ئۇزاقتا بارماي بۇ مېۋىنى سېستىپ، يېگۈسىز قىلىۋېتىپ، ئومرىدە بۇنداق بىر مېۋىنى كورمىگەندەك، بىلمىگەندەك يەنە باشقا پىشقان مېۋىنى ئىزدەپ كېتىدۇ. بۇ ئادەم ئەشۇ بىر توپ چىۋىن سۈپەت نىجاسەت زىيالىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىن ئاندىن ئادىمىي مۇھىتقا ئېرىشتى.

مېنىڭ بىر ئەمەلدار ئاغىنەم بولىدىغان، ئۇنىڭغا ئېخى مەنسەپ تەگمىگەن چاغلاردا ئۇنى تونۇيدىغانلار ئانچە كوپ ئەمەس ئىدى. ئامەت قۇشى ئۇنىڭ بېشىغا قونۇپ، كىچىككىدەك بىر مەنسەپكە ئولتۇرۇۋىدى، ئۇرغۇن ئادەم ھاجەتمەن بولۇپ ئالدىغا كەلدى. مېنى ئۇنىڭ ئاغىنىسى دەپ بىر قانچە ئادەم سۆلىھ ـ سالاغا ئىشتەردى. ئاخىر ئاكسەللىقتا قېلىپ، بۇ ئاغىنىمىزنى ئىزدەپ بارسام، ئۇ، يالاق يالاۋاتقان بىر توپ لالما ئىشتقا ئوخشاش بەتخۇي، ۋىجدانىسىز، ھارام تاماق خوشامەتچىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا گىدىيىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئەسلىدە مىجەزى بىر تۈزۈك بۇ ساددە ئاغىنەمنى چورىسىدە ئۇيرۇق شىپاكلىتىپ، ھەجىيىپ تۇرغان ئادىمىي ئىشتلار ئەشۇنداق دىمىغىنى ئورە قىلىپ قويغاندى. ئاغىنەم شۇ تاپتا بەئەينى تەرەت قاچىسى ئۈستۈپ تۇرغان بىر توپ مۇلازىمنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىنقىلاب يەرەت قىلىۋاتقان قورچاق پادىشاھ قىيپىدەك كورۇندى. گوكلۇم ئېلىشىپ، تېنىم تىكەنلەشكەندەك بولدىيۇ، شۇنداقتىمۇ، ئاغىنەم بولغانىكىن دەپ كەينى ئۇدۇلىغا ئېيتتۇۋەردىم.

ـ مېنى كۆن ئالغىلى قويۇڭلار، ـ دېدى ئۇ ئوكۇپ.

ـ خەقنىڭ ئوبلاپ ئىشنى يالۋۇرتماي قىلىپ بېرىپ، ئەجەپ ماڭا كەلگەندە كۆن ئالغىلى قوي، دەيسلەنغۇ؟ ـ دېدىم مەنمۇ چىقىلىپ.

ـ بۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئىزدىمەڭلار، ـ دېدى ئاغىنەم قىزىرىپ ـ تاتىرىپ.

ـ ئاغىنەڭلار يوق ۋاقتىدا مەن ئاغىنەڭلار ئىدىم، ھازىر ئاغىنەڭلار ئىشتىنىڭ تۈگىدىن جىق ئېكەن. يەنە مەلۇم ۋاقىتتىن كېيىن سىلىگە خەقنىڭ ھاجىتى چۈشمەيدىغان بولىدۇ، شۇ چاغدا بۇ ئاغىنىلىرىڭلار قانداق تېز پەيدا بولۇپ كوپىيىپ كەتكەن بولسا، شۇنداق تېز غايىپ بولىدۇ، شۇ چاغدا سىلىمۇ مېنى ئىزدىشىڭلار، مەنمۇ سىلىنى ئىزدىشىم مۇمكىن، ـ دەپ كەيپىياتىم بۇزۇلۇپ چىقىپ كەتتىم.

مانا بۇ ـ ئىنسانىي ھېسسىيات ۋە ئادىمىلىك تۇيغۇسىدىن مەھرۇم بولۇپ، مەلۇم مەنپەئەت، غەرەز ئۈستىگە قۇيۇلغان

تورت تەڭگە پۇل ۋە ياكى «سامانلىقنىڭ ئاچقۇچى» تەككەنچىلىك ئەرزىمەس مەنسەپكە ئېرىشىپلا، كېرىلىپ، خۇدىنى يوقۇتۇپ، تورت ئادەمنىڭ ئالدىدا چوڭچىلىق بىلەن غادىيىپ ياشاشنى باشلايدۇ. ئۇكمەس مېھماندارچىلىق، تاغارغا سامان تىقىقاندەك، بۇگۇنلا يەۋالمىسا ئەتە قىيامەت قايىم بولىدىغاندەك كەبلەپ يېمەك، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىچىلىگەن كويدۇرگۈچى ـ كىسلاتالىق ھاراقتىن كاللا ئېلىشىپ، ئەقلىدىن توختاپ، مەلۇم ۋاقىت ئادەم قىيلىپىدىن چىقىپ ئادىمىي ھايۋانغا ئايلانماق، شەھۋانىي نەپسى قوزغاپ، شەرمى ھايانى ئۇنتۇماق بۈگۈنكى ئۇيغۇر ئەرلىرىنىڭ قىلىدىغان ئىش ـ ئەمەلى، ماختىنىپ، لاپ تۇرۇپ سوزلەيدىغان يوغان ئىشلىرىغا ئايلىنىپ قالغان. ئۇلارغا بۇنىڭدىن باشقا ئىش، دەيدىغان كەپمۇ يوق. دېمەك، بۈگۈنكى ئۇيغۇر ئەرلىرىنىڭ ئېگى ئولتۇرۇش، مېھماندارچىلىق، بۇزۇقچىلىق، ھاراق ئېيكىدىن، ئاياللارنىڭ بولسا كىرىم ئېيگى، كىيىم ئېيكىدىن ھالقىپ ئوتەلمىگەن تولىمۇ بىچارە ئاڭدىن ئىبارەت، خالاس. بۇ سورۇنلاردا بولىدىغان پاراڭلارنىڭ تېمىسى تولىمۇ چاكىنا بولۇپ، تۇرمۇشتىكى ئوششاق ـ چۈشەك، ئەرزىمەس ئىشلارنى تالاش ـ تارتىش قىلىش، ئۆزىنىڭ ئەيىۋى بىلەن كارى يوق كەچكچە خەقنىڭ غەيۋىتىنى قىلىش، ھەتتا ئولگەنلەرنىمۇ كوردە تىنچ ـ ئامان ياتقىلى قويماي روھىنى دەستىخانغا سورەپ كېلىپ، ئۇنى قارىلاش، ئۇنىڭ قارىشىدىكى ئاياللار سورۇنلىرىدا بولسا، بۇ غېيۋەتلەرگە ئۇلاپ كىمنىڭ قەرىزگە بوغۇلۇپ تۇرۇپ ياسىنىپ، تارانغانلىقى ھەققىدە سوزلەشنىڭ ئېرىسىغا ئوتەلمەيدۇ. مىللىتىمىزنىڭ ئاتىلىرى ھاراقكەش، ئانىلىرى كىيىم ـ كېرەككەشلىك بىلەن بولۇپ، بالا تەربىيىلەش ئېكىنى ژۇتتۇرۇپ قويغانلىقتىن، ئادەملىرىمىز بارغانچە سۈپەتسىز، پۈچەك، تۇتتۇرۇقسىز، كورۇمسىز، پاكار، كالتە پەم، زەئىپ، ئۆزىمە دەنىيىتىنى ئۇنتۇشقا قاراپ يۈزلىنىۋاتقان بۇزۇلۇپ كەتكەن كونا يادىكارلىقتەك بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. يامغۇر يېغىپ كەتكەن، بىر كىمنى ماشىنا سوقۇۋەتكەن، تاماق ئوخشىمىغاندەك كىچىك ئىشلار ئۈچۈن ئۆز ـ ئارا مۇنازىرە قىلىشىمىزمۇ، مىللەتنى ھالاكەتكە باشلاۋاتقان ئىللەتلەر بىلەن ھېچ كىمنىڭ كارى يوق.

ئۆزىنى بىلمەسلىك

ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز «ئۆزىنى بىلگەن خاندىن قورقمايدۇ»، «يولدىن چىقما، جاندىن قورقما»، «ئۆزىنى سورىغان شەھەر سورايدۇ» دېگەن ھېكمەتنى ئەڭ كوپ ئىشلىتىپ كەلگەن. ھازىرمۇ بۇ كەپلەر ئاغزىمىزدىن چۈشمەيدۇ. ئۇنىڭ كوپ دېيىلىشى بىزدە ئۆزىنى بىلىشنىڭ كاملىقىدىن بىر مىسالدۇر. ئادەملىرىمىز بىرەرسىگە ھاجىتى چۈشسە كۆچۈكتەك ئەككەلەپ، سوك قوزىسىدەك ئىچ ئاغرىتارلىق قىلىپ كېتىدۇ. ھاجىتى چۈشمىسە ئوكۈزگە چىقىۋالغان ئىشتەك كېدىيىپ قالىدۇ. ياخشىلىققا بېرىلىدىغان جاۋاپمۇ كوپ ھاللاردا ئۆزىگە ياخشىلىق قىلغان، بېشىنى سىلىغان ئادەمگە نامەرتلىك قىلىش بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. بىر كىملەردىن قەرز سورايدۇ. بەرگەندە بەك خۇش بولىدۇ. قايتۇرغاندا پۇلى بىلەن چىرايلىق رەخمەت ئېيتىپ قايتۇرمايدۇ. ئۇ پۇلىغا يالۋۇرتۇپ، «ئېلىشتا ياپىر، بېرىشتا كاپىر» قىلىپ بېرىدۇ.

ئۆزىمىزنى بىلىش نېرۋىمىزنىڭ كاملىقىدىن كوپچىلىكىمىز پېشانىمىزنى سىلىۋېتىپ تۇرۇپ: «مەن زادى قانچىلىك ئادەم، ئۆزەم ياشاۋاتقان جەمىيەت ۋە جامائەتكە قانچىلىك ئىش قىلىپ بېرەلىدىم؟» دېگەنگە ئوخشاش سوئاللار بىلەن ھېسابلاشماستىن، قىلىدەك ئىشىمىزنى پىلدەك كورسىتىپ، ۋالاقلاپ، خۇددى تاغ يوتكەپ بەرگەندەك قەھرىمانانە، داھىيانە سۈنئىي سالاپەت پەيدا قىلىپ، ئۆزىمىزنى دۇنيادا بىر ساناپ، مەغرۇرلىنىشىمىز قالتىس. ئاز ـ تولا توھپىسى بار بەزى ئادەملىرىمىز بولسا، كەمتەر بولدۇم دەپ تولا ئېگىلىپ ھېجىيىپ، ئۆزىنىڭ يالاقچى سياق بولۇپ قېلىۋاتقىنىنى تۇيماي قېلىشىۋاتىدۇ.

قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان ۋالاقتەككۇر، مەمەدانە، بىكار تەلەپ ھارام تاماقلار خۇددى ئاللا ئەۋەتكەن بىدەك قازىدەك «ئۇ ئۇنداق، بۇ مۇنداق» دەپ خەقنىڭ ئومۇر بويى قان ـ تەر سىڭدۇرۇپ قىلغان ئەمگىكىنى بىر لاپ گەپ بىلەنلا سىستىپ، زەھەر خەندىلىك بىلەن ھوزۇرلىنىدۇ. بىزنىڭ نادان، ئەقلى گودەك ئادەملىرىمىز يەنە ئەمگەك قىلغۇچىغا ئەمەس، لاپچىغا ئىشىنىدۇ. ئاغزىدا شەھەر سالغۇچى بۇ پوچىلار: «ئۇغۇ شۇنچىلىك بولسىمۇ قىپتۇ، مەنچۇ؟ ئۇنىڭ قولىدىن كەلگەن ئىش مېنىڭ قولۇمدىن كېلەمدۇ؟ ئۇنىڭغا سېلىشتۇرغاندا مەن قانچىلىك ئادەم؟» دېگەن سوئالنى ئۆزىگە قويۇپ باقمايدۇ.

ئەگەر بىز ئۆزىمىزنى ھەققىي تۇردە تونۇپ، ئادىمىيلىك تەبىيىتىمىز بىلەن ھايۋانلىق تەبىيىتىمىزنىڭ سالمىقىنى دەگسىيەلىسەك، ئىلغار، دۇنياغا يۈزلەنگەن مىللەتلەر بىلەن بولغان پەرقىمىزنى ئېتىراپ قىلالىساق ئاندىن تەرەققىي قىلىپ گۈللىنەلەيمىز. بولمىسا مەزمۇت بولۇپ ياشاش ئىستىقبالىمىز غۇۋادۇر.

ئادەمىيلىكتىن مۇناپىقلىققا يېقىن

ھەر كىشى بىلەن يامان ئەمەس ئەقىدە قىلىش، توغرا مۇئامىلە قىلىشقا تىرىشىۋاتىمەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەنە بىر يېقىن ئاغىنەمنىڭ ماڭا ئورا كولىغانلىقى ھەققىدە فاكتلىق گەپلەرنى سۆزلىدى. ئەجەبلىنىپ ئۈرسام، بۇ ئىش بىر قانچە تەرەپلەردىن ئىسپاتلىنىپ قالدى. ئاللانىڭ ئىنايىتى بىلەن ئۇ كولىغان ئورىغا چۈشمىدىم. ئەمما ئۇ ئادەمگە قىلغان ئەقىدەمگە پۇچىلاندىم.

كۈنلەر ئۆتۈپ قارىسام، ئۇ كىشىنىڭ مۇناپىقلىقىنى ماڭا ئېيتىپ كەلگەن ئاغىنەم ئۇنىڭ بىلەن مەندىن يېقىن ئۆتىدىكەن ئەمەسمۇ. بۇ خىل ئىللەت ئەمەلىيەتتە پۈتكۈل ئادەملەر مۇناسىۋىتىدىكى ئورتاقلىق ۋە ئومۇمىي خاراكتېر بولۇپ، ئۇنىڭ مەنبەسى خۇددى ھاراقنىڭ ئازابىدىن قاخشاپ زىيىنىنى بىلىپ، سوزلەپ تۇرۇپمۇ ھاراقتىن ئۈمىت ئۈزەلمىگىنىمىزدەك، دوستلار ئارا ئالا كۆڭۈللۈك، ئىككى يۈزلىمىلىك («تىلى تۈزۈك، دىلى بۇزۇق»لۇق)تىن زارلانساقمۇ ئاغزىمىزدىلا دوست بولىدىغان مۇناپىقلىق ئىگى روھىيىتىمىزدە چوڭقۇر يىلتىز تارتقانلىقىدا ئىكەن. ئادەملىرىمىز ئارىسىدا ئۆز ئارا ئىشەنچە، دوستلۇق، مېھىر-مۇھەببەتنىڭ كەملەپ كېتىشى بىزنى بىر پۈتۈن مىللەت سۈپىتىدە بارلىقىمىزنى ئادەمىيلىك تەبىئىتىدىن چەتلەشتۈرمەكتە. كىچىك ۋاقتىمدا كىنو كورسەم، كىنودا بىر كىم بىر كىمنى بوزەك قىلسا، پەسكەشلىك بىلەن ئازابلىسا، زىيانكەشلىككە ئۇچرىسا ياكى ھەسەتداشلىق قىلىپ كوزۈمدىن ياش چىقاتتى. ئەمما بۇ ئىش قىلغان رەزىل ئادەمنى چاپىناپ پۇركىۋەتكۈم كېلەتتى. ھازىر ئۇنداق كىنولارنى كورسەممۇ ئانچە تەسىرلەنمەيدىغان، ئىچىم ئاغرىمايدىغان بولۇپ قالدىم. ئەندى ماڭا ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولۇشى كېرەكتەكلا بىلىنىدۇ. ھەتتا زىيانلانغۇچىنى باغلاپ قويۇپ ئۇرۇۋاتسا، ئادەملەر ئېلىشقاندا ئوتەت، تاياق-كالتەك دەل جايىغا قانچە ئەپچىل تېگىپ قارشى بىرىنىڭ ئاغزى-بۇرنىنى ماكچايتىۋەتسە ۋە ياكى بىر ئىشتىن بىلەن تىك موللاق چۈشۈرۈپ ۋاقىرتىۋەتسە، تاياق يېگۈچى ئازابلانغۇچىغا ئىچ ئاغرىتىشتىن كورە ئۇرغۇچىنىڭ مۇشتىنى ئەپلەپ تۇرۇپ چاققانلىق بىلەن ئاتالغان «نوچى»لىرىدىن ھوزۇرلىنىدىغان بولۇپ قالدىم. خەقنىڭ ئازاۋىدىن ھوزۇرلىنىش مەندىكىلا ئىشمىكىن دېسەم، ئەدناسى بىرەر ئادەم يولدا كېتىۋېتىپ تېيىلىپ ژىقىلىپ كەتسە ۋە ياكى ئۇ قاتتىق چۈشكەنلىكتىن ئورنىدىن تۇرالمايۋاتسا، يولەپ قويماي ئوخشىتىپ تاماشە كورىدىكەنمىز.

باشقىلار بەختسىزلىككە ئۇچرىسا زاڭلىق قىلىپ كۈلۈش، ئۇنىڭدىن قورقۇپ، ژۇكاشنى ئالداپ ياكى بوزەك ئېتىپ ئىشلەپ، دىلىغا ئازار بېرىپ ھوزۇرلىنىش بۈگۈنكى ئۇيغۇر خاراكتېرىگە يېپىشقان يامراپ جاپلىشىۋاتقان ياكى بۇرۇنقى يىلتىزى چوڭقۇرلاپ كېلىۋاتقان خاراكتېر ئاجىزلىقى بولۇپ قالدى. بۇ خىل رەزىل ئىللەت بىز خەقنى ئادەمىيلىك تەبىئىتىمىزدىن ئىراقلاشتۇرۇۋاتقان ئەجەللىك ئامىللارنىڭ بىرى بولۇپ قالماقتا.

يۇرتۋازلىق، مەزھەپچىلىك، ئىناقسىزلىقنىڭ ساۋىقىنى مەڭگۈ قوبۇل قىلماسلىق

مۇشۇ كۈنلەردە ئادەملىرىمىز بولۇپمۇ ژۇقۇرى دەرىجىلىك ئادەملىرىمىز ھە دېسىلا يۇرتۋازلىقتىن ۋايساپ قاخشاپ قويمايدۇ، ئىش يۈزىدە دەل شۇلار يۇرتۋازلىقنىڭ تۈگمىنىگە سۇ قۇيۇۋاتىدۇ.

ئۇيغۇر جەمىيىتىدىكى مۇناسىۋەت ئادىتىگە شۇنداقلا قارىغان بولساق، مىللىتىمىزنىڭ داھىي شەخسلىرى، ئالىملار، ئەدىبلەر، جامائەت ئەربابلىرىدىن تاكى ئاۋام پۇخرالارغىچە پۈتۈن ساق مىللىي ئاڭ بويىچە ئەمەس، مەھەللە قەبىلە ئىگىدىن قىلىپ كېتەلمىگەن يۇرتۋازلىق ھېسسىياتىدا ياشاۋاتىدۇ. مەسىلەن بىر يۇرتتىكىلەر نىسبەتەن كوپرەك توپلاشقان سورۇندا بىر يات يەرلىك بىرەر ئادەم بوپ قالسا، ئۇ ھەر قانچە قابىل، ئىقتىدارلىق ئادەم بولسىمۇ، ئوچكە پادىسى كىرىپ قالغان قويدەك يەكلىنىدۇ، سىغمايدۇ.

ئادەملىرىمىز يۇرتۋازلىقتا شۇ دەرىجىگە يەتكەنكى، بىزدىن باشقا دۇنياۋى چولپان چىقسا ۋە ياكى ئىمان ئېتىقاتلىق، ئەخلاقپەرۋەر ئوغلانلىرىمىزدىن بىرەرسى چىقىپ ئەل، ۋەتەن پايدىسىغا تىلدا داستان بولغىدەك خەيرلىك ئىشتىن بەجىرىشنى قىلسا «كىم قىلىپتۇ» دېيىشىنىڭ ئورنىغا «ئۇ نەلىك ئىكەن؟» دەپ سورايدۇ. ئەگەر ئۇ ئوز يۇرتىدىن بولسا، خۇددى ئوزى شۇ ئىشنى قىلغاندەك ماختىنىپ، بېشى ئاسمانغا تاقىشىدۇ. ئەگەر ئۇ باشقا يەرلىك بولسا، ئاۋۋال جىم بولۇشىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭ بار، يوق كامچىلىقىنى سوزلەپ، ئاخىرىدا ئۇ يات يەرلىك ئىشىدىن قۇسۇر تېپىشقا باشلاپ، بىردەمدىلا شۇ ئىشنى قىلغان ئادەمنى يوققا چىقىرىدۇ. ياخشى-يامان ئادەمنىڭ ھەممە يۇرتتىن چىقىدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئەڭ ئاددىي تەبىئىي قانۇنىيەتنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. مانا موشۇنداق تولىمۇ تار ئاڭدىكى خەلقتىن قانداقمۇ ياخشى ئۈمۈتلەرنى كۈتكىلى بولسۇن؟ ھەجەپ، ئامېرىكىدىكى ئاق تەنلىكلەرنىڭ تەن ھەرىكەتچىلەرنىڭ غەلبىسىدىن شۇنچە خوشاللىنىپ، ئۇلارغا گۈل تۇتۇپ، ئۇلارنى سويۈپ، قۇچاغلاپ كوتىرىپ ئاسمانغا ئېتىپ تەنتەنە قىلىشىدىكەنغۇ. ئۇلارمۇ بىزگە، بىزمۇ ئادەم، ھەممىمىز ئادەم ئاتا بىلەن ھاۋا ئانىنىڭ پەرزەنتلىرىغۇ. بىرەر ئۇلۇغلۇق ياكى يېڭىلىق ئىنگلىز ياكى گېرمانىيەتتىن چىقسا چوڭ بىلىنىپ چوقۇنىدىكەنمىزۇ، ئوز قېرىنداشلىرىمىزدىن، ئوتتاش كەتكەن ئۇيغۇر يۇرتلىرىنىڭ بىرەرسىدىن چىقسا، ئۇ پەقەت مەھەللىمىزدىن چىقمىغىنى ئۈچۈنلا كامسىتامدۇق؟ بۇ، ئوزىمىزنى كامسىتكەنلىك، پەست كورگەنلىك بولماي نېمە؟ ئۇزاق ئەسىرلىك تارىختىن بۇيان يۇرتۋازلىق، مەزھەپچىلىك، «ئاق تاغلىق»، «قارا تاغلىق»لار تەپرىقچىلىكى سەۋەبىدىن دەريا-دەريا قانلار ئېقىپ، نى-نى بېشىلار غۇلاپ ئاز خانۇ-ۋەيرانچىلىق تارتتۇقمۇ؟ سوزلەك كوپ، بۇنى نى-نى تارىخىي پاجىئەلەرنى مىسالغا كەلتۈرۈپ، قان ياشلىق شىكايەتلەر بىلەن سوزلەيمىز. ئىش يۈزىگە كەلسە، قىلىۋاتقىنىمىز خۇددى ئوغرىنىڭ ئوغرىنى تۇت دەپ ۋارقىرىغىنىدەك بىر مۇناپىقانە ئىش بولۇۋاتىدۇ. بىز بۇ ھالاغا قاچانغىچە يولىدىن ۋاقتىدا يانمىساق جىنىمىزنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىر-بىرىمىزنى «يەپ» زاۋال تاپقىنىمىز تاپقان.

ئەقىلدىن ھېسسىياتنى ئۈستۈنلۈك

بۈگۈن جاھاندا ئالغا كېتىۋاتقان ئىلغار مىللەتلەرگە نەزەر سالساق، ئۇلار قۇرۇق شار، پوچىلىق، ئاخشىمۇزىكىسىغا بولغان ئەسەبىي ھېرسمەنلىك بىلەن ئايىنىقلاپ بۇزۇپ قوچاقتۇ ئوسۇل ئويناش ۋە ياكى ئوزىنى ئاللاغا تاشلاپ مازارلاردا سىغىنىش بىلەن ئەمەس، سوغۇققانلىق، سەۋىر-تاقەت، ئىرادە-غەيرەت، تىرىشچانلىق، زامانىۋى ئىلىم-پەن، مائارىپ يۈكسەك تەپەككۇر قابىلىيىتىنى، مۇجەسسەملەشكەن ئەقىل-پاراسىتىگە تايىنىپ روناج تاپقانلىقىنى قايىللىق بىلەن كورىمىز.

جەمىيەت تەرەققىياتىنىڭ تارىخىي ئىسپاتلىدىكى، ئەقىلگە تايىنىپ ئىش قىلغان ئادەمنىڭ غەلىبە قىلىش نىسبىتى ھېسسىياتقا بېرىلىپ ئىشلىگەن ئادەمنىڭكىدىن دائىم مۇتلەق ھالدا ئۈستۈن بولىدۇ. ھېسسىياتقا بېرىلگەن ئادەم مۇقەررەركى، كوپ ھاللاردا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرايدۇ. بىز ھازىرقى ياشاش، تەپەككۇر قىلىش، ئىشلەش ئۇسۇلىمىزغا ياكى يېقىنقى زاماندىكى تارىخىمىزغا نەزەر سالساق، بىر-بىرىگە ئۇلىنىپ كەلگەن نى-نى ئېغىر تارىخىي قىسمەتلەر پاجىئەلىك مەغلۇبىيەتلەر، قالاقلىق، نادانلىق، قاشتىقلىقلارنىڭ ماھىيەتتە ھېسسىياتقا بېرىلىپ، ئەقىلنى ئىشلەتمەي ئىش قىلغانلىقىمىزدىن بولغانلىقىنى تاۋاقتىكى ئاشتەك كورۇۋالالايمىز. قارىساق تارىختىن بېرى بىزدە «ناخشا-قوشاقچى»، «شائىر»نىڭ كوپلىكىنى، پەيلەسوپ، موتەپەككۇرلار ۋە تەبىئىي پەن ئالىملىرىنىڭ تولىمۇ ئاز ۋە يوق ھېسابىدا ئىكەنلىكىنى ئادەملىرىمىزنىڭ ئەقىل-پاراسەت، تەپەككۇردا ئارقىدا قېلىپ، كوپ ھاللاردا ھېسسىياتنىڭ تىزگىنلىشىدە ياشاپ كەلگەنلىكىنى كورىمىز. دۇنيا ئاللىقاچان ئەقلىيلىك دەۋرىگە كىرگەن، خەلقىمىز زامانىۋىلاشتۇرۇشقا ژۈرۈش قىلغاندىمۇ يەنىلا بىزدە دېخاندىن تارتىپ ژۇقۇرى قاتلامغىچە ئەقلىگە قارىغاندا يەنىلا ھېسسىياتقا تايىنىپ ئىش قىلىش ھوكۇمران ئورۇندا تۇرىدۇ. ئەقەللىسى دېخانمۇ يېزا ئىگىلىك پەن تېخنىكىسى، يەر-تۇپراق دېگەنلەردە ئەگەر ھوكۇمەت ھەي دەپ تۇرمىسا، «تاشقا چاچ بەختىڭدىن كور»، «خۇدانىڭ بەرگىنى ھېساب» دەپ تەۋەككۇلچىلىك ۋە تەلەي سىناش روھى بىلەن يەر تېرىيدۇ. ژۇقۇرى قاتلامدا بولسا، نى-نى ئىختىرا-كەشپىياتلار، ئالىملارنىڭ پەن-تەتقىقات، ئىجادىيەت ئىشلىرى ئېتىۋارغا ئېلىنماي (بۇ ئىشلار بېسىلىپ قېلىپ)، ئەدە ھاراق-شاراب، ناخشا-ئۇسسۇل، سەتەڭلار بولسا شۇ يەر قالتىس ئاۋاتلىشىپ كېتىدۇ. 50-60 ژىل بالا ئوقۇتۇپ، پۈتۈن ھاياتى ۋە ژۈرەك قېنىنى دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئىشقا سەرىپ قىلغان مائارىپچى ئومۇر بويى ئېتىۋارغا ئېرىشەلمەي، سەھنىدە بىر قېتىم بەل تولغىغان سەنەتچىنىڭ خېنىمنى شاھتىن كادايغىچە ئەتىۋالايدۇ. ئالىم قېقىندا-سوقۇندا بولۇپ، تورمۇشىنى قامدىيالماي گاداي، مەدىكار ۋە ياكى ھويىگەرگە ئايلىنىپ كېتىدۇكى، ئادەملىرىمىزدىن بىرەرسىمۇ ئۇنىڭ ئەترابىنى چوگىلمەيدۇ. بىر ساۋاتسىز زالىمنىڭ چورىسىدە مىڭلاپ ئىنسان قۇرتتەك مىغىلداپ ئۇنى ئىلاھلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭ نىجىس تاپىنىنى يالاپ ياشايدۇ.

مانا بۇ ئەقلى كوچى ئاجىزلاپ، ھېسسىياتى قۇلچىلىقنىڭ چەكسىز بوشلۇقىغا قاراپ ئىلگىرىلەپ كەتكەن ھالىتىمىزدىن بىر مەسخىرىلىك كورۈنۈش.

ئىشتىن گەپكە ئامراقلىق

دۇنيادا ئىشنىڭ ئەڭ يېنىكى گەپ قىلىش، ھەممىدىن قىيىنى ئىش قىلىشتۇر. خېلە كوپ ساندىكى ئادەملىرىمىز روھىيىتىدە تەلەي سىناش پسىخىكىسى ھوكۇمران ئورۇندا تۇرغىنى ئۈچۈن، ئۇلار بىرەر نەرسىگە ئەقىل ئىشلەتمەي، قان-تەر ئاققۇزماي، بەدەل تولىمەي ئاسان ئېرىشىشكە ئادەتلەنگەن، خۇددى يۇرتىمىزنىڭ جۇغراپىيەلىك تۈزۈلۈشىدە چول-باياۋان كوپ، بوستانلىق ئاز بولۇشىدەك ئېكولوگىيە شەكىللەنگىنىدەك، بۇ خاراكتېر بىزدە جەمىيەت خاراكتېرلىك ئىشتىن گەپكە ئامراقلىق ئادىتىنى يېتىلدۈرگەن، شۇڭا، قارىسىڭىز، ساناقلىق ئادەملەرلا باش چوكۇرۇپ ھالاللىق پىدىلەن مىننەتسىز، ئۈن-تۈنسىز، جاپالىق ئىشلەۋاتقان، خۇددى «كوڭلى بۇزۇق ھەمىشە باشقىلاردىن ئەيىپ ئىزدەر» دېگەندەك، ئوزى بىر ئىشنى قاملاشتۇرۇپ قىلالمايدىغان، خەق قىلسا كورەلمەيدىغان بىر توپ ئاغزى قىچىشقاق ژۇغىيىلار تومۇزدا تىرەجەپ سايىدا تارتىۋاتقان ئايغىرنىڭ ساغرىسىغا قونۇۋالغان كوكۈيۈنلارغا ئوخشاش، ئىش قىلغانلارغا ئارام بەرمەي غاجاپ يېڭىدىن-يېڭى غېيۋەت، پىتنە-ئىغۋالارنى توقۇۋاتقان روھىيەت پاجىئەسىنى قەدەمدە بىر ئۇچرىتىمىز. بىر كۈنى سورۇندا بىزدىكى ياخشى بىر ئەدىپ ھەققىدە گەپ باشلاندى. بىرلىرى ئۇنىڭ ئەسەرلىرى، ئائىلە تورمۇشى، بالا-چاقىلىرى، مىجەز خاراكتېرى ھەققىدە ئۈزلۈكسىز سوزلەپ ھەممىنى ئاغزىغا قاراتتى. سورۇن ئەھلى ئۇنىڭ سوزلىرىنى بەكمۇ ھوزۇرلىنىپ ئاڭلاشتى. شۇ تاپتا ئۇلار بۇ ئەدىپتە ئالالمىغان بىرەر قىساسى باردەك، مانا ھازىر شۇ قىساس ئېلىنىۋاتقاندەك، دۇشمىنى بىرسىدىن تاياق يېسە دەردى چىققاندەك خوشاللىققا چومۇلگەندى. ئاخىرى ئۇ ئادەم بۇ ئەدىپنىڭ ئومۇر بويى يازغان ئەسەرلىرىنى بىر تىيىنغا ئەرزىمەيدىغان ئەخلەتكە چىقىرىۋەتتى. ھەممەيلەن خوشاللىقتىن توي بولغان قىز-ژىگىتتەك يايراپ كېتىشتى. شۇنداق قارىسام، سوزلەۋاتقان بۇ ئادەم ھېلىقى ئەدىپنى ئومرىدە كورۈپمۇ باقمىغان، ئوزى ۋە خوتۇن-باللىرى بىلەن ئەسلا تونۇشمايتتى. شۇنداقلا سورۇندىكىلەرنىڭمۇ بۇ ئەدىپ بىلەن ھېچ قانداق تونۇشلۇقى ۋە قىلچە پايدا زىيان تونۇشمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىگە كەلسەك، ئەدەبىياتىمىزغا توھپە قوشسا قوشقانكى، پاخال قىلمىغاندى. ئەمما سورۇن ئەھلى نېمىشكە بىكاردىن-بىكار بۇ بىگۇناھ ئەدىپكە ئوكال قىلىپ، قىساسكار ھېسسىياتتا بولىدۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلاپ ئاچچىقىم كەلدى، سورۇندىن چىقىپ كەتتىم.

دېمەك، بىزدە ئىش قىلىدىغانلار ئاز، گەپ قىلىدىغانلار كوپ ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىش قىلىدىغانلارغا گەپ قىلىدىغانلار ئوچ ئىكەن. بۇ ھالەت پسىخىكىسى بىزنىڭ ئورتاق ئاجىزلىقىمىز ئىكەن. قايسى ئەلدە گەپ تولا بولسا بەرىكەت ئاز، قايسى ئەلدە ئىش تولا بولسا، بەرىكەت ساز (مۇھەممەت بىننىي ئابدۇللا خاراباتى). قەيەردە ئىش خوشياقماسلار، بىكارتەلەپلەر كوپ بولسا، شۇ يەردە قۇرۇق گەپ، غېيۋەت-شىكايەت كوپ بولىدۇ.

تەربىيە سىڭمەسلىك

80-ژىللار ھازىرقى زامان ئۇيغۇرلار تارىخىدا پەن-مائارىپ، ئەخبارات-ئەشرىيات، كىنو، تېلېۋىزىيە يېرىم زامانىۋىلاشقان قالتىس جانلىنىش دەۋرى بولدى. ئاخىرقى ئوتتۇز نەچچە ژىلدا ئېچىلمىغان مەكتەپلەر ئېچىلدى. مەچىتلەر سېپلىندى. يېڭىدىن يېڭى ئەشرىياتلار، ژۇرناللار تەسىس قىلىنىپ، رادىيو، تېلېۋىزىيە ستانسىيەلىرى قۇرۇلدى. يېرىم ئەسىردىن كوپرەك بېكىنىپ ياتقان ئۇيغۇرلاردىن بەزىلىرى چەت ئەللەرگە چىقتى. چەت ئەللىكلەر بىلەن ئوز-ئارا بېرىپ كېلىشىنىڭ كوچىيىشى، ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى بىلەن بۈگۈنكى زامانىۋى دۇنياغا يۈزلىنىش ھەققىدە گېزىت-ژۇرنال، كىتابلاردا ئاز سوزلەنمىدى! مەچىتلەردە ئاز ۋەز ئېيتىلمىدى. ئەمما كوزى ئوچۇق تۇرۇپ كورمەيدىغان، قۇلىقى ساق تۇرۇپ ئاڭلىمايدىغان، ۋىجدان ۋۇجۇدىغا قۇلۇپ سېلىنىپ كەتكەن بۇ ئادەملىرىمىزگە ھېچ قانچە تەسىر قىلمىدى. خۇددى «ئويقان كېسىلى» گە گىرىپتار بولغان ئادەمگە بەرگەن قۇۋۋەتلىك ئوزۇقلۇق نىجاسەت بولۇپ چىقىپ كەتكەندەك، ئۇلارنىڭ بەدىنىگە تەپمىدى، چىرايىغا چىقمىدى. جاھاندىكى ئالەمشۇمۇل ئىشلار ئۇلارنىڭ قىسلىچىلىقىغا كىرىپمۇ قويمىدى. شۇنداقمۇ يېڭىلىقلارنى ئاز-تولا قوبۇل قىلدى دېگەندىمۇ، ئورۇق مالغا يەم ئېغىر كەلگەندەك، ئاجىز بەدەنگە كېسەل يېقىن بولغاندەك، چەت ئەللەر مەدەنىيىتىنىڭ مېغىزىنى قوبۇل قىلماي شاكىلىدىن زەھەرلەندى. (تەتۈرلۈكنىڭ دەستىدىن قوبۇل قىلىشقا تېگىشلىك نەرسىلەرنى قوبۇل قىلماي، قوبۇل قىلماسلىققا تېگىشلىك نەرسىلەرنى قوبۇل قىلدى). چەت ئەللەرنىڭ چىرىك، چاكىنا، پەسكەش نەرسىلىرىنى دوراپ، نەتىجە ئاقىۋەتتە يە ئاتا-بوۋىسىدىن قالغان ئېسىل مەنىۋىي بايلىقىنى ساقلاپ قالالماي، يە زامانىۋى مەدەنىيەتنى ئوزلەشتۈرەلمەي مەنىۋى ئاداللىقتا ئېخمۇ زەئىپلەشتى. مىللىونلىغان ئېسىل كىتابلار بىز خەقنىڭ خارلىشى بىلەن قەغەز زاۋۇدىغا كەتتى. «بەرسەڭ يەيمەن، ئۇرساڭ ئولمەن» گە ئوگەنگەن ئادەملىرىمىز ئىمنى ئويلىسام خۇدا شۇنى قولۇمغا سېلىپ بەرمىسە ياشىمايمەن، دېيىدىغان يەرگە يەتكەندەك قىلىدۇ.

بىز ئۇيغۇرلار ئەشۇ ئاچچىق ساۋاقنى ئونتۇپ قالماسلىقىمىز لازىمكى، ئەجداتلىرىمىز بۇددا دىنىدىن ئىسلام دىنىغا بېيئەت قىلغاندا ئاتا-بوۋىسىدىن تەۋەررۈك قالغان كىتابلارنى كويدۇرۇپ تۈگىتىۋەتكەچكە، بۈگۈنكى كۈندە: «ئاتا-بوۋام قانداق كىشى ئىدى؟» دەپ ئوز ئەجداتلىرىمىزنىڭ تېگى-زاتى، قانداق ياشىغانلىقىنى خەقتىن سوراشتەك ئۇياتلىق ھالغا چۈشۈپ قالدۇق. ئەرەبلەر، مۇھەممەد پەيغەمبىرىمىزنىڭ قەبىلىسىمۇ ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ ئىسلامىيەتتىن بۇرۇنقى تارىخىي كىتابلىرىنى كويدۇرۇش تۈگۈل ئەتىۋالاپ ساقلىغانلىقى، تا ھازىرغىچە ئوقۇپ، تەۋەررۈك بىلىپ كەلگەنلىكىنى (دۇنيادىكى بىزدىن باشقا پۈتكۈل مۇسۇلمانلارمۇ ئەلۋەتتە، شۇنداق) پەقەتلا ئويلىمىدۇق. شۇ چاغدا كويدۇرگىنىمىز ئاز كەلگەندەك، قالغان ئاز-تولا كىتابلارنىمۇ ئاياق خوجىغا ئەگىشىپ كويدۇردۇق. ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى تالاي-تالاي بىباھا ئېسىل كىتابلارنى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى» دەپ ئاتالغان مەدەنىيەتنى يوقىتىش ھەرىكىتىدە ھەممىمىز يەڭ شىمايلاپ سەپكە ئاتلىنىپ كويدۇرۇپ تۈگەتتۇق. ئاتا-بوۋىمىز سالغان ئىزنى داۋام قىلماستىن، توز ئوز ئىزىنى قۇيرۇغىدا ئوچۈرۈپ ماڭغاندەك ماڭدۇق. 7 مىللىون 200 مىڭ ئۇيغۇر ئاھالىسى (ھوكۇمەت 1990-ژىلى ئېلان قىلغان سان) دىن شۇنچە ئېسىل نادىر كىتابلارغا ئاران مىڭدىن ئۈچ مىڭغىچە تىراژ كېلىۋاتسا، ھەتتا شۇ كىتابلارمۇ تولۇق سېتىلمايۋاتسا، دېمەك، ئۇيغۇرلىرىمىز پەن-مەدەنىيەت ئېگىلەش، بۈگۈنكى تەرەققىي تاپقان زامانىۋى دۇنياغا يۈزلىنىش تۈگۈل ئەدناسى ئوز ھالىنى چۈشىنىشنى خالىماي ژىغلاپ مەچىتكە كىرسىمۇ ئاللا بەرگەن دىننى چۈشەنمىسە، ئەقلىنى ئىشقا سالماي، پۇل تاپىمەن دەپ پۇلنى قوغلىغانچە ئۇنىڭغا ئېرىشەلمىسە، يەپ-ئىچىشكە ئامراق بولغانلىرى يېمەك-ئىچمەكمۇ لاۋزىلىشىپ كېسەل باسسا، ھەممىسى ھاراقتىن قاخشاپ تىللىغانچە ھاراقكەشلىك جەمىيەتلەشىپ ئايەتكە ئايلانسا، تەھقىقكى، كىتابنى خارلىغان گۇناھىمىز ئۈچۈن خۇدانىڭمۇ بىزنى خارلايدىغانلىقى ئېنىق.

خوش، قارايايىم، ساۋاتسىز دېگەنلەرغۇ كىتاب ئېلىش تۈگۈل ئوقۇمىسۇن، ھەتتا 20 ژىللاپ مەكتەپتە ئوقۇپ ئىلىم تەھسىل قىلىپ، ئاتالمىش زىيالىي تونىغا ئورىنىۋالغان كوپلىگەن «بىلىمدان» لار چىغىدا ئورغۇنلىغان قىممەتلىك ۋاقتىنى بىر-بىرىنى غاجاش، غېيۋەت قىلىشقا سەرىپ قىلىدۇكى، بىر ئىككى بەت كىتاپ ئوقۇشنى خالىمايدۇ.

ئەي نادان، تەربىيە سىڭمەس، تەتۈر، غەپلەت باسقان، جاھىلىيەت ئىگىغا ئەسىر بولغان ئادەملىرىمىز، ئويقىمىزنى ئېچىپ شۇنىڭغا ئاگاھ ۋە دانا بولايلىكى، بۇ ئوتتىگە لاپقۇت ئالەم. بىز كىتابنى خارلىغان ئىكەنمىز، تەھقىقكى، كىتابمۇ بىزنى خارلايدۇ. چۈنكى ئاللا «قۇرئان كەرىم» نىڭ بىرىنچى جۈملىسىنى «ئوقۇ» دېگەن كەلىمىدىن باشلىسا، بىز ئەمەل قىلمىدۇق. بىز ئاللانىڭ دېگىنىنى قىلمىغاندىكەن، ئاللامۇ بىزنىڭ دېگىنىمىزنى قىلمايدىغانلىقى ئېنىق!

بىز پۇل خەشلەۋاتقان ئىشلار

بىر كۈنلەردە، مەن شاگىرتىدە ئۇبۇلقاسىماخۇن ئىسىملىك ئاق كۆڭۈل، مەرت بىر تىجارەتچى بىلەن ھەمسوھبەت بولۇپ قالدىم. ئۇ ئوز يۇرتىدىكى تەتۈرلۈكلەرگە چىداپ بولالماي شاگىرتىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئىكەن. ئۇبۇلقاسىماخۇن بۈگۈنكى ياشلىرىمىزنىڭ ئىشسىزلىق تۈپەيلىدىن چۈشكۈنلىشىپ ئىچىملىك-چېكىملىككە بېرىلىپ، بۇزۇقچىلىق ئىچىدە نابۇت بولۇپ، تۈگىشىپ كېتىۋاتقانلىقى ھەققىدە ئۈزلۈكسىز قاخشاپ، كوزىگە ياش ئالغان ھالدا گېپىنىڭ خۇلاسىسىنى مۇنداق ئاياقلاشتۇردى: «...مانا بۇ، بىزنى تاپقانلارنىڭ موشۇ كۈنلەردە ئەقىل-ئىدرەك، پەم-پاراسەتلىرىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنىڭ ئىسپاتى. بالىنى ئوزەڭ تاپقان، بېقىپ چوڭ قىلغان تۇرۇغلۇق ئۇنى ئوبدان تەربىيەلەپ، ياخشى ئادەم بولۇش يولىنى كورسىتىپ بەرمەكتە يوق، ھە دېسە، باللىرىمىزنىڭ ئىنساۋىنى، بەخت-تەلىيىنى بەرگەيسەن، دەپ ئاللاغا يېلىنىپ ژىغلايسەن، ئاللا ياڭغۇز ئۇيغۇرلارنىڭ ئاللاسىمۇ؟ ئۇ، پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ، پۈتكۈل كائىناتنىڭ، گۈل-گىيام، جان-جانىۋارلارنىڭ ئاللاسى ئەمەسمۇ؟ ئاللا تەربىيەلىنىشكىلار دەپ پۈتكۈل ئۈممەتلىرىگە تورت مۇقەددەس كىتاپنى بەردى. شۇڭا ئىنسانلار بۇ مۇقەددەس كىتاپنى مېزان قىلىپ تەربىيەلىنىۋاتىدۇ. بىزمۇ خەقتەك ئاللا نازىل قىلغان كىتاب بويىچە ئوزىمىزنى، باللىرىمىزنى تەربىيەلىسەك بولمامدۇ؟ ئاللا بىزگە ئادەم بولۇش يولىنى كورسىتىپ بەرگەن تۇرۇغلۇق يەنە بىزنى تەربىيەلەپ قوي، دەپ ئۇنىڭدىن ئارتۇق كۈچۈرانە ئۇششۇقلۇق قىلىدىغان ھېچ قانداق ھەققىمىز يوق. مۇبادا ئاللا باشقىلارنى تەربىيەلەپ بىزنى تاشلىۋەتكەن بولسا، ئۇ باشقا گەپ. خەقنىڭ ئوزىنى-ئوزى تەربىيەلەۋاتقانلىقىنى كوزىمىز كورۇپ تۇرۇپمۇ يەنە: «سەن بىزنى ياراتقاندىن كېيىن، تەربىيەلەپ قاتارغا قوشۇپ قوي» دېسەك، خەققە بەرگەن ئەقلىنى ئاللا بىزگىمۇ تولۇغى بىلەن ھەتتا ئاشۇرۇپ بەرگەن تۇرسا، قىيامەتنىڭ موشىكىلىدەك كوزىمىزنى ژۇمۇۋېلىپ، ئۇششۇقلۇق قىلىدىغانغا يەنە نېمە ھەققىمىز بار؟

بار دۇنيالىقتا ئاران ئىككىدىن باللىرىمىزنى تۈزۈك تەربىيىلەلمەي، بېرىسى لاتاغىلاپ، بېلى بوش نان قېپى بولۇپ، ھېچ ئىشقا كېرەككە كەلمەي سورۇلۇپ ژۈرسە، يەنە بېرىسى بەڭگى خورىنىكەش، ئاخىرىدا ئوغرى-بۇلاڭچى بولۇپ پىچاقتا ياكى ئوقتا ئولسە، ئەندى بۇنىمۇ خۇداغا قويۇپ ژىغلاپ قاخشاۋاتىمىز، ئېخى خۇدايىم تىلەك، ئىلتىجالىرىمىزنى ئاڭلىماي قالدىمىكىن دەپ ھەر ژىلى توپ-توپ بولۇپ ھەرەمگە بېرىپ ژىغلاپ كېلىۋاتىمىز. بۇ ژىغلاپ كېلىش پۇل تاپقان بەزى ھاكىزا بايۋەچچىلەرنىڭ بايلىقىنى كوز-كوز قىلىدىغان، ھاجى بولۇپ خەقتىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى كورسىتىدىغان مودىسىغا ئايلىنىپ قالدى. پۇل تاپقانلارنىڭ چوڭلىرى ھەرەمگە، ياشلىرى قاۋاقخانا، كەچلىك بەزمىخانىلارغا ژۈگۈرسە، بۇنىڭ ئاقىۋىتى بىزنى نەگە ئېلىپ بارماقچى؟!...»

ئۇبۇلقاسىماخۇن سوزلەپ موشۇ يەرگە كەلگەندە ئادەمنى چۈچۈتىدىغان شۇنداقلا جىددىي ئويغا سالىدىغان ئەمما بىز دىققەت قىلمىغان مۇنداق بىر فاكتنى ئوتتۇرىغا قويدى: «ھەر ژىلى تەخمىنەن 6000 ئۇيغۇر ھەرەمگە بارىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىرى ئەڭ ئاز دېگەندە 20 مىڭ يۈەن خەلق پۇلى سەرىپ قىلىدۇ. دېمەك، ھەر ژىلى 6 مىڭ ئۇيغۇر ئوزىنىڭ مىڭ بىر جاپادا تاپقان 120 مىللىون يۈەن پۇلىنى ئەرەبلەرگە ئاپىرىپ بېرىپ، ئاللادىن بەختىنى تىلەيدۇ. ئاللا سېنى ئوزەڭ ياشاۋاتقان زېمىنغا ياراتقان ئىكەن، دىلىڭدىكىنى بىلگەن يەردە، سەن ئاتايىن ئۇ يەرگە بېرىپ تىلىمىسەڭمۇ، نىيىتىڭنى خالىس تۇتۇپ موشۇ يەردە تۇرۇپ تىلەپ، ھەر ژىلى ھەرەمگە ئاتىغان ئەشۇ 120 مىللىون يۈەن پۇلدا زاۋۇدتىن نەچچىنى قۇرۇپ، مىڭلىغان ئىشسىز باللىرىڭنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرساڭ ۋە ياكى باللىرىڭنى چەت ئەللەردىكى ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئوقۇتساڭ، پەرزەنتلىرىڭ بەختىنى تاپماسمۇ؟ يەنە ئوز ئوۋتىڭدە شۇ پۇللار بىلەن يوللىرىڭنى ياساتساڭ، ئېرىق-ئوستەڭلىرىڭنى سېمونتلاپ تۈگمەس ھاشار ژۇلۇمىدىن قۇتۇلساڭ، بۇ ھەممە تىلەكلىرىڭنى خۇدايىم مەقبۇل كورۇپ، سوۋابىنىڭ ئەڭ چوڭىنى تاپماسەنمۇ؟ سەن ئاپىرىپ بەرگەن شۇ پۇللاردا ئەرەبلەر يول ياساپ، زاۋۇد قۇرۇپ، كاتتا بىنالارنى سېلىپ، باللىرىنى ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ھەقسىز ئوقۇتۇپ، بۇ پۇلنىڭ مېغىزىنى چېقىۋاتىمامدۇ. پۇل تاپماقنىڭ تەسلىكىدە مىڭ ئولۇپ، مىڭ تىرىلىپ تاپقان پۇلىمىزنى ئەرەبلەرنىڭ ئېتىكىگە توكۇپ بەرمەسەك ئاللا بىزنى گۇناھكار قىلارمۇ؟ شۇنچە پۇلنى بىز ئەرەبلەرگە بەرسەك، ئەرەبلەر بىزگە نېمە بەردى؟ ئىسلام دىنىنى بىزگە ئەرەپ ئەمەس، ئاللا بەرگەن ئەمەسمۇ؟»

ئۇبۇلقاسىماخۇننىڭ شۇ گېپىدىن كېيىن، مەن خېلە ئۇزاققىچە ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ بەرھەق ئىكەنلىكىنى ئويلاپ چوڭقۇر خىيالغا پاتتىم. دېمىسىمۇ مىڭ بىر جاپادا ئاز-تولا پۇل تاپىدىكەنمىزۇ، نامراتلىغىمىزغا باقماي جايىدا سەپ بىلەن خەشلەشنى بىلمەيدىكەنمىز. 7 مىللىون 200 مىڭ ئۇيغۇرنىڭ يېرىمى يە تاماكا چېكىدىكەن، يە ھاراق ئىچىدىكەن، بۇ، 3 مىللىوندىن كوپرەك ئۇيغۇر يە ھاراقكەش، يە بەڭگى دېگەن گەپ. ھەر كۈنى 1 مىللىون ئۇيغۇر ھاراق ئىچتى دېسەك، كۈنىگە 5 مىللىون يۈەنلىك، ئېيىغا 150 مىللىون يۈەنلىك ھاراق ئىچىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ پۇلنى ھاراقتىن باشقىغا خەجلەشكە قوسىغى ئاغرىيدۇ. بەڭگىلىرىمىز كۈندە ئادەتتىكى ناچار تاماكىغا ئاز دېگەندە 1 مىللىون يۈەندىن كوپرەك پۇل خەشلەيدۇ. باھاسى ئالتۇندىنمۇ قىممەت بولغان خىرويىنغا كېتىۋاتقان پۇللارچۇ تېخى!

ۋادەرىخا، خۇددى «يامبۇغا دەسسەپ تۇقۇمنى ئاپتۇ» دېگەندەك، بىز قاچانمۇ پۇل تېپىشنى بىلىپ، خەجلەشنى بىلمەيدىغان ئاخماقلىقتىن قول ئۈزەرمىز؟!

سېيىت نوچىنىڭ خاراكتېرى ھەققىدە قايتا ئويلىنىش

سېيىت نوچى ئۇيغۇرلار ئارىسىدىن چىققان كۈچتۈڭگۈر، مەرت، ئاق كوڭۈل، تىز پۈكمەس باتۇر، «19-ئەسىردىكى ئىلىچەملىك ئۇيغۇر ئەركىگى» دەپ قارالدى. مانا بۇ ھازىرچە خەلق ئارىسىدا ياشاۋاتقان روھ.

ژۇقارقىلار تارازىنىڭ بىر تەرىپىدىكىسى، يەنە بىر تەرىپىدە بولسا، ساۋاتسىز، ئىلىم-تەربىيەسىدە يوق. ئوزىنىڭ ئولۇم خەتىنى ئاپارغۇچى نادانلىق، ھېيلىگەر، تاران، ھېچ يېپ تۇرۇپ جان ئالىدىغان دۇشمىنىگە ئوزىنى ئاتقۇزۇپ ئولۇۋېلىشىدىن ئىبارەت فاكت تۇرۇپتۇ. بۇ ئاخماق نوچىمىزنىڭ نەزىرىدە، تۇرمىدىن ياكى جازا مەيدانىدا چېرىكلەر تىترەپ ئاتالمايۋاتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قېچىش (شۇ چاغدا بۇ تامامەن مۇمكىن ئىدى). ھېچ بولمىغاندا ئەشۇ تاغدەك بەستى بىلەن ئوزىنى ئاتماقچى بولغان چېرىككە تاشلىنىپ، ئۇنى مىجىۋېتىپ ئاندىن ئوق يەپ ئولۇش نامەرتلىك ئىدى.

خۇدا دۇشمەنلىرىڭ ئەيمەنسۇن دەپ ساڭا تاغدەك بوي-بەست، ئۇلارغا بوزەك بولمىسۇن دەپ بىر تېنىڭگە ئون، ھەتتا ۋاقتى كەلگەندە بىرەر يۈزىگە تېتىغىدەك كۈچ-قۇدرەت، ئوقۇ، تەربىيەلەن دەپ كوز، ئەقىل، ئاڭ، ئىمان-ئېتىقاتلىق ئادەم بول دەپ ھەممىدىن ئۇلۇق، ئىلغاردىن بەرگەندى. شۇنداق تۇرۇغلۇق، رۇستەمىي داستاندەك تەڭداشسىز پالۋانلىغىڭ بىلەن ئوزەڭنى قوغداشنى بىلمەسەڭ، ھەتتا سەندىن ئاجىز-رەزگى دۇشمىنىڭگە ئوزەڭنى تۇتۇپ بېرىپ، ئۇ ئولتۈرمەيمەن دېسە، «نوچىلىقىمنى كورسەتتىم» دەپ ئولتۈرگۈزسەڭ، شۇنچە باتۇرلۇغۇڭ، كۈچ-قۇدرىتىڭ بىلەن، سېنى بېقىپ چوڭ قىلغان 70 ياشتىن ئاشقان قېرى، تۇل ئاناڭ، ئەل يۇرتۇڭ، قەۋم-جامائىتىڭنىڭ تۈزۈك خىزمىتىدە بولماي، نامەرت دۇشمىنىڭگە قېيداپ، «مانا مەن بالدۇرلا مەرتلەرچە ئولدۇم» دەپ ۋاقىتسىزلا ئاللانىڭ دەرگاھىغا كەلسەڭ، بىز بۇنى كەچۈرگۈسىز نادانلىق، ئوتۇپ كەتكەن ھاماقەتلىك دېمەي نېمە دەيمىز، نوچى؟

ئەپسۇسكى، بىز سېيىت نوچىنىڭ بۇ نادانلىق پاجىئەسىدىن ئىبرەت ئالماقتا يوق، تارىختا بىزدىن موشۇنداق مەرت ئوغلان چىققان، دەپ داستان-قىسسىلەر يېزىپ، ئۇنىڭ ئوبرازىنى سەھنىلەرگە ئېلىپ چىقىپ پەخىرلىنىپ ياشاۋاتىمىز، قارىغاندا، ئەقىل بىلەن ئەمەس، قارام نوچىلىق بىلەن ياشاش يولىنى تاللىۋالغان خەلق ئوخشايمىز. سېيىت نوچى پاجىئەسىنىڭ ساۋاتسىز، نادان بولغاچ ئەشۇنداق تۈگمەس پۇشايمانغا قالىسەن، دېگەن ئاچچىق ساۋىغىدىن كورە ئوزىنى ئاخماقلارچە ئولۈمگە تۇتۇپ بېرىش روھى بىزگە ئەڭ چوڭقۇر تەسىر كورسەتكەن چېغى. يالغان دېسەڭلار، كوچىلارغا مەيلى، ھەتتا ھازىرقى مودا ياشلارمۇ سېيىت نوچىنى ئالاتاغىل، شالغۇت ئاخشىلىرىدا ئاغزىدىن چۈشۈرمەي مەدھىيەلەۋاتىمىدۇ؟

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 1996-ژىل 4-سانىدىن مەلۇم قىسقارتىشلار بىلەن ئېلىندى.

بىلىم - كۈچ، بەخت قۇرالى،
بىلىم - ئىنسان قەدرى، قىممىتىنىڭ ھۆلى.
(يۈسۈپ خاس ھاجىپ)

ئىنسانلار ھاياتىدا ئەۋلادلارنى تەربىيەلەش ئومۇمىي ۋە دائىمىي جەرياندا بولغانلىقى ئۈچۈن تەلىم - تەربىيە، ئۇستازلىق ۋە شاگىرتلىق ئىپتىدائىي جەمئىيەتتىلا باشلانغان. ئۇ دەۋرلەر مائارىپ باسقۇچىدا ئاتا-

ئۇستاز ھەققىدە سوز

لەۋىي تەربىيىسى ياخشى بولغان ئاق كۆڭۈل، ھەر قانداق كىشى بىلەن ئاسانلا چىقىشىپ كېتەلەيدىغان ياش قىز غۇلجىدا [illegible] بالىلارنى ئوقۇتۇپ، كەچتە ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرىنى، ئىشچى - دېھقانلارنىڭ ساۋادىنى چىقىراتتى. غايشە يۇلدابايېۋا [illegible] يۇلدابايېۋمۇ ئۇرۇم-

«قوش ئۇگىسىدا كورگەننى قىلىدۇ»

ئانىلار ئۆز پەرزەنتلىرىگە، تەجرىبىلىك ئۇستىلار شاگىرتلىرىغا پېشقەدەملەر كىچىكلەرگە مۇئەللىم ئىدى. ئىلىم - پەن، تولۇق ھۆنەر ئۈگىنىش ساھاسىدا ئۇستازلار: «ھەم ئۈگىنىش، ھەم ئويلىنىش كېرەك، زېرىكمەسلىك، ئۈگىنىپ هارماسلىق» دەپ تەكىتلەپ، ئوقۇغۇچى - شاگىرتلارنى چىن مېھرى بىلەن ئۈگىتىپ كەلگەچكە، شۇ دەۋرلەردىن باشلاپلا ئۇستازنىڭ ئەجرى بىباھا بولغان. شۇڭلاشقىمۇ ئەلشىر ناۋائىيدەك ئەللاما: «ساڭا بىر ھەرىپ ئۈگەتكەن ئۇستازنىڭ ھەققىنى يۈز تىللا بېرىپمۇ ئادا قىلالمايسەن، ئۇستاز رازى بولمىسا، تەڭرى رازى بولمايدۇ»، دېيىش بىلەن ئۇستازنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغلىقىنى نامايەن قىلىپ بەرگەن.

دەرھەقىقەت، ئۇستاز ئاتا - ئانىدىنمۇ ئۇلۇق. ھەر بىر ئاتا - ئانا ئۆز پەرزەندى ھەققىدە ئويلاپ جاپا چەكسە، ئۇستاز ئۇنىلغان، يۈزلىگەن شاگىرتلىرى، ئۇلارنىڭ تەغدىرى ھەققىدە ئويلايدۇ، ئەجىر قىلىدۇ.

ئەينە شۇنداق ئالىيجاناپ ئۇستازلارنىڭ بىرى غايشە خانىم يولدابايېۋادۇر. ئۇ شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۈرۈمچى شەھىرىدە 1923 - يىلى دىنىي زات نەجىپ ھاجىم، ساجىدە خانىملارنىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. نەجىپ ھاجىمنىڭ ئاتىسى ئەخمەت ساپا دېگەن كىشى قازان شەھىرىدە مۇدەررىس بولغانلىقتىن نەجىپ ھاجىممۇ ئون سەككىز ياشقىچە بۇ مەدرىسىنى تاماملايدۇ. كېيىن ئۈرۈمچىدىن زىيا ھاجىم دېگەن كىشى قازان شەھىرىگە بېرىپ بۇ مەلۇماتلىق بالىنى ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كېلىدۇ. نەجىپ ھاجىمنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋىي بايلىقى يېتەرلىك بولغانلىقتىن پەرزەنتلىرىنى ھەر جەھەتتىن كامالەت ئېگىلىرى قىلىپ ۋايىغا يەتكۈزىدۇ. غايشە خانىم ئەينە شۇ ئائىلەۋىي تەلىم - تەربىيە بىلەن چەك لىنىپ قالماي، شىنجاڭدىكى ئاتاقلىق ئۇستاز كۆلەندەم ئابىستايىنىڭمۇ مۇناسىپ شاگىرتى بولىدۇ. ئاندىن ئۈرۈمچىدىكى قىزلار گىمنازىيەسىنى تاماملاپ، دەسلەپ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئاقسۇ شەھىرىدە، كېيىنىرەك ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى 6 - مەكتەپتە تەرتىپ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن.

1944 - يىلى پارتلىغان ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلاۋىنىڭ غەلىبىسىدىن كېيىن غۇلجا شەھىرىگە كېلىپ، 1946 - يىلدىن 1956 - يىلغىچە قەدەر باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدۇ. «قوش ئۇگىسىدا كورگەننى قىلىدۇ» دېگەندەك، ئائىلە [illegible]

چى شەھىرىدىكى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ھەممە جۇغراپىيە فاكۇلتېتىنىڭ باشلىقى بولغان. غۇلجىدا [illegible] تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان ئاتاقلىق پېداگوگ. ملىي زىيالىيلارنى يېتىشتۈرۈشكە مۇناسىپ توھپە قوشقان ئىنسانلار.

[illegible] پېداگوگلار تەغدىر تەقەززاسى بىلەن 1960 - يىلى بەش پەرزەندى بىلەن قازاقىستاننىڭ ئالمۇتا شەھىرىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. [illegible]

1991 - يىلىدىن دىنىي [illegible]

- غايشە ئەجىپ قىزى [illegible]

[illegible]

لايىمىز. ئەگەر ھەممە دىنىمىز [illegible] غايشە ئانىمىز ئوخشاش ئاللا يولىدا سۇۋاب ئۈچۈن ئىشلىسە نۇر ئۈستىگە نۇر بولار ئىدى، دەپ ئويلايمەن.

[illegible]

قىزلار ئەسكىلاتنىڭ ئەزاسى، ئالمۇتا شەھەرىدىكى دىموكراتىيە ئۆيىدىكى تاتار - باشقۇرت مەركىزىنىڭ ئەزاسى. بۇ مەركەزنىڭ ھەر قانداق ئىشلىرى غايشە ئانىنىڭ مەسلىھەتىسىز ئوتمەيدۇ. سېخى قەلب ئېگىسى تۈرلۈك ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنى قولغا - قۇۋەتلەشتە دائىم سەپنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ، قولىدىن كېلىشىچە ئىختىسادىي ياردىمىنى ئايىمايدۇ. مەسىلەن، ئابدۇللا روزىباقىيېۋنىڭ 100 يىللىق تەۋەللۇدىغا 2000 تەڭگە ھەدىيە قىلىپ 41 قېتىم ياسىن ئوقۇپ، دۇئا قىلدى. شۇنداقلا يېتىم بالىلار ئۆيىگە، مەركىزى مەسچىت قۇرۇلۇشىغا، تاتار - باشقۇرت مەدەنىيەت مەركىزى ئوخشاش يەنە بىر قاتار لازىم تېپىلغان ئورۇنلارغا ياردەم بېرىشتە ھەتتا قولىدىكى ئالتۇن ئۈزۈكلىرىنىمۇ تاپشۇرغان ساخاۋەتلىك ئانا. بۇنداق ئالىيجاناپلىق ھازىرقى ئىختىسات بىرىنچى ئورۇنغا چىقىپ كەتكەن دەۋردە ھەممىلا ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىۋەرمەيدۇ، ئەلۋەتتە...

غايشە ئانىمىز ۋە ئۇستازىمىزنىڭ مانا شۇ كەبى پەزىلەتلىرى ئۈچۈن بىز - ئۇنى بىلىدىغانلار، شاگىرتلىرى بەك قەدىر تۇتىمىز ھەمدە ھەر نامىزىمىزدا ئۇنىڭغا يەنىمۇ ئۇزاق ئومۇر تىلەپ، دۇئا قىلىمىز. ئامان بولۇڭ، غايشە ئانا!

جەزىرە بۇھانوۋا.
ئالمۇتا شەھىرى.

ئۇلار ۋە تەغدىرلەر

ئۇنى «ئەخمەت كاگگوك» دەپ ئاتىشاتتى

8 - گۋاردىيەچى پانفىلوۋچىلار دىۋىزىيەسىنىڭ جەڭچىسى ئەخمەت ئاكا ھەربىي سەپكە چاقىرىلغىچە كورمىگىنى كوپ، يېمىگىنى چوپ بولغان ئادەم. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ئۈچۈن كاگگۇكلۇق تۇپەيلى سادىر بولغان جىنائىي ئىشلار ھايات مەكتىۋى بولدى. ئۇرۇش دېسە نېمە تۇرۇش، دەپ ئاجىزلارنى مۇشتۇمزورلاردىن ھىمايە قىلىش، ئادالەتسىزلىككە نىسبەتەن شەپقەتسىزلىك ئۇنىڭ بايرىقى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنى يۇرتداشلىرى «ئەخمەت كاگگوك» دەپ ئاتىشاتتى.

بىز سوزىنى قىلىۋاتقان سابىق جەڭچى خەلقىمىزنىڭ باتۇر ئوغلانى غېنى باتۇرنىڭ يۇرتدىشى، باتۇردىن ئالتە ياش كىچىك. ئۇقايىنۇق مەھەللىسىنىڭ يېنىغا جايلاشقان سارىبۇلاقتا دۇنياغا كەلگەن. ئاتىسى ئىبراھىم 1882 - يىلى ئون ئىككى يېشىدا قاشتىكى قارىباغدىن كوچ - كوچتە چېلەككە كېلىپ ئورۇنلاشقانلار جۈملىسىدىن. ئانىسىدىن يەتتە يېشىدا ئايرىلىپ قالغان ئەخمەت يېتىمچىلىقتا بەزى بالىلار ئوخشاش روھى چۈشۈپ، بىچارە بولۇپ كەتمەي تولىمۇ قەيسەر، قورقۇمسىز بولۇپ ئوستى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ بوزەكنى بوزەك قىلغانلارنى كورسە ئۇلارنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن ئوتقىمۇ كىرىپ كېتەتتى.

1929 - يىلى ئەينە شۇنداق مۇشلىشىشقا داخىل بولۇش ئارقىسىدا يەتتە يىلغا سوتلىنىپ كەتتى. بۇ مۇددەتنى ژىراق شەرىقتىكى خاسان كولى ئەتراپىدا ئوتەيمۇ كەلدى. بىراق، ئاردىن كوپ ئوتمەيلا ئىسمىرقارى ئوخشاش ئادەملەرنىڭ توھمىتى بىلەن يەنە ئون يىللىق ئازاتلىغىدىن مەھرۇم بولدى. بۇ قېتىم ئۇ ساخالىن، كۇرىل ئاراللىرىدا ئەڭ ئېغىر ئىشلاردا ئىشلەپ، ئولۇق ۋەتەن ئۇرۇشى هارپىسىدا مۇددىتىدىن بۇرۇن يۇرتىغا قايتىپ كەلدى.

ئۇرۇش باشلىنىپ، ئاردىن بىردىن ئاي ئوتكەندەچېلەكتىن بىرىنچىلەر قاتارىدا يىگىرمە نەپەر كىشى مەيدانغا ئاتلاندى. مەتهاجى توخنىيازوۋ، زەينىدىن ئابۇنخويېۋ، ئۇندۇز سادىقوۋ، قۇرمانغەلى بۇخگالتېر، مىرزەخمەت ملىتسونېر، ئۇراز ئارغىنبايېۋ،ئەخمەت ئاكىلار شۇلارنىڭ جۈملىسىدىن ئىدى. ئۇلارنى ئەۋلىيا - ئاتىغا ئاپىرىپ، ئۈچ ئاي ئاتلىق ئەسكەرلەر ئېسكادرونىدا تەييارلىقتىن ئوتكۈزدى.ئاندىن ئۇلار باتۇرجان مومىشۇۋنىڭ باتالىيونىغا كېلىپ قوشۇلدى.بۇ فرونتتىكى ۋەزىيەتنىڭ ناھايىتى كەسكىنلەشكەن پەيتلىرى ئىدى. يەنى، دۈشمەن موسكۋانى شىددەتلىك جەڭلەر بىلەن قورشاۋىلىپ، قىيامەت قايىمغا ئايلانغان جەڭ باشلاندى. زەربىدار گۋاردىيەچىلەر مىسلى كورۇلمىگەن قەھرىمانلىقنىڭ ئۈلگىسىنى كورسىتىپ،كوپلىگەن قۇربانلار بەدىلىگە دۈشمەن تانكىلىرىنىڭ موسكۋاغا ژۈرۈشىنى تىزگىنلەشكە مۇۋاپىق بولدى.بۇ جەڭدە دۈشمەننىڭ بىر قانچە ئەسكىرىنى ئۈجۈقتۇرغان ئەخمەت ئاكا ئايىغىدىن يېنىك يارىدار بولدى.

بۇ 1942 - يىلىنىڭ 12 - فېۋرالى ئىدى. ئۇ كىروۋ شەھىرىدىكى گوسپىتالدا ئىككى ئاي داۋالىنىشتىن كېيىن يەنە باتالىيونىغا كېلىپ قوشۇلىدۇ. بۇ قېتىم ئۇ سمولېنىسك شەھىرى ئەتراپىدىكى مۇداپىيە ئىستىھكامىدا ئالتە ئاي جەڭلەرگە قاتنىشىش داۋامىدا ھۇجۇمغا تەييارلىق كورۇلىدۇ. نەتىجىدە ژىگىرمە جەڭچىدىن ئىبارەت رازۋېدروتا تەشكىل قىلىنىپ «تىل» ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن نېمىسلارنىڭ مۇداپىيەسىگە ئاتلىنىدۇ. شۇلارنىڭ تەركىۋىدە بولغان ئەخمەت ئاكا تىكەنلىك سىملارنى كېسىپ ئوتۇۋاتقاندا

نېمىسلار تېكىپ قاڭقىغان دۈشمەننىڭ ئوقى بېشىغا تېكىپ يەنە يېنىك يارىدار بولىدۇ. بۇ نۆۋەت دالا گوسپىتالىدا بىر ئاي داۋالىنىپ چىقىش بىلەن پۇلېميوتچىك سۈپىتىدە بىردىنىكى مەيدانىغا ئەۋەتىلىدۇ. بۇ يەردە قورشاۋدا قالغان باتالىيونىنى قۇتقۇلدۇرۇش ئۈچۈن بولغان جەڭدە سول قولىدىن يارىدار بولىدۇ.

1943 - يىلىنىڭ ئىيۇن ئېيى ئىدى. ئىۋانوۋو شەھىرىدىكى گوسپىتالدا داۋالىنىپ چىققان ئەخمەت ئاكا كۇرسك ئورلوۋ مەيدانىغا ئەۋەتىلدى. ئىيۇل ئېيىدا دۈشمەن ئىستىھكاملىرىنى بومبىلاش باشلاندى. ئارقىسىدىن پىيادە ئەسكەرلەر ھۇجۇمغا ئاتلاندى. مەيداندا ئىككى تەرەپتىن قۇربان بولغانلار ناھايىتى كوپ بولدى. ئەينە شۇ جەڭدە ئەخمەت ئاكىغا تەككەن ئوق ئۇنىڭ ئۈچەيلىرىنى تورت يەردىن تېشىۋېتىدۇ. بەختى بار ئىكەن. بۇ نۆۋەتمۇ دوختۇرلارنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا ئامان قالىدۇ.

جەڭدىكى جاسارەتلىرى ئۈچۈن كوپلىگەن مېدال، ئوردېنلار بىلەن تەغدىرلىنىپ، ناكالىغى تۇپەيلى يۇرتىغا قايتىپ كەلگەن ئەخمەت ئاكا يەنە ئېگىلىك ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ ھەربىي بىلېتىدا: «1941 - يىلى ئاۋغۇستتا ئارمىيەگە چاقىرىلىپ، 8 - گۋاردىيەچى پانفىلوۋچىلار دىۋىزىيەسىنىڭ ئاۋتوماتچىكى، 1942 - يىلى 16 - ئاتقۇچىلار پولكىدا پۇلېميوتچىك بولغان. ئىككىنچى توپتىكى ئاكا. ئىككى قېتىم «زوپوروژېتس» ماشىنىسى بىلەن ھەقسىز تەغدىرلەنگەن»، دېگەن يېزىقلار بار.

- ئۇكا، - دەيدۇ ئەخمەت ئاكا ژۇقۇرىدىكى كەچمىشلىرىنى ھېكايە قىلىپ بەرگەندىن كېيىن ئېغىر ئۇھ تارتىپ - نېمىسنى يوشۇراي، ھاياتىمنىڭ 36 يىلى تۇرمىلەردە ئوتۇپ كەتتى. ئەلەم قىلىدىغىنى، ئۇرۇشتىن كېيىن سوتلانغىنىم بولدى.

- راست، نېمىشكە سىزنى ئاخىرقى قېتىم بەش يىلغا سوتلىغان؟

- بۇگۈنكى بالىلار ئاڭلىسا، كۈلىدىغانلا بىر نەرسىگە سوتلاۋەتتى، - دەيدۇ ئەخمەت ئاكا. - ئۇرۇشتىن كېيىن تۇرمۇش ناچارلىشىپ، قەيەردىن پۇل تېپىشنى بىلمەي تۇرغان بىر پەيتتە ئالمۇتىدا تۇرىدىغان قېيىنىم جەپە ئىماشېۋ بىر كىلوگرام چاي ئېلىپ كەلگەن ئىدى. ئەشۇنى ساتىمەن دەپ قولغا چۈشۈپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن يەنە تۇرمىگە چۈشۈپ قالغان. شۇنداق گەپلەر، ئۇكا. بىگۇناھ بولمىغانلا ئىشلار ئۈچۈن ئېتىلغان، چېپىلغان، قامالغانلار ئازدەمسەن. مەسىلەن، ئاتۇ دەۋرىنى ئالساق، چېلەكتەپاشكا ۋورونوۋ دەيدىغان بىر ئورۇس بولىدىغان. ئەشۇ ئاتۇ كۈنى تۇرغان تاغام بىلەن ئىسكەندەر ئاكامنى قىلىچ بىلەن چېپىۋەتكەن. بوۋام ئىمىر بىلەن دادام ئىككىسى ئىرگاجى دېگەن تۇڭگان كىشىنىڭ بېغىغا قېچىپ كىرگەندە كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ قانغا مىلىگەنلىرىنىمۇ كورگەنمەن...

تەغدىر تەنىسىنى كورگەنلا ئادەم بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان دەرىجىدە يېتىغان ئەخمەت ئاكا ئىبراھىم ئوغلى موشۇ كۈنلەردە 86 ياشقا كەلسىمۇ يەنىلا تېتىك ۋە ھەرىكەتچان. يۇرت ئىچىدە بولىدىغان ھەرخىل مۇھىملارغا ئۇنىڭ ۋېلوسىپېد بىلەن بېرىپ، كېلىپ ژۈرگىنىنى كورگىنىمىزدە، ئۇنىڭغا ھەۋەسىمىز كېلىپ، «ئاللا تائالا پاختىنى ئوتتىن ساقلىغاندەك، ئەخمەت ئاكىمۇ بىر بالادىن ساق - سالامەت چىققان ئادەمدە...» دەپ قويىمىز.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ.
ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى.

لوبنور ئاتوم پولىگونىنىڭ كەلتۇرۇۋاتقان پاجەسى

كى موشۇ ياشتىكى بالىلارنىڭ بويىدىن 8 - 12 سانتىمېتر تۆۋەن ئىكەنلىكى، باشقىمۇ ئاغرىقلارنىڭ كەڭ ئۇۋج ئالغانلىقى ئېنىقلاندى. بۇنىڭغا ئىجتىمائىي - مەئىشىي ساھادىكى ئېغىرچىلىقلارنىڭمۇ تەسىرى بار ئىكەنلىكى سوزسىز. لېكىن بالىلار ئارىسىدا ئونكولوگىيە ئاغرىقلىرىنىڭ، بولۇپمۇ ئانىمىيە ۋە لېيكومىيە ئاغرىقلىرىنىڭ ئۇرغۇپ بولۇشىنى خوشنا دولەتتىكى لوبنور پولىگونىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان پارتلاشلار بىلەن باغلاشتۇرماي مۇمكىن ئەمەس.

ياپونىيە ئېكسپېرتلىرى توپىنىڭ رەھبىرى سائىتو شىگىكاتسۇنىڭ ئالدىن - ئالا بەرگەن ھېساۋىتىدا لوبنور پولىگونىنىڭ پانفىلوۋ ناھىيەسى ئاھالىسىنىڭ سالامەتلىكىگە سەلبىي تەسىر يەتكۈزۈۋاتقانلىغى ئېنىق. بىز بۇ يەردە شەمەي پولىگونى ئەتراپىدا ياشاۋاتقان ئاھالىنىڭ دېاگنوزىغا ئوخشاش كېلىدىغان ئاياللارنى ۋە بالىلارنى ئوز كوزىمىز بىلەن كوردۇق» دېدى.

مۇتەخەسسىس بۇ يەردە كېچىكتۈرمەي كومپلېكسلىق تەتقىقات ژۈرگۈزۈش كېرەك ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. يەرلىك ئاھالى، ھەممىدىن ئاۋال ئوز خەلقىنىڭ سالامەتلىكى

ئۈچۈن كۈرىشىشى كېرەك. بالىلار بىزنىڭ كېلەچىكىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن كېلەچەك ئەۋلادنىڭ ساغلام ئوسۇشىنى تەمىنلەش ھەر قانداق خەلقنىڭ ئەڭ مۇقەددەس ۋەزىپىلىرىنىڭ بىرىدۇر. بىز يەكۈنلىگۈچى ھېساۋاتنى موشۇ يىلى خېروسىمىدا ئوتكۈزۈلىدىغان كونفېرېنسىيەدە تەۋسىيە قىلىمىز، بۇ يەردە بىزنىڭ تەكشۈرۈشلىرىمىز بويىچە خۇلاسە چىقىرىلىپ، قازاقستانغا بۇ ساھادا ياردەم قىلىش بويىچە ئېنىق تەكلىپلەر ئېيتىلىدۇ.

ياپونىيە دېلېگاتسىيەسىنىڭ ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ بەزى بىر ناھىيە ۋە شەھەرلىرىدە بولۇشىدا شەرىق ئايالىرى خەلىق ئارا ئېكولوگىيە ئىتتىپاقىنىڭ ۋەكىللىرى ۋە ئۇنىڭ پرېزىدېنتى ھۇرقىز ئىلىيېۋا، پانفىلوۋ ناھىيەسىنىڭ مەسلىھەت دېپۇتاتى،ناھىيە ئايالىلار كېڭىشىنىڭ رەئىسى ت.ۋاتناغۇلوۋا رەھبەرلىكىدىكى ئىتتىپاقىنىڭ ياركەنت شەھىرىدىكى شوبىسىنىڭ ئەزالىرى ھەمرا بولدى. شۇنداقلا ياپونىيەدىن كەلگەن تېببىي خىزمەتچىلىرى ئىشىنىڭ مۇۋاپىيەقىيەتلىك بولۇشىغا ياركەنت ۋە تالدىقورغان شەھەرلىرىنىڭ مەمۇرىيىتى چوڭ ياردەم كورسەتتى.

ناسىر روزاخۇنوۋ.

ئېكولوگىيە

شەرىق ئاياللىرى خەلىق ئارا ئېكولوگىيە ئىتتىپاقىنىڭ تەكلىۋى بويىچە ياپونىيەنىڭ «كېسۇيۇكى» تەشكىلاتىنىڭ ئەۋەتكەن توققۇز ئادەمدىن تەركىپ تاپقان ئېكسپورت كومىسسىيەسى ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ پانفىلوۋ ناھىيەسىدە بولۇپ قايتتى. ئۇلار خىتاينىڭ لوبنور پولىگونىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان يادرو سىناقلىرىنىڭ ناھىيە ئاھالىسىغا يەتكۈزگەن تەسىرىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى ژۈرگۈزدى. ئېكسپورت ئەزالىرى يەتتە كۈن داۋامىدا ئاغرىقخانىدا 35 كە يېقىن چوڭ كىشىنى ۋە 17 بالىنى تەكشۈردى. ياركەنت شەھىرىنىڭ بەزى بىر ئائىلىلىرىدە بولدى ۋە ئاھالىنىڭ سالامەتلىكىنى ساقلاش مۇئەممالىرى بويىچە «دوكلەك ئۇستەل» سوھبەتلىرىنى ئوتكەزدى. شۇنداقلا ياركەنت پېداگوگىكا كوللېدژىنىڭ 700 ئوقۇغۇچىسى ۋە ناھىيەنىڭ مەركىزىي ئاغرىقخانىسىنىڭ دوختۇرلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، سوھبەتلەشتى.

ياركەنت شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلارنىڭ ئاھالىسىنى تەكشۈرۈش ۋاقتىدا لوبنور پولىگونىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان يادرو سىناقلىرىدىن كېيىن، ئالمۇتا ۋىلايىتىدىكى بالىلارنىڭ ئونكولوگىيە ئاغرىقلىرى بىلەن ئاغرىش 30 ھەسسىگە ئوسكەنلىكى، مەكتەپ يېشىدىكى بالىلارنىڭ بويى ئالمۇتا شەھىرىدى-

بىزنىڭ سۆھبەت

ئەخمەت ئىگەمبەردى: «بىرلەشمىسەك كېلەچەك ئەۋلات بىزنى كەچۈرمەيدۇ»

تەرجىمە ھال سەھىپىسىدىن: 1937 - يىلى ئۈرۈمچىدە تەۋەللۇد تاپقان. 1956 - يىلى شىنجاڭ مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى تاماملىغان ۋە شۇ دەرگاھتا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1957 - 1961 - يىللىرى تاشكەنت دولەت ئۇنىۋېرستېتى فىلولوگىيە فاكۇلتېتىنىڭ ژۇرنالىستىكا بولۇمىدە تەھسىل كورگەن. 1961 - 1963 - يىللاردا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ «تارىم» ژۇرنالىدا تەھرىرلىك قىلغان. 1963 - 1969 - يىلغىچە نازارەت ئاستىدا. 1969 - 1979 - يىللىرى تۈرمىگە نەزەربەنت قىلىنغان. 1985 - يىلدىن ئاۋستىرالىيەدە ياشاۋاتىدۇ. شائىر ۋە پۇبلىسىست. ئاۋستىرالىيەدىكى «تۈركىستان» جەمىيىتىنىڭ ئاساسچىسى ۋە رەئىسى. ئاۋستىرالىيە ئىسلام جەمىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ھەمدە ئىمىگرانتىيە ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى. 1992 - يىلى ئىستانبۇلدا بولۇپ ئۆتكەن خەلقارا شەرقىي تۈركىستان قۇرۇلتايىدا مىللىي كېڭەشنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلانغان. ئىنگلىس، رۇس، خىتاي شۇنداقلا تۈركىي تىللارنى بىلىدۇ.

- ئەخمەت ئاكا، ھاياتتا سەۋەپسىز، ئېھتىياجسىز مەلۇم ئىشقا قول ئۇرۇش كام ئۇچرىشىدىغان ھادىسە. ئېيتماقچىمەنكى سىزنىڭ، مۇھاجىرلىققا قەدەم قويىشىڭىزغا نېمە سەۋەپ بولغان؟ سۆھبىتىمىزنى مانا شۇنىڭدىن باشلىساق؟

- بۇنىڭ ئۆزى بىر تارىخ. شۇلاردىن مۇھىملىرىغا توختىلىپ ئۆتەي. مەلۇمكى، 1958 - يىلى ۋەتىنىمىزدە «سايراپ، ئېچىلىش» ئەۋج ئېلىپ كەتتى. بۇ سىياسىي ھەرىكەت ۋەتەندىن كېلىپ تاشكەنتتە ئوقۇۋاتقان بىز - ستۇدېنتلار ئارىسىدىمۇ ئېلىپ بېرىلدى. قىسقىسى، موشۇ «سايراشتا» ھېبىبۇللا يۇنۇس، مومۇن كەرىموۋلار قاتارىدا مەنمۇ «مىللەتچى» ئاتالدىم. بۇ ماڭا بېرىلگەن بىرىنچى زەربە بولدى. ئىككىنچىسى، 1963 - يىلى روي بەردى. يەنى دولقۇن ياسىن، مەن قاتارلىقلارغا خوۋۇپسىزلىق كومىتېتىنىڭ رەسمىي ئۇختۇرۇشى بىلەن «شىيۇجىڭجۇيىچى» (ئەكسىل ئىنقىلاپچى) قالپىقى كىيگۈزۈلدى.

- نېمە ئۈچۈن؟

- بىز تاشكەنتتە ئوقۇۋاتقاندا ك پ س س مەركىزىي كومىتېتىغا ئوچۇق خەت يازغان. ئۇنىڭدا، بىرىنچىدىن، خىتايدا 1958 - يىلى باشلانغان «ستىل تۈزۈتۈش» ھەرىكىتى ئاقىۋىتىدە لېنىنچە مىللىي سىياسەتكە پۈتۈنلەي زىت ھالدا غوللۇق زىيالىلىرىمىزنى ۋەيران قىلغانلىغى، ھازىرمۇ سوۋېتكە چىقىپ كەتكەنلەر، ئۇرۇق - تۇققانلىرى بار يەرلىك خەلق ۋەكىللىرىنىڭ ئەھۋالى ناھايىتى ئېغىرلىغى، بۇنداق شارائىتتا ۋەتەنگە قايتىش ئۆزىمىزنى نابۇدقىلىش بىلەن باراۋەرلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ بىزگە سوۋېت ئىتتىپاقىدا قېلىشىمىزغا باش - پانالىق بېرىشنى ئىلتىماس قىلغان. ئىككىنچىدىن، شەخسكە سىغىنىشنىڭ ئاقىۋەتلىرى پاش قىلىنىۋاتقان موشۇ دەۋىردە، ستالىنىنىڭ 20 - ئەسىردىكى ئىككى قېتىملىق ئىنقىلاۋى غەلبىلىرىمىزنى خىتاينىڭ ئايىغىغا تاشلاپ بەرگەنلىكىنى ھېساپقا ئېلىپ، مۇستەقىللىغىمىزنىڭ قايتا تىكلىنىشكە ياردەم بېرىشنى سورىغان ئىدۇق.

- خېتىڭلارغا جاۋاپ بېرىلدىمۇ؟

- خەتنى پوچتىدىن ئەۋەتسەك تاشكەنتتىن چىقماسلىغىنى نەزەردە تۇتۇپ، ستېپېندىيەمىز ھېساۋىغا دولقۇن ياسىن بىلەن ماخمۇت قاسىمنى موسكۋاغا ئەۋەتتۇق. بىراق، ئۇلار موسكۋادا ن.س. خرۇشېۋنىڭ قوبۇلىغا كىرىش ئىمكانىيىتىنى تاپالماي قايتىپ كەلدى. ھەرىكەتتىن نەتىجە چىقمىغاندىن كېيىن خەتكە ئىمزا قويغان ئوتتۇز ئۈچ ستۇدېنت بۇ ھەقتە ۋەتەنگە بارغاندىن كېيىن ھەر قانداق شارائىتتا ھېچ كىمگە ئېيتماسلىق شەرتى بىلەن قەسەم قىلىشقان ئىدۇق. بىراق، 1962 - يىلقى غۇلجا ماي ۋاقەسىدىن كېيىن شىنجاڭ بويىچە سوۋېت شىيۇجىڭجۇيىچىلىرىگە قارشى ھەرىكەت باشلاندى. شۇ چاغدا شىنجاڭ ئۇنىۋېرستېتىدا ئىشلەيدىغان بىر ساۋاقدىشىمىز بىزنى پاش قىلىپ قويدى.

شۇنداق قىلىپ، ھەممە ئىشتىن چەتلەشتۈرۈلۈپ داۋانچىڭدىكى «غالىبىيەت» چارۋىچىلىق فېرمىسىغا نازارەتكە چۈشۈرۈپ قويدى. 1967 - يىلغىچە شۇ يەردە مال بېقىپ، قورا تازىلىدىم. ئاخىرى سەۋىر - تاقىتىم تۈگەپ 1967 - يىلى فېرمىدىن قېچىپ باشقا ئىسىم - فامىلىيە بىلەن چەت - ياقىلاردا مەدىكارلىق قىلىپ يۈردۈم. 1968 - يىلى پۇرسەت يار بەرسە سوۋېتكە ئۆتۈپ كېتىش ئۈيىدە تىجارەتچىلىكنى باھانە قىلىپ غۇلجىغا كەلدىم. 1969 - يىلى 6 - ئايدا قولغا چۈشۈپ قالدىم. شۇ ئارىدا «غۇلجىغا رۇسلار بېسىپ كىرگىدەك» دېگەن گەپ چىقىپ، مېنى ئىككى ئايدىن كېيىن ئۈرۈمچىگە جامائەت خوۋۇپسىزلىغى تۈرمىسىگە يۆتكەۋەتتى. ئون يىلغا يېقىن ھېچ بىر ھوكۈمسىز تۈرمىدە ياتتىم. پەقەت 1978 - يىلىنىڭ بېشىدا ئون ئىككى يىللىق تۈرمە جازاسى بەردى، قويغان ئەيىۋى: 1 - تاشكەنتتە موسكۋاغا يېزىلغان خەت. 2 - دولقۇن ياسىن بىلەن بولغان ئالاقە، 3 - ئەكسىل ئىنقىلاۋى ھەرىكەتكە ئىشتىراك قىلدىڭ، دېگەنلەر ئىدى. ھوكۈمگە نارازىلىقلىرىم ئېناۋەتكە ئېلىنمىدى. لوساۋگو كومۇر خېنىدا ئىشلەتتى.

1979 - يىلى خىتايدا قايتا تەكشۈرۈش ھەرىكىتى باشلىنىش بىلەن تۈرمىدە ياتقان ئالىي مەلۇماتلىق كادىرلارنى بوشۇتۇش توغرىسىدا ئالىي سوتنىڭ قارارى چىقتى. نەزەرىمدە، بۇ كادىرلارغا بولغان غەمخورلۇق ئەمەس، «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى» دەۋرىدە زىيالىلارغا كەلتۈرۈلگەن چوڭ تالاپەتلەرنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشقا قارىتىلغان ھەرىكەت ئىدى. 1979 - يىلى سېنتەبىردە مەنمۇ شۇ قارار ئاساسىدا ئازاتلىققا چىقتىم. بىراق، بۇ ئازاتلىق مېنى تۈرمە ھاياتىدىنمۇ ئېغىر كۈلپەتلەرگە دۇچار قىلدى.

- نېمە، يەنە بىر بالاغا يولۇقتىڭىزمۇ؟

- ئانام ۋاپات بوپتۇ. ئايالىم ئىككى بالام بىلەن تۈرمۈشقا چىقىپ كېتىپتۇ. بىر ئىنىم تۈرمىدىكەن...

1980 - يىلى چەت ئەلگە چىقىپ كېتىش تەرەددۇدىدا ۋۈرگەن ھازىرقى يولدىشىم زەكىيە خانىمغا ئۆيلەندىم. 70 - يىللارنىڭ ئوتتۇرلىرىدا بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن كېيىن خىتايغا ئۆتۈپ كەتكەن كېكەش پۇخرالىرىنىڭ ئاۋستىرالىيە، كانادا ۋە ئاق ش قا چىقىپ كېتىشنى نەزەردە تۇتقان «ئاق ئورۇس» پروگراممىسى قوبۇل قىلىنغان ئىكەن. شۇ قارار ئاساسىدا 1976 - 1985 يىللار ئىچىدە ئىختىيار قىلغانلار چەتكە چىقىپ كەتكەن. زەكىيە خانىمنىڭ ئاتا - ئانىلىرى ئوز دەۋرىدە تاتارستاندىن كەلگەنلەر جۈملىسىدىن بولغاچقا، 1985 - يىلى بىزمۇ تورت تېمى يوق ئوچۇق تۈرمىگە ئايلانغان ۋەتەندىن ئەركىن دۇنياغا سەپەرگە ئاتلاندۇق.

- ئاۋستىرالىيەنى ئەركىن دۇنيا، دېدىڭىز. بۇ ھەقىقەتەن شۇنداقمۇ؟

- شۇنداق. ئاۋستىرالىيە دېموكراتىك، زامانىۋى، پۈتۈن دۇنيا مىللەتلىرىدىن تەركىپ تاپقان ناھايىتى مەدەنىيەتلىك سىياسەت ھوكۇم سۈرۈۋاتقان مەملىكەت ئىكەن. يېمەك - ئىچمەك ئەرزەن. ئائىلىق ۋۇقۇرى. تويا - چاڭ توزۇپ تۇرىدىغان كوچىلىرى يوق.

- ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن تىرىكچىلىكنى نېمىدىن باشلىدىڭىز؟

- ئومۇمەن ئىشلىمىدىم. سەۋەۋى، مېنىڭدە خىتاي تۈرمىسىدىن «يالداما» بولۇپ قالغان قەنت كېسەللىكى بار ئىدى. شۇنى ھېساپقا ئېلىپ ماڭا ئائىلىنى تەۋرىتىشكە يېتىدىغان پېنسىيە تەيىنلىكەن. ئۇنىڭدىن تاشقىرى ئۆي - جاي، باشقىمۇ ئېھتىياجلىرىمىزنى قاندۇرۇشقا بانكىلار تۆۋەن ئوسۇم بىلەن قەرز بېرىپ تۇردى. ئومۇمەن ئاۋستىرالىيەدە ئاچ - زېرىن، باش - باناسىز ئادەم يوق. دولەت قېرىلار، ئاجىزلار، قارىغۇچىسى يوقلارغا ئىنسان سۆيىتىدە ياشىشىغا يېتىدىغان دەرىجىدە پېنسىيە بېرىپ تۇرىدۇ.

- ئاۋستىرالىيەدە شەرقىي تۈركىستاندىن بارغان قېرىنداشلار خېلە بولسا كېرەك؟

- ئومۇمىي جان سانىمىز 600دىن ئاشىدۇ. ئۇيغۇرلار 250نەپەر. قالغىنى تاتار، ئۆزبەك، قىرغىزلار. سانىمىز ياشلىرىمىزنىڭ ۋەتەنگە بېرىپ ئۆيلىنىش، تۈرمۈشقا چىقىشى ھېساۋىغا كۆپىيىۋاتاتتى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا خىتاي ھوكۈمىتى بۇنىڭغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان بولۇۋالدى.

- ئاۋستىرالىيەدەك بىر چوڭ مەملىكەتكە نىسبەتەن سىلەر بەكمۇ ئازسانلىق تەشكىل قىلىدىكەنسىلەر. كېلەچەكتە پەرزەنتلىرىڭلارنىڭ مىللىي ھىس - تۇيغۇلىرىدىن ئايرىلىپ، ھەتتا شۇلارنىڭ ئارىسىغا سىڭىپ كېتىش ئېھتىمالى سىلەرنى تەشۋىشلەندۈرمەمدۇ؟

- نېمىشكە تەشۋىشلەندۈرمىسۇن. يېڭى يەردە باش - ئايىغىمىزنى تېپىپ ئالغاندىن كېيىن، 1992 - يىلى ئوزەم ئولتىراقلاشقان ئادېلايدى شەھرىدە ۋەتەنداشلارنى بىرلەشتۈرۈش، مىللەتنى ساقلاپ قېلىش، مەدەنىيەت، تارىخىمىزنى ئوزگە مىللەتلەرگە، خەلقلارغا تونۇشتۇرۇش مەخسىتىدە ئاۋستىرالىيە «تۈركىستان» جەمىيىتىنى قۇردۇق. بۇنىڭ پائالىيىتى دائىرىسىدە ھەرىكەت قىلىپ ئاۋستىرالىيە ئىسلام جەمىيىتىدىن 200مىڭ دوللار ياردەم ئېلىشقا مۇۋاپپەق بولدۇق. ئۇنىڭغا قوشۇمچە ۋەتەنداشلار ئىئانە قىلغان 20مىڭ دوللار ھېساۋىغا 1994 - يىلى بىر مەكتەپ سېتىۋېلىپ يېرىمىنى مەسجىت، ئىشخانا ھەمدە تۈركىستانلىقلار مىللىي مەكتىۋىنى ئېچىۋالغان. بۇ يەردە باللىرىمىز مەكتەپتىن سىرت خالىس مۇئەللىملەر ياردىمىدە ئۇيغۇر تىلى، دىنى دەرس تەلىمىنى ئېلىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئالدى ھازىر ئەرەپ ھەرىپىدە سالام خەت يازغىدەك بولۇپ قالدى. ئۇنىڭدىن باشقا شۇ يىلىنىڭ بېشىدىن ئاۋستىرالىيە ئىسلام جەمىيىتى بىلەن بىرلىكتە ئادېلايدى شەھرىدە ئىسلام كوللېدژى ئېچىلدى. ھازىر بۇنىڭدا 4 - 6ياش ئارىلىغىدىكى 20 بالا ئوقۇۋاتىدۇ. دېمەك، بىزنىڭ ئاۋستىرالىيەدە مىللەت سۈپىتىدە يوقاپ كېتىشىمىز مۇمكىن ئەمەس.

- ئېيتماقچى، سىلەردىكى ۋەتەنداشلار نېمە تىرىكچىلىك قىلىدۇ؟

- تىل - يېزىق بىلمىگەنلىكتىن ئاساسەن قۇشخانىلاردا قاسساپ، ئىدارە - جەمىيەتلەردە تازىلىق، ھامماللىق ئوخشاش ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. باللىرىمىزنىڭ ئالدى ئالىي مەكتەپلەرنى تۈگىتىپ، ئەنئەنىلەردىن زىيالىلار سېپىنى شەكىللەندۈرۈۋاتىدۇ.

- ئاۋستىرالىيەلىكلەرنىڭ ئۇيغۇر مۇھاجىرلىرىغا بولغان مۇناسىۋىتى قانداق؟

- ناھايىتى سەممىي. ئۆتكەن يىلىنىڭ 18 - سېنتەبىردە ئاۋستىرالىيە مۇھاجىرلىق مەھكىمىسى ئىككى ۋەتەندىشىمىزغا باشپانا بەردى. بۇ ۋاقە س ب س تېلېكانالى ئارقىلىق رەسمىي ئېلان قىلىندى. يەنىلا شۇ ئۆتكەن يىلىنىڭ 1 - 2 - دېكابىر كۈنلىرى ۋۇقۇرىدىكى تېلېكانال ئارقىلىق ياش ژورنالىست قىز ئېلىزابىس تادىچ خوتەن، كورلا، ئۈرۈمچىلەردە بولۇپ ئېلىپ كەلگەن رەسىم، لېنتىغا چۈشۈرۈپ ئالغان كورۇنۇشلىرىنى جەملەپ «چەكلەنگەن ئولكە» نامىدا ھوججەتلىك كورستىشنى نامايىش قىلدى. ئۇ يەنە بىزنىڭ جەمىيىتىمىزگە خەت يوللىدى. ئۇنىڭدا، «مەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ سەممىي، مېھنەتكەش، قەھرىمان خەلق ئىكەنلىكىنى كوردۇم. ئۇلارنىڭ مۇستەقىللىق ئۈچۈن كۈرىشى مېنىڭ قارىشىمچە، چوقۇم غەلىبىگە ئېرىشىدۇ. ئۇيغۇر خەلقى مېنىڭ قەلبىمدىن ئالاھىدە ئورۇن ئالدى» دېيىلگەن. بىز بۇنى لېنتىغا يېزىپ چەتلەرگە ئەۋەتتۇق. قىسقىسى، ئاۋستىرالىيەلىكلەر بىزنى چۈشىنىدۇ ۋە ھەر قانداق ھەرىكەتلىرىمىزگە ھېسداشلىق بىلدۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ. بىز بۇنىڭدىن بەك مىننەتدار.

- ئاۋستىرالىيە ھازىرمۇ مۇھاجىرلارنى قوبۇل قىلىۋاتامدۇ؟

- ھازىر ئاساسەن ئىككى تۈرلۈك ئادەملەرنى، 1 - تىجارەتچى، ئىختىسادى يېتەرلىكلەر، 2 - دولەتكە پايدا كەلتۈرۈشى مۇمكىن بولغان ئەقىللىق ئادەملەرنى قوبۇل قىلىۋاتىدۇ.

- ئەخمەت ئاكا، گېزىتخانلىرىمىز «يېڭى ھاياتتا» كۆپتىن بۇيان ئاز بولسىمۇ ئېلان قىلىنىپ كېلىۋاتقان شېئىرلىرىڭىز، ۋەتەنگە ئالاقىدار پۇبلىسىستىك ماقالىلىرىڭىز ئارقىلىق سىزنى خارىجدىكى تالماس ۋەتەنپەرۋەر سۈپىتىدە ياخشى بىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەندىكى سوزىمىزنى شۇ ماۋزۇغا بېغىشلىساق؟

- ۋۇقۇرىدا تەكىتلىگىنىمدەك، 1992 - يىلى ۋەتەنداشلار بىرلىشىپ ئاۋستىرالىيە «تۈركىستان» جەمىيىتىنى قۇرغاندا مېنى ئۇنىڭغا رەئىس قىلىپ سايلىغان. ھازىرغىچە شۇ جامائەتچىلىك ئاساستىكى ۋەزىپەمنى قولۇمدىن كېلىشىچە ئورۇنلاپ كېلىۋاتىمەن. بۇ جەرياندا سىياسىي پائالىيەتتىكى ئۇنجا ئىشىمىز 1994 - يىلى ئىنگلىس تىلىدا «ئاتا نيۇس» - (ئاۋستىرالىيە - تۈركىستان خەۋەرلىرى) گېزىتىنى نەشر قىلىش بولدى. گېزىتنىڭ ۋەزىپىسى ۋەتەن داۋاسىنى دۇنياغا تونۇتۇشتىن ئىبارەت بولغان. بىراق، ئارىدا سالامەتلىكىم يار بەرمەي، گېزىت توختاپ قالدى. ئەندىلىكتە يەنە نەشر قىلىش ئويۇم بار.

خىتاينىڭ ۋەتىنىمىزدە ئېلىپ بېرىۋاتقان زۇلۇم - ستەم، لوبنوردىكى ئاتوم پارتلىتىشلىرىغا قارشى 1995 - يىلدىن باشلاپ ھازىرغاقەدەر ئادېلايدى، سىدنى ۋە ئاۋستىرالىيەنىڭ پايتەختى كومبېرا شەھەرلىرىدە 6قېتىم نامايىش ئوتكۈزدۇق. ئىككى قېتىم خىتاي بايرىغىنى كويدۈردۇق. بۇلارنىڭ ئىچىدە بولۇپمۇ 1997 - يىلى 22 فېۋرالدا سىدنىدا ئوتكۈزۈلگەن نامايىش بەك تەسىرلىك بولدى. تىبەتلىكلەرنىڭ قوللىشى بىلەن ئوتكەن بۇ نامايىش كۈنى خىتاي كونسۇلخانىسىدا دىڭ شياۋپىڭنى خاتىرلەش ژىغىنى بولۇۋاتاتتى. دەل شۇ مەزگىلدە ئۇلارنىڭ كوزىچە خىتاي بايرىغىنى كويدۈردۇق. بۇ ھەقتە چوڭ نەشرلەر، ھەتتا خىتاي گېزىتلىرىمۇ ماقالە، خەۋەرلەر ئېلان قىلدى.

- سوزىڭىزگە قارىغاندا، ئاۋستىرالىيەدىمۇ تىبەتلىكلەر بار ئىكەن؟

- يوق دېسىمۇ بولىدۇ. بىراق، تىبەتلىكلەرنىڭ ۋاكالەتخانىسى بار. ئۇنىڭدا ئاۋستىرالىيەلىكلەر ئىشلەيدۇ. تىبەتتىكى ۋاقەلەرگە ئالاقىدار نامايىشقا چىقىشقا توغرى كەلسە، بىزنى تەكلىپ قىلىدۇ. باشقىلارنى بولسا، كۈنىگە 100ئاۋستىرالىيە دوللارى تولەش بىلەن نامايىشقا جەلىپ قىلىدۇ.

- قالتىس ئىكەن؟!

- ھە، تىبەتلىكلەرنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ، ئومۇمەن تاشقى دۇنيادىكى بارچىمىزنىڭ ۋەتەن داۋاسى بويىچە قىلىۋاتقان ئىشلىرىمىز بىر تامچىدەك سېزىلىدۇ، ماڭا.

- ئۇلارنىڭ دەرىجىسىگە چىقالماسلىغىمىزنىڭ سەۋەۋىنى نېمىدە دەپ ئويلايسىز؟

- بىر ئېغىز سوز بىلەن ئېيتقاندا، تىبەتلىكلەر ئوخشاش بىرلىكىمىزنىڭ، يېگانە لىدىرىمىزنىڭ يوقلىغى.

- بىزدە يېگانە لىدىر ۋە بىرلىك بولۇشىغا كوزىڭىز يېتەمدۇ؟

- ئالمۇتا، بىشكېكلەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ھەرخىل تەبىقە ۋە قاراشتىكى تالاي قېرىنداشلار بىلەن مۇلاقەتتە بولدۇم. ھەممىسىدە بىرلىككە ئىنتىلىش كۈچلۈك ئىكەن. خۇدا خالىسا، ئومۇمىي مەنپىيەت يولىدا ھەقىقىي بىرلىشىش قولغا كەلتۈرۈلىدۇ ۋە لىدىر سايلىنىدۇ. ئەگەر بىز بىرلەشمىسەك كېلەچەك ئەۋلات بىزنى كەچۈرمەيدۇ.

- يېقىندا تەيۋەندە ۋەتەنگە ئالاقىدار بىر باياناتى ئېلان قىلىنىپتۇ، دەپ ئاڭلىدۇق. بۇنىڭدىن سىز ياخشى خەۋەردار بولسىڭىز كېرەك؟

- ئەلۋەتتە، بۇ باياناتى تەيۋەن مۇستەقىلچىلىرى، تىبەت، شەرقىي تۈركىستان، ئىچكى موڭغۇلىيە ۋەكىللىرى تەرىپىدىن ئېلان قىلىنىپ، تارقىتىلدى. ئۇنىڭغا شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا ۋاكالەتەن گېرمانىيە ۋە ئامېرىكىدىن كەلگەن ئەركىن ئالىپتېكىن، ئەنۋەر يۇسۇپلار ئىمزا چەككەن. باياناتىمىدا، خىتاي مۇستەملىكىسىدىكى دولەتلەرنىڭ مىللىي مۇستەقىللىغىنى قولغا كەلتۈرۈشتە چىڭ تۇرۇپ، بىرلىكتە كۈرەش قىلىش نوقتىنا قىلىنغان.

- سىز باشقا مەملىكەتلەردە تېز - تېز بولۇپ تۇرسىڭىز كېرەك؟

- زورۇرىيەت تۇغۇلغاندا خىتاي بىلەن مۇستەقىل ھەمدوستلۇق دولەتلىرىدىن باشقا ھەر قانداق يەرلەرگە چاقىرىق قەغەزسىزلا چىقىپ كېتىۋېرىمىز. مەسىلەن، تۈركىيەدە ئۈچ قېتىم بولدۇم. ئاخىرقى قېتىم ئالمۇتىغا كېلىش ئالدىدا تۈرك دولەت ۋە جامائەتچىلىكىنىڭ «دوستلۇق، قېرىنداشلىق ۋە ھەمكارلىق» قۇرۇلتايىغا ئاۋستىرالىيەدىكى «تۈركىستان» جەمىيىتىنىڭ ۋەكىلى بولۇپ كەلدىم ۋە ئۇنىڭدا ئىشتىراك قىلدىم.

- بۇ قۇرۇلتايدا ئۇيغۇرلار ھەققىدە سوز بولدىمۇ؟

- مەن خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ ئەينى كۈنلەردە ئوزگۈزۈۋاتقان قىرغىنچىلىق سىياسىتى ھەققىدە سوزلىدىم. قۇرۇلتاي قاتناشچىلىرى تەرىپىدىن شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مۇستەقىللىق كۈرىشىنى قوللاش ھەققىدە مەخسۇس قارار قوبۇل قىلىندى.

- دېمەك، شۇ قۇرۇلتايدىن چىقىپ ئالمۇتىغا كەپسىزدە؟

- شۇنداق. ئەسلىدە مەن ئالمۇتىغا دوستۇم دولقۇن ياسىننىڭ 60ياشلىق تويىغا قاتنىشىش نىيىتىدە سەپەرگە چىققان. بىراق، قۇرۇلتاي تۈپەيلى كېچىكىپ بولسىمۇ تەبرىكلەشكە كەلدىم. بۇ مېنىڭ قازاقستانغا قىلغان بىرىنچى سەپىرىم.

- ئالمۇتىغا قىلغان سەپىرىڭىزدىن قانداق تەسرات ئالدىڭىز؟

- ئالمۇتا شەھەر سۈپىتىدە ماڭا ياقتى. بىراق، ئايرىم قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئارىسىدا خەلق ئىچىدە مەلۇم ۋە ئىناۋىتى بار ئادەملىرىمىزگە نىسبەتەن قارا چاپلاشلارنىڭ مەۋجۇتلىقى ماڭا زادىلا ياقمىدى. ھەتتا ئاقال يازغۇچىمىز زىيا سەمەدىي توغرىسىدا شەخسەن ئوزەم ھەزىم قىلالمايدىغان گەپلەرنى ئاڭلىدىم. زىياكام قىسقا قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بايلىغى ۋە پەخرى. ئۇنى ۋە شۇ كەبى ئادەملىرىمىزنى ھىمايە قىلىشنى، ئاسراشنى بىلىشىمىز كېرەك...

- ئەخمەت ئاكا، سەل ناقولاي بولسىمۇ ئېيتىشقا توغرى كېلىۋاتىدۇ، سىزنىڭ تەرجىمە ھالىڭىز، ئىجتىمائىي پائالىيىتىڭىزدىن مەلۇم بولغىنىدەك، ھاياتتا ھېچ بىر تۈزۈك راھەت كورمەي ئاتمىشتىن ئېشىپسىز. قىسقىسى، ئازاپ - ئوقۇبەت، مۇھاجىرلىقتا ئوتۇۋاتقان ھاياتىڭىزغا ئېچىنمامسىز؟

- مەن تەغدىرىمنى مىللىتىمنىڭ قىسمىتىدىن ئايرىپ قارىمايمەن. ۋەتەن ئازات بولمىغىچە ئۇيغۇر خەلقى بەختلىك بولالمايدۇ. مەنمۇ شۇلارنىڭ بىرى. مەن ئوزۋاقتىدا تەقىپتە، تۈرمىدە ۋۇرگەن بولسام، ھازىر پۈتۈن خەلقىم خىتاينىڭ قانلىق زىندانىغا ئايلانغان ۋەتىنىمدە ئىڭراۋاتىدۇ. مەن ماناشۇ بەختسىزلىكىم تۈپەيلى ھاياتىمنى ۋەتەن ئىستىقلالىيىتى يولىدىكى كۈرەشكە بېغىشلىغانمەن. بۇندىن كېيىنمۇ شۇنىڭغا سادىق بولۇپ قالىمەن. دېمەكچىمەنكى، ھاياتقا كەلگىنىمدىن ئېچىنمايمەن. چۈنكى مەن كۈرىشىۋاتىمەن...

- ئاخىرقى سوئال، گېزىتخانلىرىمىزغا نېمىنى تىلىگەن بولار ئىدىڭىز؟

- بىز «يېڭى ھايات» گېزىتىنى جەمىيىتىمىزگە ئىككى نۇسخا ئالدۇرۇپ، ئۇنى كوپەيتىپ ۋەتەنداشلىرىمىزغا تارقىتىپ بېرىش ئارقىلىق ئوقۇپ كېلىۋاتىمىز. بۇ گېزىت ۋەتەنگە ئالاقىدار ماتېرىياللارنى يورۇتۇپ بېرىشى بىلەن بىزگە بەكمۇ قەدىرلىك.

ئەھۋالدىن قارىغاندا، سىلەردە موشۇنداق ئارزۇلۇق گېزىتنى ئوقۇشنى بىلگىنى ھالدا، ئەرزىمىگەن پۇلنى دەپ مۇشتىرى بولمايدىغانلارنىڭ بارلىغى مېنى قاتتىق ئەپسۇسلاندۇردى. مەن كېلەچەكتە ھەممىنىڭ مۇشتىرى بولۇشى، كېرەك بولسا ياردەم كورستىش ئارقىلىق «يېڭى ھايات» نىڭ ئۇزاق يىللار مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنى تىلىگەن بولار ئىدىم. ئەڭ مۇھىمى، ھەممىڭلارغا سالامەتلىك تىلەيمەن.

سۆھبەتلەشكەن ئابدۇخالىق ماخمۇت.

تەبرىكلەيمىز

ئالىمجان باۋدىنوۋ

كورۇنۇشتىن مىسالى ئوتتۇز ياش، قەلەمدىشىمىز ئالىمجان مۇھىتدىن ئوغلى باۋدىنوۋ، ئەگەر پاسپورتتىكى «1948 - ژىلى چىلپەكزە شەھىرىدە تۇغۇلغان» دېگەن يېزىق راست بولسا، ئەللىك ياشقا تولۇپتۇ. ئىشەنگىڭىز كەلمەيدۇ. بىراق، ئۇنىڭ ئون ژىل مەكتەپتە، ئاندىن ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇپ تۇرۇپ، بەش ژىل چىلەك ناھىيەلىك «ئەمگەك تۇغى» گېزىتىدە، ۋە يىگىرمە بەش ژىلدىن بۇيان «يېڭى ھايات» گېزىتىدا ئەدەبىي خادىم، بولۇم باشلىقى، مەسئۇل كاتىپ بولغىنىنى قوشسىڭىز، ئەللىك ياشقا كەلگىنىگە ئىشىنىسىز.

ئەللىك ژىل! مۇئاملىدە دىلكەش، ئىجاتتا تالانتلىق يازغۇچى ۋە ژۇرنالىست، ئىشدا مەسئۇلىيەتچان، ئائىلە، دوست - بۇرادەرلىرى ئارىسىدا سەممىي مېھىر - مۇھەببەت ئىگىسى بولغان قەلەمدىشىمىزنى تەۋەللۇدى مۇناسىۋىتى بىلەن سەممىي تەبرىكلەپ، ئۇنىڭغا ئۇزاق ئومۇر، خاتىرجەملىك ۋە ئىجادىي ئۇتۇق تىلەيمىز.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ كوللېكتىۋى.

يېڭىچە ياڭرىغان سادا

جۇمھۇرىيەت سارىيىدا ئۆتكەن بۇ قېتىمقى كونسېرت پروگراممىسى ئادەتتىكىدەك ئەمەس. ئۇيغۇر تىياتىرى يېنىدىكى ياشلاردىن تەركىب تاپقان «سادا» ئانسامبلى سەھنىدە يېڭىچە سادا ياڭراتتى.

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياتىرى بىناسىنىڭ قايتىدىن تۈزۈتۈلۈپ ياسىلىۋاتقانلىقى ھەممىگە مەلۇم. ھازىر ئۇنىڭ تەڭ يېرىمى تولۇغى بىلەن پۈتتى دېسەك خاتالاشمايمىز. بولۇپمۇ ئاخىرقى ۋاقىتلاردا تىياتر ھامىيلىرى، سەنئەتىمىز جان كۆيەرلىرى ياش سەنئەتچىلەر بىلەن بىرلىكتە ئوتكۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان خەيرىخالىق كونسېرتلىرى بۇ سەنئەت دەرگاھىمىزنىڭ چاپسانىراق پۈتۈشىگە چوڭ ئىمكانىيەت يارىتىپ كېلىۋاتىدۇ. مۇنداق ھالەتتە تىياتىرىمىز ئاز ۋاقىتتا پۈتۈپ، خەلقىمىزنىڭ روھىي ئوزۇق ئالىدىغان ماكانى بولۇپ قالىدۇ، دېگەن ئىشەنچىمىز ئۇلغىيىۋاتىدۇ.

تىياتىردىكى پەقەت ياش تالانتلارنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئوتكۈزۈلگەن بۇ قېتىمقى كونسېرتتىن مۇنداق ئىككى خىل نەرسە بايقالدى. بىرىنچىدىن، ھەردايىم تىياترغا يېقىندىن ياردەم كورسىتىپ كېلىۋاتقان «پانا» خەيرىخالىق فوندىنىڭ (پرېزىدېنتى ماگېلان شەرىپوۋ) پانالىقىدا قۇرۇلغان «سادا» ئانسامبلىنى تونۇشتۇرۇش ئۈچۈن قويۇلغان كونسېرتتىن چۈشكەن پۇل تولۇغى بىلەن تىياترنىڭ ھېساپ چوتىغا چۈشسە، ئىككىنچىدىن، ئاتاقلىق ناخشىچى نۇرالىم ۋارىسوۋ يېتەكچىلىگىدىكى ياشلار ئۇزلىرىنىڭ زامانىۋىي ناخشا - سازلىرى بىلەن ئۇيغۇر سەنئىتىگە يېڭى ئېقىم ئېلىپ كەلگەنلىكى نامايان بولدى. كورۇپ تۇرۇپتىمىزكى، مەدەنىيىتىمىز جان كۆيەرلىرى سەنئەتچىلەر بىلەن بىرلىكتە ئىككى مەخسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرغان.

تاماشىبىنلار كوڭلىدىن چىققان بۇ قېتىمقى كونسېرتتا سوييۇملۇك ناخشىچىمىز نۇرالىم ۋارىسوۋ ئۆزىنىڭ يېقىملىق ناخشىلىرى بىلەن بىللە كونسېرتنى ئۆزى ئېلىپ باردى. ناخشىچىلار: ساھىدەم مەشرەپوۋا، دىلبەر بۇرھانوۋا، رەخمەتجان كىفكىشايېۋ، لوئىزا روزاخۇنوۋا ۋە نۇرالىم ئۆزى ئورۇنلىغان ناخشىلار كۆلدۈرلىگەن چاۋاكلار بىلەن قارشى ئېلىندى. بولۇپمۇ، نۇرالىم ۋاردسوۋ ئورۇنلىغان جامالدىن روزىبېيوۋنىڭ سوزىگە يېزىلغان ئانا توغرىلىق ناخشا، ر. روزاخۇنوۋا ئىجراسىدىكى «قىزىل گۈل»، «كەچۈرگىن يار»، س. مەشرەپوۋانىڭ «ئانا مەخستى» ناخشىلىرىمۇ تاماشىبىنلار قەلبىنى تەۋرەتتى.

بۇ كونسېرتنىڭ يەنە بىر ئۆزگىچىلىكى ئادەمگە لىق تولغان زالدا ئارتىستلارنىڭ ھەر بىر ناخشىسى فونوگراممىسىز تىرىك ئاۋازدا ئاڭلىنىپ تۇردى. بۇ، ئەلۋەتتە، ئۇيغۇر ئېستىرادىسىدىكى يېڭىلىق بولدى. بارى - يوقى ئىككى سائەتلا داۋاملاشقان بۇ كونسېرتتىن تاماشىبىنلار تولۇق روھىي ئوزۇق ئېلىپ، بىر ئاز بولسىمۇ بۈگۈنكى ھايات تەشۋىشلىرىدىن كوڭۈللىرىنى سەگىتتى. يەنە بىر ئەۋزەل تەرىپى ياش سەنئەتكارلار پەقەت ناخشىلا ئېيتىپ قالماي، زامانىۋىي مىنىياتيۇرىلارنىمۇ ئىجرا قىلىپ، ھەممىگە خۇش كەيپىيات بېغىشلىدى. شۇ جۈملىدىن، مەزكۇر كونسېرت پروگراممىسىنىڭ سىنارىيەسى مۇئەللىپى گۈلباھار ناسىروۋانىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ «ئاتتىن چۈشسە، ئۈزەڭگىدىن چۈشمەيدۇ» ناملىق مىنىياتيۇرا تاماشىبىنلارنىڭ كوڭلىدىن چىقتى، ئۇنى ئانسامبلنىڭ راۋاپچى قىزى ساھىبەم نورۇزوۋا ئىجرا قىلىپ، ئۇ بىرىنچى قېتىم ساتىرا ژانىرى بىلەن سەھنىگە چىقىۋاتسىمۇ، ھېچ ھودۇقماي بىردىن تاماشىبىنلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ ئالدى. بىز كىشىلەرنىڭ كوڭلىدىن چىققان بۇ كونسېرت ئاياقلاشقاندا، تاماشىبىنلارنىڭ ئۇتتۇغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى بىلىش مەخسىتىدە ئۇلارنىڭ بىر نەچچىسىگە مۇراجەت قىلغان ئىدۇق. ئۇلار پىكىرلىرىنى تۆۋەندىكىچە ئىزھار قىلىشتى.

مېھىر بوستان (تىجارەتچى)

- بۇ قېتىمقى كونسېرت پروگراممىسىدا ئىلگىركى ۋاقىتلاردىكىدەك ئېيتىلىۋېرىپ، خەلقنى زېرىكتۈرىدىغان ناخشىلار بولمىدى. بۇ ناخشىلارنى مەن ھوزۇرلىنىپ بىرىنچى قېتىم ئاڭلىدىم.

رۇسلان (ستۇدېنت)

- مېنىڭچە بولغاندا ھېمىشەم دۇتار، تەمبىر، راۋاپنىڭ ئۈنىنى ئاڭلاپلا، شۇ خىل ئېلىپ بېرىلىدىغان كونسېرتلار بىلەنلا چەكلىنىپ قالماسلىقىمىز لازىم. بىزمۇ دەۋىر تەرەققىياتى يەنى ئەتراپىمىزغا قاراپ ئېستىرادىلىق ناخشىلارنى ئورۇنلاشقا ئۇتسەك، سەنئىتىمىزنى ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرغان بولۇمىز. بۈگۈنكى كونسېرتتا بولۇپمۇ لوئىزا بۇ ساھادا ئوز قابىلىيىتىنى كورسىتىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

سېيتۋالدى (ياشانغان كىشى)

- راستىنى ئېيتسام، مەن بۈگۈن نۇرالىم دېگەن بالىمىزنىڭ ناخشىلىرىنى ئاڭلاشقا خۇمار بولۇپ كەلگەن ئىدىم. بۈگۈنكى كونسېرتتا ئۇنىڭ تەرىپىدىن ئورۇنلىنىۋاتقان ناخشىلار قاتارىنىڭ يەنىمۇ كوپەيگەنلىكى مېنى خوشال قىلدى. بىراق، ئېيتىشىم كېرەككى، دۇرۇگىنىڭ تەسىرىدىن ناخشىلارنىڭ سوزى ياخشى ئاڭلانماي قالدى.

ئومۇمەن «سادا» ئانسامبلىنىڭ دەسلەپكى قەدىمى ئۇتۇقلۇق بولدى. ئۇنىڭغا ھامىيلىق قىلىپ، بۇ كونسېرتنى ئۇيۇشتۇرغان «پانا» فوندى ھازىرقى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق دەۋرىدە تىياترىمىز بىناسىنى تىكلەشكە تۇراقلىق يولەكچىلىك قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىغا مىننەتدارلىق ئىزھار قىلىشقا ئەرزىيدۇ. خەلقىمىز ئارىسىدىكى بەزى بىرلىرىمىز ياردەم قولىمىزنى سۇنۇش بۇ ۋاقىتتا تۇرسۇن، ئالدىمىزغا ئېلىپ كەلگەن بىلىتنى ئالماي، ئەكسىنچە ھەر تۈرلۈك كەپلەرنى توقۇيمىز، بۇ ھەقتە ماگېلان شەرىپوۋ مونۇ پىكىرنى يېزىشىمىزنى ئىلتىماس قىلدى.

- بىزدە ھازىر جاي - جايلاردا ۋىگىت باشلىرى بار. يېقىندا شەھەر ۋە كوپلىگەن مەھەللىلەرنىڭ ۋىگىت باشلىرىنى ۋىغىپ، ئۇلارنىڭ قوللىرىغا مەزكۇر كونسېرتنىڭ بىلەتلىرىنى تۇتقۇزۇپ، ئۇنىڭدىن چۈشكەن پۇل ھېچ كىمنىڭ يانچۇغىغا ئەمەس، مەدەنىي ئوچىغىمىز بولغان تىياترىمىزنى ياساشقا چۈشىدۇ دەپ چۈشەندۈرۈلدى.

ئارىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئوتۇپ ئۇلارنىڭ كوپچىلىكى بىلەتلەرنى ساتماي قايتۇرۇپ بېرىشتى. بۇنى قانداق چۈشەنسەك بولىدۇ؟ شۇ ۋاقىتتا ئۇلار ئۇ يەر، بۇ يەردە پولۇ يېيىش ئۈچۈنلا سايلىنىپ قالغان ۋىگىت باشلىرىمۇ؟!

«پانا» فوندىنىڭ پرېزىدېنتى ئېيتقان بۇ ئاچچىق رەنجىشنى دۇرۇس قوبۇل قىلغان ھالدا مىللىي مەدەنىيىتىمىز ئۈچۈن ھەر بىرىمىز بىردەك جان كويدۈرىدىغان بولساق ۋۈكىمىز يولدا قالماس ئىدى.

بەختىشات سوپىيېۋ.

سۈرەتلەردە:
1. «سادا» ئانسامبلىنىڭ سەنئەتچىلىرى.
2. كونسېرتتىن كورۇنۇش.
ئۈچقۇن قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

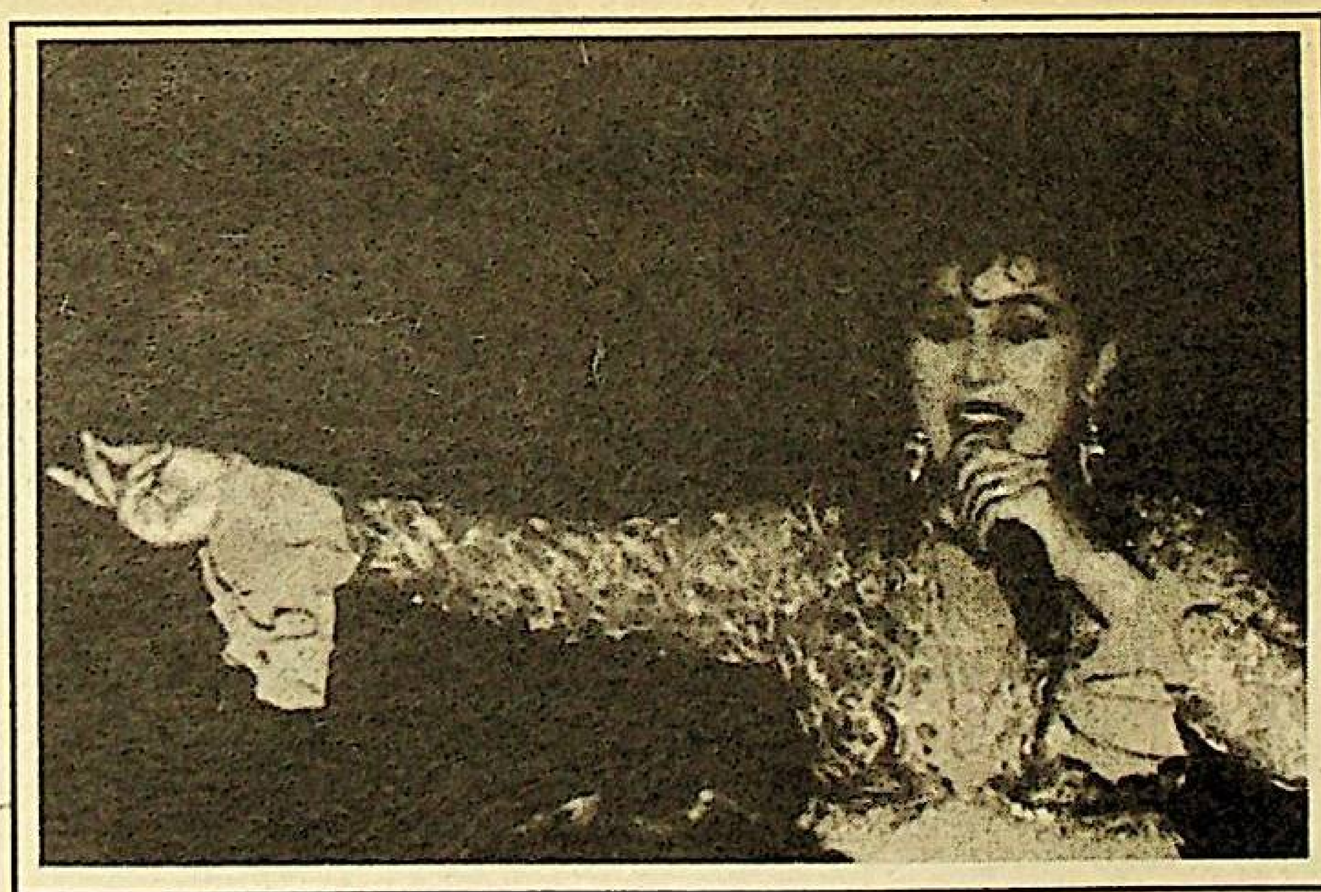

يېقىن ۋە يىراق چەت ئەللەردە

تىبەت ئاھالىسىنىڭ ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىشقا بېغىشلاندى

ئوتكەن يەكشەنبە كۈنى ۋاشىنگتوننىڭ روبېرت كېننېدى نامىدىكى ستادىونىدا تىبەت ئاھالىسىنىڭ ئۆزخالىق ۋە دىنىي ھوقۇقلىرىنى ھىمايە قىلىشقا بېغىشلانغان ئىككى كۈنلۈك چوڭ روك كونسېرت ئادەتتىن تاشقىرى، ھەتتا پاجەلىك شارائىتتا ئوتتى.

شەنبە كۈنى ئامېرىكا پايتەختىدە قاتتىق بوران چىقىپ ئاندىن چاقماق چېقىپ كۈچلۈك يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. كونسېرت كورۇشكە كەلگەن ئادەملەر ئويلىرىگە كېتىشكە مەجبۇر بولدى. ئەتىسى كونسېرت باشلىنىپ 15 مىنۇت ئوتكەندىن كېيىن ستادىوندىكى كونسېرت كورۇۋاتقان ئادەملەر توپىغا چاقماق چۈشكەن. ئۇنىڭ نەتىجىسىدە ئون بىر ئادەم ئېغىر جاراھەتلەنگەن.

ۋاشىنگتون پولىتسىيەسىنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، ئۇلارنىڭ ھەممىسى دەرھال تىببىي ياردەم كورسىتىش ماشىنىلىرىدا ئاغرىقخانىغا يەتكۈزۈلگەن. ۋاشىنگتون ھاكىمىيىتىنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، كونسېرتقا ئىككى كۈن ئىچىدە 120 مىڭغا يېقىن ئادەم كەلگەن.

مەزكۇر ھوقۇق قوغداش ھەرىكىتى ئا ق ش پرېزىدېنتى بىل كلىنتوننىڭ خىتايغا قىلىدىغان ئىش ئابىدىكى سەپىرى ھارپىسىدا ئۇيۇشتۇرۇلدى. روك - كونسېرتنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلارنىڭ سوزىچە، ئۇلار ئامېرىكا مەمۇرىيىتىنىڭ رەھبىرىنى خىتاي ھوكۇمىتىگە مەملىكەت تاشقىرىسىدا قوغلاندى بولۇپ ۋۈرگەن دالاي لاما بىلەن جىددىي سوھبەتنى باشلاشنىڭ زورۇرلىكى ۋە تىبەت ئاھالىسى ھوقۇقلىرىنىڭ ساقلىنىشى توغرىلىق بىلدۈرۈشنى يەتكۈزۈشكە چاقىردى.

ئىندونېزىيەدىكى خىتايلار قېچىۋاتىدۇ

ئىندونېزىيەدىكى خىتايلار پاراكەندىلىككە يېرىلىپ، قورقۇپ، ھازىر نېمە قىلىشنى بىلمەيۋاتىدۇ. موشۇ ژىلنىڭ ماي ئېيىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىندونېزىيە پايتەختىدە يۈز بەرگەن ئامما تەرتىپسىزلىكلەردىن كېيىن يۈز ئون مىڭ ئېتنىك خىتاي ئىندونېزىيەدىن كېتىپ ئۈلگەرگەن. قىسقا قەرەل ئىچىدە خوشنا مالايزىيەگە ۋە سىنگاپۇرغا، شۇنداقلا شاڭگاڭغا يېرىم مىللىوندىن سەل ئازىراق خىتاي كېتىپ قالغان. ئىندونېزىيە ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى ئېلان قىلغان مەلۇماتلار شۇنىڭغا كۈۋالىق قىلىدۇ. ھازىرقى كۈندە يەنە مىڭغا يېقىن خىتاي ھەر قانداق ئەھۋالدا ئىندونېزىيەدىن چاپسان كېتىش ئۈچۈن پاسپورت ۋە باشقىمۇ دولەتتىن چىقىپ كېتىش ھوججەتلىرىنى رەسمىيلەشتۈرۈپ قويغان. بۇ ژىلى خىتاي كۋارتاللىرىدا يۈز بەرگەن زورلۇق - زومبىلىقتىن ۋە تەرتىپسىزلىكلەردىن چوچىگەن خىتايلار ھازىرقى كۈندە ئۆزلىرىنىڭ ئوي - جايىنى، جىھازلىرىنى ۋە ئاۋتوموبىللىرىنى ئەرزان باھادا سېتىۋاتىدۇ.

چېچەنستان: قالايمىقانچىلىقلار تۈگەر ئەمەس

24 - ئىيۇندىن تارتىپ چېچەنستان پرېزىدېنتى ئاسلان ماسخادوۋنىڭ پەرمانىغا بىنائەن جۇمھۇرىيەتتە پەۋقۇلاددە ۋەزىيەت ئېلان قىلىندى. ماسخادوۋنىڭ بۇ قارارىنى چېچەنستان پارلامېنتىمۇ قوللاپ - قۇۋۋەتلىدى. ئۇنىڭ مەجلىسى يېپىق ئىشىك ئارقىسىدا ئوتتى ۋە پەۋقۇلاددە خاراكتېرگە ئىگە بولدى. بۇنىڭ ئوزى جۇمھۇرىيەتتىكى ۋەزىيەتنىڭ كەسكىنلەشكەنلىكىدىن دېرەك بەرمەكتە. رەسمىي شەخسلەر خاتىرجەملىك ساقلاش بىلدۈرۈشلىرىنى ئېلان قىلىۋاتىدۇ. پرېزىدېنت مەتبۇئات كاتىۋىنىڭ پىكرىچە، پەۋقۇلاددە ۋەزىيەتنىڭ جارى قىلىنىشى «جۇمھۇرىيەتتىكى ئىچكى سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ يەنە قايتا كەسكىنلىشىشىگە ھېچ بىر ئالاقىسى يوق. ئۇنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، پەرمان چېچەنستان ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان «ئادالەت قىلىچى» ئوپېراتسىيەسى دائىرىسىدە ئىمزالانغان. ئوپېراتسىيە ئادەملەرنى ئوغرىلاش ۋە نېفت قۇدۇقلىرىنى قولغا ئېلىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان جىنايەتچىلەر تۇپلىرىنى يوق قىلىشقا قارىتىلغان.

ھەقىقەتتى، بۇ مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى ئوخشايدۇ. جۇمھۇرىيەت رەھبەرلىكىنىڭ پەۋقۇلاددە چارىلىرى سالمان رادۇيېۋ رەھبەرلىك قىلغان «ئەركىن ئىچكېرىيە» ھەرىكىتىنىڭ تەرەپدارلىرى يەكشەنبە كۈنى گروزنىي (جوھار) شەھىرىنىڭ مەركىزىدە ئوتكەزگەن رۇخسەت قىلىنمىغان مىتىڭىسىدىن كېيىن كورۈلگەن. ئۇنىڭدا جۇمھۇرىيەت رەسمىي ھاكىمىيىتىگە قارشى ئاكتىۋ ھەرىكەتلەرنى ۋۈرگۈزۈش توغرىلىق شىئارلار ئېيتىلغان. ئۇلارنىڭ پىكرىچە، ھاكىمىيەت «گېنېرال دۇدايېۋنىڭ يولىدىن چەتنىگەن». موشۇ ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى پايتەخت ھاكىمىيەت بىناسى ئالدىدا ئوق ئېتىشلار بىلەن ئاياقلاشقان. ئۇنىڭ نەتىجىسىدە ئولگەنلەر ۋە يارىدار بولغانلار بار.

ئەندى قانداقلا بولمىسۇن چېچەنستان تۇرغۇنلىرىغا 15 - ئىيۇلغىچە ھەر كۈنى كەچ سائەت 10 دىن ئەتىگەن سائەت 6 غىچە كوچا - كويدا ۋۈرۈشتىن ئۆزلىرىنى ئېھتىيات قىلىشقا توغرى كېلىدۇ.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئېپەك يولي كوچىسى
50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەخبارات ۋە جەمىيەتلىك رازىمەنلىك مىنىسترلىكى.

تىراژى 2129
زاكاز 9497

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33،
مەسئۇل كاتىپ - 01 - 92 - 33،
كاتىبات بولۇمى - 27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي بولۇمى 06 - 86 - 33
ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى - 81 - 86 - 33،
ئىختىسات بولۇمى 17 - 86 - 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.